

Šiame numeryje

14

Iš pastogės į Lietuvą žvelgiant

„Vorutos“ prenumeratorių dėmesiiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio „Voruta“ prenumerata 2011 metams.

Prenumeratos kaina (indeksas 0135):

1 mėn. – 3,00 Lt

3 mėn. – 9,00 Lt

6 mėn. – 18,00 Lt

Prenumeratos kaina (pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams, indeksas 0136):

1 mėn. – 2,80 Lt

3 mėn. – 8,40 Lt

6 mėn. – 16,80 Lt

- prenumerata trumpesniai nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos (jeigu nenurodyta kitaip).

Galima užsiprenumeruoti elektroninę „Vorutos“ laikraščio versiją. Ji atsiunčiama į el. paštą pdf formatu.

1 mėn. – 2,00 Lt

3 mėn. – 6,00 Lt

6 mėn. – 12,00 Lt

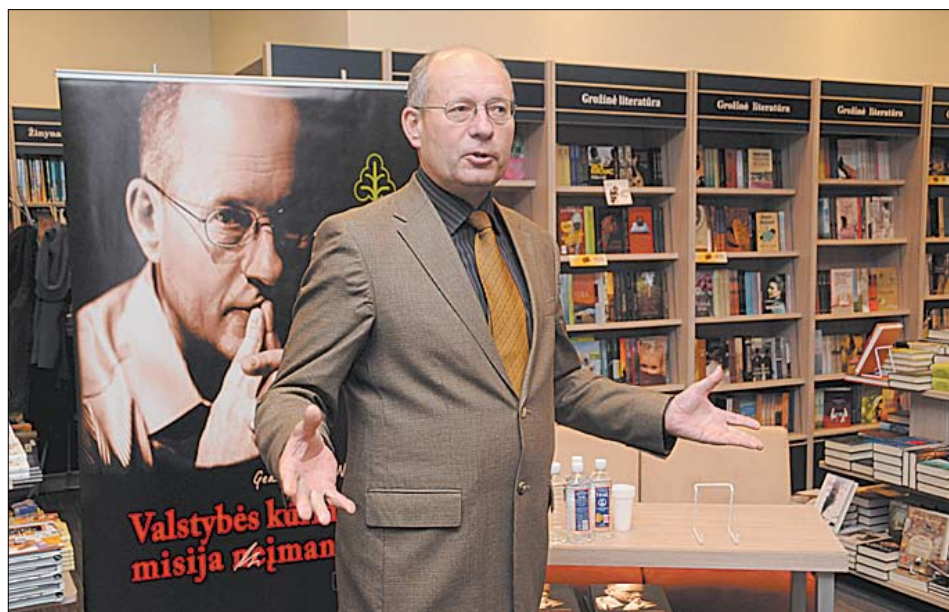
Periodinius leidinius galima užsisakyti ir internetu, bendrovės tinklalapyje www.post.lt.

Nepriklausomybės kelias – naujos knygos puslapiuose

Šiais metais Lietuva pradės skaičiuoti trečiąjį savo, kaip vėl Nepriklausomos valstybės dešimtmetį, mes – jos piliečiai – toliau kursim jos pamatus savo vaikams ir vaikaitams. Visgi dabar prieš pradėdami žiūrėti į rytojų, siūlome prisiminti vakarykštę dieną su tais, kurių dėka šiandiena yra įmanoma.

Knygoje – pirmieji Nepriklausomybės metai

Lygiai prieš dvidešimt metų prie tik atkurtos valstybės vairo stėjo jaunas, vos trisdešimties metų ribą perkopęs politikas – Gediminas Vagnorius. Ministru Pirmininku dabartinis Krikščionių partijos lyderis buvo paskirtas itin sunkiu Lietuvai metu – 1991 m. sausio 13-osios naktį. Dabar, prabėgus dvidešimčiai metų, knygynų lentynose pasirodė G. Vagnoriaus parašyta knyga „Valstybės kūrimas – misija (ne)įmanoma“. Buvęs Lietuvos Ministras Pirmininkas G. Vagnorius prisipažino, kad tikrai neplanavo rašyti knygos ar kurti memuarų, bent jau iki tol, kol nepasitrauks iš politikos, tačiau dabartinė Lietuvos situacija jį privertė netylėti. „Valdantieji nuolat dėl dabartinės situacijos šalyje kaltina krizę. Aš tik norėjau priminti, kad Lietuva prieš 20 m. buvo kur kas baisesnėje situacijoje – neturėjo kitų valstybių pripažinimo, nuolat balansavo ant pilietinio karo ribos, nebuvo jokių Europos Sąjungos išmokų – ir vis tiek sugebėjo išlikti. Ne tik išli-

Gediminas Vagnorius pristato savo knygą „Valstybės kūrimas – misija (ne)įmanoma“

ko, bet ir tapo kelrode žvaigžde kitoms valstybėms, siekiančioms nepriklausomybės“, – sakė G. Vagnorius.

Buvęs Ministras Pirmininkas neslėpė, kad prieš 20 m. Lietuva vaikščiojo peilio asmenimis: dainuojanti revoliucija kiekvieną akimirką galėjo pavirsti tūkstančių žmonių aimanomis. „Deja, pagalbos iš kitur buvo sunku tikėtis... Buvom maži ir niekieno nepripažinti,

o visi galimi užtarėjai buvo linke palaikyti stipresniojo pusę. Kentėdami Rusijos blokadą ir provokacijas, mes tiesėme išsilaisvinimo kelius: išsivedėme laikinus pinigus, statėme pasienio postus, nubrėždami Respublikos sienas, ir stengėmės bet kokia kaina į rankas nepaimti ginklų“, – kelių dešimčių metų senumo istoriniais faktais dalijosi knygos autorius.

Nukelta į 6 p.

Baltiškų asmenvardžių likimas

Akad. Zigmas Zinkevičius

Knygos Lietuvos asmenvardžiai ir Lietuviškas paveldas Suvalkų ir Augustavo krašto Lenkijoje pavardėse man jau yra praeitis. Dėl to tik trumpai apie jas papasakosiu. Didžiąją knygą Lietuvos asmenvardžiai baigiau rašyti ligoninėje. Apėmė baimė, kad jos nebaigsiu. O jai duomenis rinkau vos ne visą savo gyvenimą. Ir jei aš nebaigsiu, tai tikrai niekas kitas ir nebaigs, nes mano popieriuose niekas nesusigaudys. Todėl stengiausi kuo greičiau tą knygą pabaigti. O visus tuos klausimus, kuriais dar trūksta duomenų, reikia papildomų studijų, aš tiesiog praleidinėjau.

Vienas iš tokių praleistų klausimų buvo toks: kas atsitiko su tais lietuviškos ir apskritai baltiškos kilmės asmenvardžiais, kurie

yra už Lietuvos ribų, tose teritorijose, kur kažkada buvo kalbama baltų kalbomis. Ten išliko daug baltiškų vietovardžių, kurie yra intensyviai tyrinėjami. Man šovė į galvą mintis: juk žmonės tose teritorijose neišnyko. Jie savo asmenvardžius turėjo palikti ir kažkoks tų asmenvardžių pėdsakas turėjo išlikti. Bet tam išryškinti reikia daug papildomo darbo. Gudijos teritorijoje dabartinės pavardės jau yra surinktos. Tenykštis žymus mokslininkas Mikalojus Berila savo veikalo *Beloruskaja antrapanimija* antrajame tome surinko ir paskelbė labai daug medžiagos, kuri man labai reikalinga. Neturėdamas laiko kaip reikiant jos visos išanalizuoti, atlikau tik žvalgomojo pobūdžio analizę ir rezultatus išdėčiau minėtos knygos Lietuvos asmenvardžiai paskutiniajame skyriuje.

Pasirodo, baltiškų elementų dabartinės baltarusių pavardėse yra išlikę labai daug. Bet man labiausiai rūpėjo šiaurinė Lenkija. Ypač Suvalkų ir Augustavo kraštas, kur dar mūsų akyse lenkėjimas vyko ir dabar tebevyksta. Reikėjo tenykščių pavardžių sąrašo, bet oficialiai paprašęs Lenkijos valdžios greičiausiai nieko nebūčiau gavęs. Kolega dr. Kazimieras Garšva man pakišo labai gerą, tiesiog išgainingą mintį – panaudoti telefono abonentinę knygą. Jose pavardžių yra labai daug, nes Šiaurės Lenkijoje beveik kiekviena šeima turi telefoną. Jis man parūpino Suvalkų ir Augusta-

Nukelta į 6 p.

Sveikiname

Jono Česnavičiaus nuotr.

Vilniaus Žvėryno bažnyčioje kovo 6 d. kun. Vaclovą Aliulį MIC (centre) sveikina kardinolas Audrys Juozas Bačkis (dešinėje) ir prf. Vytautas Landsbergis (kairėje)

gražaus 90 metų jubiliejaus proga sveikiname kun. Vaclovą ALIULĮ MIC. Linkime Dievo palaimos, sveikatos, ištvermės.

„Vorutos“ darbuotojai

Jurgita Brasiūnaitė, Viktorija Vaškytė, Aušra Virvičienė, Birutė Žemaitaitytė, Viktoras Latvėnas, Juozas Vercinkėvičius

Mažoji Lietuva**Kuršių nerijos kurortai ir industrinė epocha*****Doc. dr. Nijolė STRAKAUSKAITĖ, Klaipėda****Tešyns. Pradžia Nr. 1*

Pastarasis smuklė – pašto stotį paveldėjo po tėvo mirties 1827 m., o kitais 1828 m. dėl pasikeitusios pašto ir komunikacijos kon-junktūros išsikėlė prie naujosios pašto trąsos į Mėlaviškius (Mehlavischken)¹⁰⁷. Visgi, po mirties Georgas Davidas Kuvertas panoro būti palaidotas gimtojoje Nidoje, šeimos kapavietėje.

Georgo Davido Kuverto smuklės istorija paliudija permainų, kurias atnešė artėjanti industrinė epocha Prūsijoje poveikį net tokiam nuošaliam kampeliui kaip Kuršių nerija. XIX amžiaus pradžioje 1807–1815 metais Prūsijoje buvo įvykdytos liberalios reformos (baudžios panaikinimas, miestų, švietimo, administracinė reforma ir kita), kurios paskatino kapitalistinių ekonominių santykių raidą įvairių feodalinės sistemos liekanų tuomet dar apraizgytoje Prūsijos ekonominių ir visuomeninių santykių sistemoje. Vienas iš ekonomikos segmentų, kuris dėl minėtų reformų ėmė itin sparčiai plėstis, buvo komunikacinių galimybių plėtra pirmiausiai kelių ir viešelių tiesimas, vykęs per visą XIX amžių, bet ypač sparčiai – XIX amžiaus pirmoje pusėje. Tai liečia ir Rytų Prūsiją, o būtent ši tendencija ir privertė Georgą Davidą Kuvertą perkelti savo verslą į tą Rytų Prūsijos dalį, kurioje 1830 metais buvo pradėti tiesti du valstybinės reikšmės keliai, vedantys link Rusijos imperijos pasienio: Kenigsbergas–Tilžė–Lauksargiai ir Kenigsbergas–Gumbinė (Gumbinnen, dab. Gusev, Kaliningrado sritis) – Eitkūnai¹⁰⁸. Kelias iš Kenigsbergo į Tilžę ėjo per Toplaukius (Taplacken, dab. Talpaki, Kaliningrado sritis)), o maždaug per vidurį tarp Tilžės ir Toplaukių buvo Mėlaviškiai (Mehlavischken) atsidūrę pačioje tiesiamo kelio trasoje.

Šio kelio tiesimo darbus dirbo iki 4.000 darbininkų¹⁰⁹. Tad suprantama, kodėl Georgas Davidas Kuvertas pasirinko Mėlaviškius.

Šioje Rytų Prūsijos kelių plėtros progamoje, kurios tikslas buvo sujungti provincijos centrą Kenigsbergą patogiais keliais su pasieniu ir atokesniais miesteliais, buvo ir Kuršių nerijai svarbi kelio atkarpa Kenigsberg–Carnz (Krantas) nes XIX amžiaus šeštame dešimtmetyje prasidėjęs reguliarus susisiekimas garlaiviais per marias užtikrino pagrindinį poilsiautojų srautą iš Kenigsbergo. Tam, kad būtų pasiektas garlaisvis, kuris išplaukdavo iš Kranto buvo svarbus patogus kelias iš Kenigsbergo į Krantą, nustiestas 1853 metais¹¹⁰. Šio kelio atsiradimas neabejotinai turėjo įtakos susisiekimo komfortui: 1834 metais pašto karieta tik tris kartus per savaitę veždavo paštą ir keleivius iš Kenigsbergo

į Krantą, 1843 metais – jau kasdien, o 1863 metais dukart per dieną pradėjo kursuoti žmonėms vežti skirtas 9 vietų pašto vežimas ir, kai galiausiai 1885 metais iš Kenigsbergo į Krantą buvo nutiestas geležinkelis kelionė tetruko tik apie valandą (pašto vežimu – tris valandas)¹¹¹.

Patogesnių kelių atsiradimas ir ypač geležinkelių plėtra Rytų Prūsijoje (1853 m. nutiestas Ostbahnas – Rytų geležinkelis, jungęs Berlyną su Kenigsbergu, o 1860 m. nutiesta atšaka Kenigsbergas–Eitkūnai atspindėjo to laikmečio Europai būdingą tendenciją – gelžinkelių plėtra ne tik implikavo pažangą, modernizaciją, bet taip pat keitė visuomenės ipročius: XIX amžiaus antroje pusėje geromis manieromis pasiturinčioms šeimoms tapo važiavimas į kurortus. Būtent geležinkeliai tokių kelionių laiko sąnaudas minimalizavo ir ši aplinkybė paskatino nekilnojamąjį turtą Kuršių nerijoje išigyti asmenis iš gana toli: 1881 metais Juodkrantėje mūrinę vilą *Villa Monbijou*, iki šiol puošiančią Juodkrantės centrą, pasistatė Dedatų (Dedat) šeima iš Eitkūnų (Eydkuhnen, dab. Černyševskoje, Kaliningrado sritis)¹¹², o šis pasienio miestelis XIX amžiaus antroje pusėje suklestėjo ekonomiška kaip svarbus geležinkelio jungusio Vokietijos ir Rusijos imperijas mazgas: per penkiolika metų po geležinkelio nutiesimo Eitkūnuose stipriai išaugo gyventojų skaičius – nuo 125 iki 3 253, o 1914 metais jau siekė 6 832¹¹³. Dar viena gija, siejanti abi industrinio proceso Rytų Prūsijoje paliestas, kad ir ne vienodu mastu, vietoves Juodkrantę ir Eitkūnus – žymus to laikmečio architektas Friedrichas Augustas Stüleris, kurio darbai puošia Berlyną, ir kuris suprojektavo Juodkrantės bažnyčią bei Eitkūnų geležinkelio stotį¹¹⁴. Pagal A. Stülerio projektus buvo pastatyta daug panašaus stiliaus bažnyčių Rytų Prūsijoje: Lazdynuose (Lasdehnen, dab. Krasnoznamens, Kaliningrado sritis), Gastų (Heinrichswalde, dab. Slavsk, Kaliningrado sritis), Kaukėnų (Kaukehmen, dab. Jasnoje, Kaliningrado sritis)¹¹⁵.

Geležinkelio tema Kuršių nerijos kontekste istorinėje literatūroje išskyla dviem pavidalais: memuarų ir projektų anonsu. 1883 m. sausio 20 d. Klaipėdoje leistas *Memeler Dampfboot* rašė, jog prasidėjus kopų apsodninimo darbams dideliam plote nuo Smiltynės iki Juodkrantės jūros pusėje ketinama tiesti šioje atkarpoje lauko geležinkelį (Feldbahn), kuriuo būtų pervežami darbininkai ir kuris funkcionuotų, kol vyks apsodninimo darbai, užplanuoti dešimčiai metų¹¹⁶.

Juodkrantėje XX amžiaus pradžioje gimusio Martino Kakio, vėliau tapusio ne tik mokytoju, *Memeler Dampfboot* redaktoriumi

ir garsiu fotoalbumų autoriumi, prisiminimai netikėtai „priartino“ geležinkelį prie Kuršių nerijos. Jis rašė: „Vaikystėje lyg „iš pasakos“ atvažiuojantis traukinys, nors šioje marių pusėje stovint ant kalno prie namų ar ant baltos kopos viršūnės matėsi tik to traukinio kamino paliktas lėtai vinguriuojantis dūmų šleifas“¹¹⁷. Geležinkelis – industrinės epochos vienas ryškiausių simbolių darė didelį įspūdį Prūsų Lietuvos gyventojams ir tai atspindėjo čia leidžiama spauda lietuvių kalba: 1894 m. vasario 3 d. *Tilžės keleivis* išspausdino žinutę apie tai, jog valdžia ketina Eitkūnuose „smagius geležinkelio vagonus budavoti“ ir netrukus bus išbandyti vagonai kurių durys išilpant keleiviu pačios atsidaro¹¹⁸.

XIX–XX amžių sandūroje išryškėjo industrinės epochos užaštrinta gamtosauginė tema europiniu mastu, kuri itin aktuali buvo Kuršių nerijai dėl apsodintų kopų augalijos trapumo, o ją šiame kontekste glaustai suformulavo 1900 metais išleistas leidinys apie kopų sutvirtinimo darbus – „Kopų miškas turi būti saugojamas miškas, o ne naudojamas miškas“ (Dünenwald ist Schuzwald, nicht Nuzwald)¹¹⁹. Šios taisyklės aktualumą iliustruoja 1893 metų spaudos pranešimas, kuriame rašoma, jog „*smiltynai ant kuršiškųjų kopų, rodos šįmet, kaip mums ten gyvenantys žmonės praneša, labai lekiantys*“ ir toliau pabrėžta, kad storas smėlio sluoksnis padengė ne tik kopų augmeniją, bet ir žmonių auginamas daržoves¹²⁰.

Kita vertus, tuo laiku buvo pasiūlytos ir techninės naujovės kraštovaizdžio problemų sprendimui, tarp kurių buvo ir marių pakrančių apsaugos naujas metodas – bunų statyba tose vietose, kur pietryčių vėjo audros ypač griovė krantus. Tai itin aktualu buvo Nidai, todėl pirmos 4 bunos čia pastatytos 1894 metais, po to dar buvo įrengtos 6 bunos 1898 metais bei 8 ties Pervalka, o šių darbų sąmata siekė 2 000 markių¹²¹. Tokių apsauginių įrenginių poreikis buvo akivaizdus, nes toje šiaurinėje Nidos dalyja – Purvynėje, kur bunų nebuvo 1916 metais bangos paplovė marių krantus visai prie pat trijų namų, o potvynis juos apsmėmė ir smarkiai apgadino, galiausiai jie buvo perkelti toliau nuo vandens. Kova su gamtos stichija reikalavo daug lėšų, todėl būta ir netradicinių sprendimų: 1916 m. liepos 31 d. kopų sutvirtinimo darbams pradėti naudoti prancūzų karo belaisviai, įrengiant karo belaisvių stovyklą Nidoje. Po kelių mėnesių, 1916 m. rugsejo 30 d. prancūzų belaisviai buvo iškelti, o vietoje jų šiuos darbus tesė iki 1917 m. gegužės 23 d. rusų karo belaisviai¹²².

Gamtos pažinimo ir išsaugojimo idėjas

XX amžiaus pirmoje pusėje plačiai propagavo įvairios jaunimo organizacijos, iš kurių Kuršių nerijos kontekste verta paminėti judėjimą *Jugendherberger (Jaunimo nakvynės namai)*. Šio judėjimo įsteigėjas Richardas Schirmannas buvo mokytojas kilęs iš Rytų Prūsijos ir dažnai su savo mokiniais keliaudavo po šios provincijos kraštovaizdžio patrauklias vietas. Išvykęs gyventi į Vokietijos pietus jis ėmėsi propaguoti idėją, jog didmiesčių, kurių radosi vis daugiau dėl industrializacijos poveikio, moksleiviai su tikslu pagerinti sveikatą ir dvasiškai patobulėti turėtų keliauti, pažinti savo krašto gražius gamtos kampelius. Jis pasiūlė ir būdą išspręsti kelionių „finansinį barjerą“ 1907 metais su savo mokiniais pastatydamas pirmus *Jaunimo nakvynės namus*, kuriuose kukliomis sąlygomis galėjo labai pigiai pernaktvoti keliaujantys moksleiviai. Labai greitai *Jaunimo nakvynės namai* išpopuliarėjo visoje Vokietijoje (nuo 1932 m. igavo tarptautinį statusą), o Kuršių nerijoje jie buvo itin populiarūs ir juose galėjo apsistoti beveik toks pat moksleivių skaičius kaip visuose kituose *Jaunimo nakvynės namuose* Rytų Prūsijoje: Rasytėje – 400 lovų, Nidoje – 190, Šarkuvoje – 180, Juodkrantėje – 116, kai tuo tarpu Klaipėdoje – 115, Tilžėje – 225, Karklėje (Karkelbeck), – 210 ir dar keliose vietose nuo 50 iki 100 lovų¹²³.

Kuršių nerijos kurortų istorijos pradžia susijusi su industrializacijos proceso plėtra Rytų Prūsijoje, o Juodkrantės kurorto istorija akivaizdžiai atspindi paraleliai vykusių procesų (kurorto augimo, industrinio objekto veiklos, kraštovaizdžio kaitos) interferencijos pobūdį ir mastą, todėl Kuršių nerijos kurortų istorija įdomi kaip socialinis – kultūrinis epochos fenomenas.

*Pabaiga*¹⁰⁷ Passarge, L. *Aus Baltischen Landen*. S. 275.¹⁰⁸ Grabo, R. *Die ostpreussischen Strassen im 18. und 19. Jahrhundert*. Königsberg. 1910, S. 75-76.¹⁰⁹ Ibid, S. 76.¹¹⁰ Ibid, S. 84.¹¹¹ Brandtner, G., Vogelsang, E. *Die Post in Ostpreussen*. Lüneburg, 2000, S. 154.¹¹² Lotto, E. *Führer durch Schwarzort*. S. 11.¹¹³ Kossert, A. *Damals in Ostpreussen*. S. 60.¹¹⁴ Ibid, S. 60; Juška, A. *Mažosios Lietuvos bažnyčia XVI – XX amžiuje*. P. 258.¹¹⁵ Papendick, Ch. *Der Norden Ostpreussens. Land zwischen Zerfall und Hoffnung*. S. 301, 325, 328¹¹⁶ *Vor hundert Jahren. Bepflanzung der Kurischen Nehrung*. 1988, Nr. 1, S. 5.¹¹⁷ Kakies, M. *Mit dem Memeler Dampfboot auf Fahrt. Memeler Dampfboot*. 1884, Nr. 4, S. 256.¹¹⁸ Iš Lietuvos ir abiejų Prūsų Provincu. *Tilžės keleivis*. 1894 m. vasario mėn. 3.¹¹⁹ Sembritzki, J. *Geschichte des Kreises Memel*. S. 329.¹²⁰ Iš Lietuvos ir abiejų Prūsų Provincu. *Tilžės keleivis*. 1893 m. liepos mėn. 26.¹²¹ Ibid, p. 329.¹²² Ibid, p. 330.¹²³ Hardt, W. *50 Jahre Jugendherbergen. Memeler Dampfboot*. 1957, Nr. 5, S. 286.**2011 m. jubiliejai ir įsimintinos datos. Kovas**

1916 03 01 Kleweje (prie Duisburgo Vokietijoje) mirė **Martynas Banšėrius**, prozininkas, dramaturgas, poetas; lietuviška kūryba liko neišleista. (Gimė 1892 11 12 Drevernoje (Klaipėdos aps.).

1916 03 01 Lėbartuose (Klaipėdos aps.) gimė **Hansas Janužys**, pedagogas, Klaipėdos krašto visuomenės veikėjas. (Mirė 2000 m. Venesueloje.)

1741 03 02 Rusnėje mirė **Jonas Jokūbas Šperberis (Sperber)** (gimė 1679 05 06 Tilžėje), religinių darbų redaktorius, vertėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo. Tikrino J. H. Lysiaus katekizmo vertimą, išvertė dalį Biblijos (1735), giesmės „Su Kristum sandorą darau“ autorius.

1771 03 08 Kraupiške (Ragainės aps.) mirė **Bernardas Andersonas** (gimė 1724 10 25 Angerburge (Gumbinės aps.), giesmių vertėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo. Dvi giesmes apie 1770 m. išspausdino atskiru leidinėliu.

1971 03 08 Kaune mirė Vilhelmas **Žanas Burkevičius** (gimė 1885 12 06 Ringene (Latvija), LELB garbės senjoras, teisininkas, spaudos darbuotojas, bibliofilas, 1952 VIII 9 Tauragėje išventintas kunigū.

1786 03 11 Bernsteinbruche (dab. Klaipėdos dalis) gimė **Ernstas Vilhelmas Berbo-mas** (mirė 1865 02 20 Muizėje (Šilutės aps.), lietuvių liaudies dainų ir kalbinės medžiagos rinkėjas.

1831 03 11 Įsrutyje gimė **Ernestas Augustas Vichertas (Wichert)** (mirė 1902 01 21 Berlyne), vokiečių teisininkas, rašytojas, dramaturgas, vaizdavęs Mažosios Lietuvos lietuvių gyvenimą.

1711 03 12 Įsrutyje mirė **Jokūbas Perkū-nas** jaunesnysis (gimė 1665 02 03 Išdauos (Gumbinės aps.), Įsručio vyskupas, sudaręs lietuvių patarlių rinkinį ir lietuvių-vokiečių kalbų žodyną, kurių rankraščiai neišliko. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo.

1786 03 12 Viliūnuose (Pilkalnio aps.) gimė **Gotfrydas Lebrencas Ostermejeris** (mirė 1855 04 03 Bildviečiuose (Stalupėnų aps.), vertėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo. Išvertė K. Neiso „Evangelikų mišknų“ (1856) pamokslus.

1986 03 12 Wietze miestelyje (VFR) mirė dr. **Gustavas Vagneris** (gimė 1907 02 09 (ar 09 02) Mickų k., Šakių aps.), baigęs VDU Evangelikų teologijos fakultetą, mokytojavo Pagėgių Donelaičio gimnazijoje ir kunigavo

Raseiniuose iki 1941 m.

2006 03 12 įvestas diakonu Priekulės ev. liut. bažnyčioje **Ričardas Dokšas**, gimęs 1967 III 10 Klaipėdoje, 2008 V 31 Vilniuje ordinuotas kunigu ir įvestas antruoju parapijos dvasininku.

1741 03 13 Klaipėdoje mirė **Jonas Arnoldas Paulis** (gimė 1682 02 21 Johannisburge (Rytprūsiai), mokytojas, vienas iš J. H. Lysiaus katekizmo vertimo tikrintojų, apie prūsų kalbą paskelbė studiją (1732), teologas, Klaipėdos superintendentas.

1911 03 15 Collinsvillėje (JAV) mirė **Martynas Keturakaitis** (gimė 1848 m. Jurbarkė (Įsruties aps.), Tauragės kunigas (1883–1892), knygnešys, liuteroniško turinio raštų rengėjas.

1716 03 16 Papelkiuose (Labguvos aps.) gimė **Vilhelmas Regė** (mirė 1791 01 15 Tilžėje), giesmių eiliuotojas, vertėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo. Parengė rankraštinį giesmių rinkinėlį, iš vokiečių k. išvertė didaktinį leidinį „Mokslas pamokinimo...“ (1788).

1761 03 19 Kretingalėje mirė **Gabrielius Engelis** (gimė 1665 03 05 Tilžėje), J. H. Lysiaus katekizmo (1722) vertimo į lietuvių k. redaktorius ir išleidėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo.

1916 03 22 Kavoliuose (Pagėgių aps.) gimė **Helmutas Ramonaitis** (mirė 1985 07 22 Vilniuje), miškininkas, visuomenės veikėjas, įkūrė pirmąjį Klaipėdos krašte Kavolių jaunųjų ūkininkų ratelį.

1781 03 26 Karvaičiuose mirė **Dovydas Gotfrydas Zudnachovijus** (gimė 1737 m. Jaciškiose (Kintų par.), giesmių eiliuotojas, vertėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo. Apie 1780 m. išleido giesmių rinkinėlį, vertė Prūsijos valdžios įsakus.

1686 03 (ar 09) 27 Karaliaučiuje gimė **Jonas Jokūbas Kvantas** (mirė 1772 01 17 ten pat), vyskupas, Karaliaučiaus universiteto profesorius, rašties darbuotojas, oficialaus giesmyno (1732) ir Biblijos (1735 ir 1755) leidimo organizatorius, todėl giesmynas ir Biblija buvo vadinamos jo vardu.

1941 03 30 Klaipėdoje mirė **Kristupas Lekšas** (gimė 1872 08 31 Striluose (Tilžės aps.), ūkininkas ir verslininkas, Mažosios Lietuvos visuomenės ir politikos veikėjas, poetas, giesmių autorius, giesmynų sudarytojas. Palaidotas Laugalių kapinėse (Katyčių vls.).

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Kur kunigavo Martynas Mažvydas?

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Ivairios aplinkybės gerokai atsiliepė mūsų žinioms apie Mažosios Lietuvos kultūros veikėjus.

Savaip pasisėkė Kristijonui Donelaičiui, kuris sovietmečiu buvo išgarsintas kaip „proletarinis poetas“ ir „kovotojas prieš feodalinę priespaudą“. Daugelio pasišventėlių pastangomis buvo sukurtas memorialas Tolminkiemyje, gan detaliai išsiaiškintos didžiojo poeto gyvenimo aplinkybės.

Prasčiau sekėsi lietuviškosios raštijos pradininkui Martynui Mažvydui, kuris kai kam atrodė „ne visai tinkamas“, „ne tos krypties“ žmogus. Sovietmečiu jis nesulaukė savojo memorialo nei Kaliningradu tapusiame Karaliaučiuje, nei Ragainėje. Nesisėkė ir vėliau – atsimenu dėl M. Mažvydo paminėjimo su tenyškiais funkcionieriais bergždžias derybas, vykusias Atgimimo metais ir vėliau.

Neskubėta aiškintis ir jo gyvenimo Mažijoje Lietuvoje aplinkybių. Antai, išeivijoje milžiniškus darbus nuveikęs B. Kviklys jau nepajėgė surinkti tikslesnių žinių apie Ragainę. Jis spėdamas parašė: „Jau XV a. pradžioje Ordino pilyje buvo įrengta koplyčia, kurią vėliau lankydavo ir besikuriančio miesto gyventojai. Kada pastatyta pirmoji bažnyčia mieste, nėra tikrų žinių. Tai galėjo įvykti XV–XVI a. sandūroje, nes 1525 m. bažnyčia buvo jau protestantų rankose.“¹ Vėliau tą pakartojo ir A. Juška.² Taip ankstesnis B. Kviklio spėjimas buvo įteisintas, nebandant ieškoti tikslesnių žinių.

Man jau teko rašyti apie klaidingus M. Mažvydo gyvenimo Ragainėje apibūdinimus.³ Panagrinėjus Vokietijoje skelbtas žinias apie krašto praeitį, išaiškėjus gan įdomioms Ragainės praeities aplinkybėms.⁴

Iškalvių žemes įsibrovęs Kryžiuočių (Vokiečių) ordinas jau apie 1270 m. ties sunaikinta baltų genties pilimi pradėjo statyti savo įtvirtinimus. Palaipsniui buvo suvokta tos vietovės strateginė reikšmė, ten kurtas svarbiausia bazė karo žygiams į LDK žemes. 1397–1409 m. būtent Ragainėje buvo pastatyta panemuniuose pati galingiausia mūrinė Ordino pilis. 1409 m. ten buvo įkurtas pranciškonų vienuolynas, Ragainei rengtasi suteikti miesto teises.

Galima spėti, kad Ordino strategai čia norėjo įkurti svarbų ūkinį centrą prie Nemuno. Tuomet miesto teises turėjo tik Klaipėda, Karaliaučius bei gyvenvietės piečiau Priegliaus upės, tad Ragainė būtų tapusi pirmuoju

vakarietišku miestu baltų žemių gilumoje. Tų planų nepavyko įgyvendinti – užsitęsusių krizės Vakarų Europoje lėmė ir Ordino nuosmukį. Didesnei plėtrai jau nebeturėta galių bei finansinių išteklių (tą paliudijo ir Žalgirio mūšio baigtis).

Papilio gyvenvietei rengiantis suteikti miesto teises, ten turėjo būti sukurti anuometiniam miestui būtini atributai (visų pirma miestiečiams skirtoji bažnyčia). Tos šventovės statybą galima sieti ir su didžiosios mūrinės pilies statyba – anuomet įrengtose lauko plytinėse nesunku buvo pagaminti plytų ne vien piliai, bet ir nedidelei bažnyčiai. Ši veikiausiai buvo pastatyta XV a. pradžioje, būsimam miestui paskirtame ir įtvirtintame apjuostame plote.

Po Žalgirio mūšio (1410), Melno taikos sutarties (1422) ir tolesnio Ordino nuosmukio Ragainė prarado savo strateginę reikšmę: buvęs ekspansijos į LDK žemes centras liko nuošaliu Ordino valstybės pakraščiu. Taip ir neišaugusi, didele gyvenvietė netapusi Ragainė ilgai atitiko Lanua apibūdinimą: „Didelė pilis ir mažas miestas.“ Vargu ar ten galėjo vykti kokios didesnės statybos – ilgai naudotas iki 1409 m. (ar iki Žalgirio mūšio) sukurtais objektais.

Tenka spėti, kad M. Mažvydas nuo 1549 m. laikydavo pamaldas nedidėleje Ragainės gyvenvietės bažnyčioje, pastatytoje dar XV a. pradžioje. Ši stovėjo tuometiniame gyvenvietės pakraštyje, šalia įtvirtinimų – pylimo su aštriatvore. Tą liudijo ir įvairūs dokumentai.

Įdomūs duomenys pateikti 1721 m. sudarytuose krašto atkūrimo komisijos dokumentuose – tada bažnyčia (stovėjusi gyvenvietės išoriniame kampe) buvo labai susidėvėjusi. Matyt, tai patvirtina to statinio senumą (jis galėjo turėti daugiau kaip 200 metų amžiaus), gal parodo jo statybos specifines aplinkybes. Gal kuklios bažnyčios pastatėlis XV a. pradžioje buvo paskubomis pastatytas iš mūrinės pilies statybos atliekų kaip tada planuotam miestui reikalingas atributas, ne itin rūpinantis to statinio ilgaamžiškumu. Pažymėtina, kad anuomet nekalbėta apie senosios pilies susidėvėjimą – tie mūrai stovėjo dar šimtmečius.

1735 m. senosios bažnyčios pastatas (kaip susidėvėjęs nuo senatvės) buvo nugriautas ir perstatytas naujai. Matyt, tada nebeliko būtent to statinio, kuriame 14 metų religinius patar-

Kazio Kisieliaus skulptūra Martyno Mažvydo bibliotekoje

Martyno Mažvydo skulptūrinis portretas Vilniaus universiteto Filologijos fakultete

navimus teikė Martynas Mažvydas.

Ivairiuose šaltiniuose bei vėlesnėse publikacijose nurodoma, kad tuomet bažnyčia buvo atstatyta toje pačioje vietoje (ar apytikriai ten pat). Kol kas nežinoma ar ji buvo atstatoma „ant tų pačių pamatų“, ar tik tame pačiame bažnyčios žemės sklype.

Naujamam pastatui sekėsi dar blogiau. Septynmecio karo pradžioje – 1757 m. rugsėjo 24–27 d. Ragainę užplūdusi Rusijos kariuomenė gyvenvietę ypatingai suniokojo: buvo grobiama ir žudoma, sudeginta daug pastatų ir sodybų (tarp jų ir naujoji bažnyčia su mokykla).

Tik 1771 m. suniokotoji bažnyčia buvo vėl atstatyta. Teigta, kad ji buvo pastatyta senesnės bažnyčios vietoje (ar jos sklype).

Šie (gal dar negalutiniai) duomenys rodo, kad iki XVIII a. pabaigos Ragainės gyvenvietėje bažnyčios pastatas buvo perstatytas bent tris kartus. Tik kruopštūs gausios archyvinės medžiagos tyrimai galėtų atskleisti naujų aplinkybių bei faktų apie ten buvusias šventoves.

Po 1944 m. senoji Ragainė buvo labai

sunokota, iki šiol ten mažiausiai rūpintasi Mažosios Lietuvos kultūros paveldo liekanų išsaugojimu. Gal kada nors (kol kas neižvelgiamoje ateityje) atsiras galimybė preciziškais archeologiniais tyrimais aptikti senųjų Ragainės bažnyčių pėdsakus. Gal skersai išilgai „lobių ieškotojų“ ir „naujojo gyvenimo statytojų“ išraustuose plotuose kas nors dar aptiks jei ne M. Mažvydo palaikus, tai bent su juo gyvenimu sietinų senųjų pastatų likučius.

LITERATŪRA:

¹ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, T. 4. Boston, 1968, p. 738.

² Juška A. *Mažosios Lietuvos Bažnyčia XVI–XX amžiuje*, Klaipėda, 1997, p. 434–435.

³ Purvinas M. „Martynas Mažvydas ir Ragainės parapija“, *Voruta*, 1997-04-19 d., Nr. 15, p. 7; Purvinas M. „Martynas Mažvydas, Nemunas ir hidrofobija lietuvių mentalitete“, *Mokslo Lietuva*, 1997-05-28 d., Nr. 10, p. 12.

⁴ Purvinas M. „Ragainės urbanistinės raidos bruožai XV–XVIII amžiais“, *Kultūros paminklai*. Nr. 15. Vilnius, 2010, p. 77–87.

Ar Lenkijos politika jau Kremliaus rankose?

Artėjančios Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dienos proga apžvalgininkas Jonas Vaiškūnas kalbina Seimo narį Gintarą SONGAILĄ apie Lietuvos lenkų politikų veiklą bei Lietuvos – Lenkijos santykius po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ir šiandien.

– Artėja Kovo 11-oji. Prisiminkime tuos laikus, kai Lietuvos Sąjūdis Aukščiausiojoje Taryboje-Atkuriamajame Seime siekė Lietuvos Nepriklausomybės pripažinimo, telkė tautą atkuriamos valstybės gynimui, rūpinosi sovietinės kariuomenės išvedimu ir tuo pat metu turėjo kurti naujos valstybės institucijas. Tuo metu dirbote Parlamente Piliečių teisių ir tautybių reikalų komiteto patarėju, kartu buvote Valstybinės komisijos Rytų Lietuvos problemoms išnagrinėti atsakinguoju sekretoriumi. Su kokiomis grėsmėmis Nepriklausomybei tuomet teko susidurti ir kokius uždavinius reikėjo spręsti?

– Komunistinė Kremliaus valdžia, siekdama sužlugdyti atgimusios Lietuvos tikslus, mėgino Lietuvoje sukurti „lenkų tarybų socialistinę autonominę apygardą“, kurioje veiktų Sovietų Sąjungos konstitucija ir įstatymai. Taip ji mėgino atskelti Lietuvos dalį, o Vilnių įstumti į situaciją, kuri būtų panaši į tuometę Vakarų Berlyno padėtį sovietinėje apsuptyje. Panašų scenarijų Kremlui, deja, pavyko įgyvendinti Padnestrėje, kuri padeda sovietinei kariuomenei „liaudies valia“ atsiskyrė nuo nepriklausomybės siekiančios Moldovos. Tokiu būdu visa Moldova buvo išlaikyta sovietinėje erdvėje. Ji vėliau tapo Nepriklausomų Valstybių Sąjungos (NVS), kurios nominali sostinė yra Minske, nare. Tačiau Kišiniovas liko Moldovos Respublikai. Mūsų padėtis galėjo tapti dar sudėtingesnė. Kremlius tiesiogiai veikė per apylinkių

ir rajonų sovietinės tarybose tebeveikiančią komunistinę nomenklatūrą, kuri kategoriškai atsisakė dalyvauti nuo TSKP atsiskyrusioje Lietuvos komunistų partijoje ir pasiliko sovietinei sistemai lojalios, vadinamosios „komunistinės platformos“, dalimi. Be to, siekiant sukurti propagandinį lietuviškajam nacionalizmui besipriešinančios liaudies vaizdinį, prieš Lietuvos valstybę buvo veikiamas per šios platformos sukonstruotą antisąjūdininkų interfrontą, vadinamąjį „Jedinstvo“. Šis kvazijudėjimas skyrėsi nuo Latvijos ir Estijos interfrontų tuo, kad labai svarbų anti-lietuvišką elementą joje sudarė ir „sovietiniai lenkai“. „Jedinstvo“ aktyviai rėmė sovietinių lenkiškųjų autonomijų kūrimą, pradedant nuo tokiomis pasiskelbusių sovietinių apylinkių, baigiant iš jų sudaryta Lietuvos Respublikos institucijoms nepaklūstančia autonomine apygarda, kurios pagrindiniai nuostatai (savotiška „konstitucija“) jau buvo paskelbti, ir sudaryta autonomijos kūrimo taryba.

Du komunistinei platformai priklausantys sovietinių lenkų atstovai Liaudies deputatų suvažiavime Maskvoje agresyviai puolė Lietuvos nepriklausomybės sąjūdį. Jie veikė šiame suvažiavime, pripažindami tik sovietinę valdžią, net ir po Kovo 11-osios, kai Lietuvos atstovai iš visų sovietinės valdžios struktūrų jau senokai buvo pasitraukę. Dabar kai kurių Europos parlamento narių, išrinktų Lietuvoje, veikla man primena anų dviejų deputatų stilių.

Valstybinė komisija, kurios pirmininkas buvo tuometis Lietuvos Respublikos vicepremjeras Romualdas Ozolas, aktyviai veikė tiek tiesiogiai Rytų Lietuvoje, tiek ir per įvairias valstybės institucijas, siekdama išsaugoti atkurtos Lietuvos valstybės teritorinį vientisumą. Nepaisant įvairių trinių tarp

Nuotrauka iš tuometinės lietuvių demonstracijos prieš autonomiją Šalčininkų rajone

Parlamento ir Vyriausybės, komisija turėjo ir visišką Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo pirmininko profesoriaus Vytauto Landsbergio pasitikėjimą.

Aktyvi komisijos narių veikla, Lietuvai lojalių piliečių palaikymas ir sėkmingas svarbiausių valstybės institucijų bendradarbiavimas padėjo išvengti labai realių grėsmių. Kiek vėliau, iš karto po 1991 m. rugpjūčio pučo, Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo nutarimu, priimtu pagal specialų įstatymą, Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose buvo įvestas tiesioginis valdymas. Komisijai koordinuojant, komunistinės platformos valdžia Pietryčių Lietuvoje buvo išardyta.

– Ar Lenkijos Respublika ir jai atstovaujantys politikai bei pareigūnai tuo metu pa-

laikė autonominius? Ar rėmė jų veiklą?

– Ne, išskyrus pavienes išimtis, autonominių nepalaikė. Lenkijos Respublika pagal savo galimybes aktyviai ir nuoširdžiai rėmė Lietuvos nepriklausomybę.

Didelė Lenkijos visuomenės dalis ir tuomet sirgo tikrai ne mažesne, nei šiandien, Vilniaus savinimosi liga. Tačiau tuomet buvo aiškiai suvokta, kad „Jedinstvos“ autonominių, siekiančių Rytų Lietuvą palikti sovietijos pusėje, tikslai neatitinka Lenkijos interesų. Lietuvos nepriklausomybės sužlugdymo siekiai taip pat visiškai neatitiko nei Lenkijos interesų, nei jos visuomenės solidarumo su Lietuva nuotaikų.

Užtat sovietinės imperijos „vadovaujančios jėgos“ TSKP Centro komitetas per savo

Lietuva–Rusija

Ar sovietai pirko iš Vailokaičių metalo gaminius?

Vladas TERLECKAS, Vilnius

Jonas Vailokaitis

Jonas Vailokaitis (antroje eilėje šeštas iš kairės) su „Metalo“ bendrovės tarnautojais ir darbininkais. Kaunas, 1929 m. Š. Bajerio nuotr.

Mintimis persikelkime į 1926 m., kuriais vyko Lietuvos ir SSRS derybos dėl Nepuolimo ir prekybos sutarčių sudarymo. Derybos buvo klampios, sovietai teikė pirmenybę Nepuolimo sutarčiai. Istorikai (A. Kasparavičius, Z. Butkus, V. Žalys) išaiškino, kad sovietai geistams politiniams tikslams pasiekti bandė panaudoti ekonominius svertus, labiausia užsakymus kai kurių Lietuvos įmonių gaminiams pirkti. Esą sovietai pirmiausia siekė užsakymais užsitikrinti Vasario 16-osios Akto signataro, įtakingo politiko, bankininko, pramonės įmonių savininko Jono Vailokaičio palankumą. Gerai, kad istorikai ėmėsi šios temos, Rusijos archyvuose surado nemažai naujos medžiagos apie derybų užkulius ir Maskvos kėslus. Apmadu, kad tyrėjai padarė skubotas ir labai abejotinas išvadas.

1926 m. kovo 25 d. Kaune sovietų pasiuntinys S. Aleksandrovis susipažino su signataro broliu kunigu Juozu Vailokaičiu, pakvietė jį pietų, per kuriuos suokė apie suartėjimo su SSRS ekonominę naudą, bet pastarasis tuo nesidomėjęs, nereagavęs.¹ Tik pasiuntiniui užsiminus apie Maskvos ketinimą duoti Tilmansų metalo fabrikui didelį užsakymą, kunigo laikysena pasikeitė, leides suprasti, kad nuo jo ir brolio laikysenos priklausysianti Vyriausybės pozicija sutarčių atžvilgiu. Nedelsdamas Aleksandrovis raportavo Maskvai, kad Jonui Vailokaičiui reikalingi užsakymai.

Dėl 1926 m. gegužę vykusių rinkimų į III Seimą derybos buvo nutrūkusios. Rudenį jas tęsė kairioji koalicinė Lietuvos Vyriausybė. 1926 09 14 buvo pasirašyta Lietuvos ir Sovietų Sąjungos nepuolimo sutartis, spalio 19 d. prasidėjo abiejų šalių derybos dėl prekybos sutarties. Į Lietuvos derybininkų delegaciją įėjo ir Jonas Vailokaitis, kaip metalo pramonės ekspertas.² Jo asmeniui buvo skiriamas didelis dėmesys. S. Aleksandrovis informavo savo viršininkus: „Į Maskvą atvyko Vailokaitis, nuo jo pranešimų į Kauną labai daug kas priklausys dėl ratifikacijos (Nepuolimo sutarties – V. T.). Aš siūlau Vailokaičiui skirti ypatingą dėmesį“.³ Vadino jį „stambiausia ekonomine figūra“ Lietuvoje. Negailėta liaupsų ir kunigui Juozui: „Protingas, tvirtos valios ir charakterio.“ Sprendžiant pagal spausdintus komunistų Lietuvoje atsisaukimus, galima daryti prielaidą, kad derybų metu Maskva davė savo parankiniam nurodymą laikinai nutraukti propagandą prieš Vailokaičius. Iki tol prieš juos varė pikčiausia šmeižto kampanija, jie vaizduoti kaip didžiausi Lietuvos nepriklausomybės prieštai, šalies pardavėjai Lenkijai, Prancūzijai, Amerikai ir t. t.

Anot istorikų, Maskva pasiūliusi Jonui Vailokaičiui sudaryti 0,5 mln. rublių vertės konsignacinę sutartį dėl jo įmonės gamintų prekių pirkimo.⁴ Signataras sutikęs ir pažadėjęs Ūkininkų sąjungos (priklausiusios krikščionių demokratų blokui) paramą Nepuolimo sutarčiai. Konsignacinę sutartį buvusi sudaryta, taip Maskva norėjusi „nupirkti“ Joną Vailokaitį. Panašiai esą bandyta paveikti Tilmansus, Frenklį. Sovietai žadėjo

pirkti už 0,5 mln. rublių Tilmansų fabriko gaminių ir dobilų sėklų, celiuliozės – už 0,7 mln. rublių.⁵ Negana to, 1927 m. spalio mėn. J. Vailokaitis gavęs naują sovietų užsakymą 200 tūkst. rublių. Jis pažadėjęs mobilizuoti įtakingas politines jėgas suartėjimo su SSRS linkme. Tačiau sovietams nepasisekė signataro papirkti. Minėti istorikai neabejoja sovietų užsakymų J. Vailokaičiui ir Tilmansams realumu bei jų vykdymu. Matyt, todėl neieškota patikimesnių duomenų, o apsiribota S. Aleksandrovisko įrašu dienoraštyje, kad latvių ir estų diplomatai šaiposi, jog sovietai nupirko iš Jono Vailokaičio net surūdijusius, niekam tikusius raktus.⁶ Už gryną pinigą priimami rusų diplomatų teiginiai, net nežvilgtelėjus į Lietuvos eksporto į SSRS duomenis. Jie rodo, kad 1925–1927 m. buvo didžiulio Lietuvos prekių pardavimo sovietams mažėjimo laikotarpis. 1925 m. SSRS nupirko iš Lietuvos prekių už 6,4 mln. Lt, 1926 m. pirkimai sumažėjo iki 2,1 mln. Lt arba 3 kartus, 1927 m. – iki 1,1 mln. Lt.⁷ Tik 1929 m. Lietuvos eksportas į SSRS šiek tiek (0,2 mln. Lt) padidėjo. SSRS importė iš Lietuvos metalo ir plieno gaminius sudarė neįtikėtina didelę dalį – 1929 m. 37 proc. Todėl visiškai neįtikėtina, kad, Jonui Vailokaičiui ir kitiems Lietuvos metalo fabrikams gavus SSRS didelius užsakymus (vien Vailokaičiui ir Tilmansams 1 mln. rublių vertės) ir juos įvykdžius, būtų taip katastrofiškai mažėjęs lietuviškųjų prekių eksportas į tą šalį. Oficialiu kursu (vienas rublis už 5 Lt) perskaičiavę neva Jono Vailokaičio ir Tilmansų fabrikų gautų užsakymų sumą, rasime, kad vien jų gaminių eksportas į SSRS turėjo išaugti iki 5 mln. Lt. Kaip minėta, visų Lietuvos prekių išvežimas į SSRS tesiekė 1,1–1,3 mln. Lt. Šie faktai rodo, kad visos kalbos apie Lietuvos pramonininkų gautus iš sovietų didelius užsakymus tėra mitas. Tikriausiai ir atsiuždami į Lietuvą specialią komisiją neva 1 000–2 000 arklių pirkti, sovietai surengė propagandinį spektaklį.

Be to, informaciniame leidinyje nurodyta, kad 1927 m. geležies gaminių eksportavo buvęs Br. Šmidtų fabrikas, AB „Nemunas“ ir Br. Tilmansų ir K. bendrovė.⁸ Taigi Frenkelio įmonės net nėra tarp eksportuotojų. Maskva tik žaidė užsakymų, pažadų korta, arba jų nevykdė. Dalis Lietuvos politikų ir verslininkų iš savo ir užsienio valstybių patirties gan gerai žinojo apie Maskvos užsakymų politinius tikslus ir jų gavėjams kylančius pavojus. Sovietų dažniausiai naudota taktika buvo nevykdyti užsakymais prisiimtų įsipareigojimų. Tam surasdavo įvairiausių priežasčių, pretekstų. Pavyzdžiui, iš Lietuvos vietoje darbo arklių reikalaujavo arklių kavalerijai, vietoje odos padams – chromo, neretas atsisakymų pirkti kurias nors prekes motyvas būdavo „patys gaminame pakankamai“.⁹ Ir taip be galo. Įprastas Maskvos elgesys buvo sugundyti dideliais užsakymais, paskui juos atšaukti. Taip buvo siekiama dirbtinai sukelti ekonominius sunkumus, sustiprinti socialinę įtampą ir silpninti valstybę. Destabilizacinis užsakymų atšaukimo veikimo mechanizmas labai paprastas: įmonė prisiperka žaliavų, pagamina

prekes, tam padaro išlaidas, o parduoti nėra kam. Šito minėti istorikai nesuprato.

Taip pat nekritiškai vertinami kiti sovietų diplomatų dokumentai dėl SSRS ekonominio bendradarbiavimo su Lietuva. Jais remdamasis A. Kasparavičius rašo, kad 1926 m. rudenį SSRS užsienio reikalų liaudies komisariato kolegija siūlė VKP(b) CK politiniam biurui priimti sprendimą per artimiausius trejus metus kasmet pirkti iš Lietuvos prekių už 4 mln. rublių.¹⁰ Kolegija savo siūlymą motyvavo tuo, kad dideli ilgalaikiai užsakymai turėtų didžiulę reikšmę SSRS santykiams ir „su kitais limitrofa (taip pravardžiavo Baltijos valstybes – V. T.), nes sustiprintų tuos elementus, kurie yra už sudarymą separatinių garantinių sutarčių su mumis ir orientuojasi į suartėjimą su SSRS“. Tiek teparašius, gali susidaryti klaidingas vaizdiny, kad kasmetinis SSRS importas iš Lietuvos siekė apie 20 mln. Lt, nors faktiškai jis buvo beveik 20 kartų mažesnis. A. Kasparavičius negalėtų nežinoti, kad sprendimus priiminėjo ne minėta kolegija, o Politinis biuras. Mažai tikėtinas tvirtinimas apie 1927 m. J. Vailokaičio ir Tilmansų gautus naujus užsakymus 200 tūkst. rublių, arba 1 mln. Lt. Ko siekia A. Kasparavičius, cituodamas sovietų tvirtinimą apie Joną Vailokaitį, neva „pripratintą prie mūsų užsakymų pagalbą“. Ir nepagrįsta, ir užgaulu. A. Kasparavičius tikina, kad J. Vailokaičiui „norėdama įsisteikti Maskva buvo pasiryžusi daryti ir didesnių nuolaidų“: jam sutikus iš Rusijos pirkti vyno už 200–300 tūkst. rublių, atitinkamai padidinti užsakymą šiam Lietuvos pramonininkui.¹¹ Iš viso to išeina, kad istorikas užsakymus laiko Maskvos nuolaidomis. Kad ir istorikui derėtų suvokti elementarų ekonominį reiškinių, jog prekyba, jos sandoriai yra galimi, kai jie naudingi ir pirkėjui, ir pardavėjui. Matyt, istorikai iki šiol neišsivadavo iš dešimtmečių kalto mito apie nesavanaudišką SSRS pagalbą Lietuvai. Gal todėl jis yra „paklausus“ televizijų kanalams.

Mislę kelia ir tai, kodėl sovietai bandė „nupirkti“ Joną Vailokaitį, o ne brolių Juozą, arba juos abu. Juk Juozas Vailokaitis buvo įtakingesnis už brolių, nes buvo Seimo narys, vienas vadovaujančios krikščionių demokratų partijos lyderis. Atrodo, tuomet Jonas Vailokaitis neužėmė Ūkininkų sąjungoje kokio nors vadovaujančio posto. Na, o Br. Šmidtų metalo fabrikas (vėliau pavadintas AB „Metalas“) lygiomis dalimis priklausė abiems broliams, Jonas vadovavo valdybai, Juozas – tarybai, vienodai buvo suinteresuoti užsakymais. Galimas daiktas, kad Maskva, jos atstovai Lietuvoje baiminosi, jog Juozas Vailokaitis jų neprisiels per patrankos šūvį už tai, kad 1919 m. pradžioje jos parankiniai buvo paėmę politinių įkaitų, kalino, kad ne vienerius metus kokčios komunistinės propagandos taikiklyje laikytas ne kas kitas, o jis. Ar sovietų pasirinkimą bus nulėmęs Jono Vailokaičio, kaip eksperto, priklausymas Lietuvos prekybos delegacijai, galima jo įtaka delegacijos nariams? Galima daryti išvadą, kad Vailokaičiai jei ir gavo, tai mažesnius negu

rašoma užsakymus. Tiksliau būtų galima pasakyti, radus duomenis apie AB „Metal“ pardavimus. Kol kas pusiau juokais, pusiau rimtai galima spėlioti, kad sovietai nupirko tik raktus. Žinant Vailokaičių tvirtą patriotizmą, didžiulę finansinę paramą valstybei, nėra abejonių, kad bet kokio dydžio užsakymais, Maskva negalėjo tikėtis juos „nupirkti“. Sovietams nepavyko sustiprinti savos įtakos Lietuvos politiniame gyvenime, suskaldyti krikščionių demokratų bloko, susilpninti krikščionių demokratų partijos, kuri Maskvos viršūnių buvo laikoma pagrindine kliūtimi savo politiniams kėslams realizuoti. Ūkininkų sąjunga, iš kurios Maskva tikėjosi pritarimo Seime Nepuolimo sutarčiai, vieningai su krikščionimis demokratais ir Darbo federacijos atstovais balsavo prieš jos ratifikavimą. Toks balsavimas skaudžiai atsirūgo Ūkininkų sąjungos vadovams (F. Mikšui, E. Draugeliui, P. Josiukui ir B. Sakalauskui) buvo iškeltos baudžiamosios bylos už „lašinių skutimą“, t. y. amerikoniškų lašinių tiekimą kariuomenei kaip lietuviškų produktų. 1928–1929 m. beveik kiekvienas tautininkų susirinkimas, mitingas prasidėdavo ir baigdavosi tendencingu šios bylos komentavimu. Sovietmečiu istorikė P. Žostautaitė patikimai įrodė, kad apie šį sandomį žinojo Valstybės kontrolė ir Krašto apsaugos ministerijos vadovybė. Pastaroji išsiaiškinusi, kad reikiamu laiku ir kiekiu neįmanoma kariuomenės aprūpinti kokybiškesniais lietuviškais lašiniiais, sutiko priimti amerikoniškų lašinius (jų 1 kg buvo pigesnis 1 Lt).¹² Vėliau pasipylė kitos bylos, pvz., kai kurių kooperatyvų vadovams. Istorikės nuomone, bylų kėlimu tautininkai siekė sukompromituoti ir sužlugdyti pagrindinį savo politinį varžovą – krikščionis demokratų ir jų sąjungininkus. Abejotinais kaltinimais buvo sukompromituoti ir iš politinio gyvenimo eliminuoti ir daug kitų talentingų veikėjų, pvz., M. Yčas, V. Petrulis, J. Alekna. Ar atsitiktinai sutapo tautininkų vadovų ir Maskvos interesai? Tai galėtų būti tyrimų tema.

Nuotraukos iš LNM leidinio „Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas 1917–1922 m.“ Vilnius, 2001.

LITERATŪRA:

- ¹ A. Kasparavičius. *Didysis X Lietuvos užsienio politikoje*. V., 1996, p. 136.
- ² V. Žalys. *Lietuvos diplomatijos istorija (1925–1940)*. V., 2007, t. 1, p. 192.
- ³ A. Kasparavičius. Min. veik., p. 270.
- ⁴ Ten pat.
- ⁵ Z. Butkus. „SSRS intrigos Baltijos šalyse (1920–1940)“ // *Darbai ir dienos*, 1998. T. 7, p. 146.
- ⁶ Ten pat.
- ⁷ *Lietuvos užsienio prekyba 1929*. [K.], be m., p. VI.
- ⁸ *Lietuvos eksportas ir eksportininkai*. K., 1929, p. 98.
- ⁹ „Prekybos sutartis su SSRS“ // *Rytas*, 1926-10-10.
- ¹⁰ A. Kasparavičius. Min. veik., p. 269.
- ¹¹ Ten pat, p. 270.
- ¹² P. Žostautaitė. „Lietuvos ūkininkų sąjungos žlugimas tautininkų valdymo metais (1927–1930)“ // *Lietuvos TSR MAD*, ser. A, 1986, t. 3, p. 72.

Naujas šaltinis Mečislovo Reinio veiklai Vilniuje tirti

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 3

Mečislovas Reinys – tenoras

Kun. Prano Bieliausko iniciatyva 1916 m. gegužės mėnesį buvo mokomasi vieningai giedoti „Tavo apgynimo šaukiamės“, „Marijos giesmė“ (iš visur į Vilnių suvažiaavę giesmes traukė savitai). Repeticijos vyko Šv. Mikalojaus salėje, vėliau giedojo Katedroje. Giedoti ateidavo ir M. Reinys – traukdavo tenoru³⁴.

Mečislovas Reinys bolševikų rankose, lietuvių rūpestis įkaitais

1919 m. vasario 20 d. vėlai vakare kun. P. Bieliausko bute apsilankę bolševikai ir jo neradę, nuėjo pas kun. M. Reinį. Jo irgi nesurado – nakvojo vienoje seminarijos celėje³⁵.

Vasario 21 d. kunigai M. Reinys ir P. Bieliauskas, žinodami, kad jų ieško bolševikai, ėjo tartis pas vysk. J. Matulaitį, kad daryti: bėgti iš Vilniaus ar likti. Vyskupas patarė likti³⁶.

1919 m. vasario 21?? Bolševikai suėmė M. Reinį ir išsivedė į Tarybos „rūsį“³⁷. Pasi-tenkinę M. Reinio areštu kun. P. Bieliausko nebeieškojo³⁸. 1919 m. balandžio 9 d. P. Bieliauskas dienoraštyje užfiksavo, kad sužinota, jog M. Reinys sėdi vienoje kameroje su Liudu Gira (1884–1946)³⁹.

1919 m. balandžio 22 d. kun. P. Bieliauskas Aušros Vartų koplyčioje aukėjo šv. Mišias ištremtųjų kalinių intencija⁴⁰.

Balandžio 28 d. Krikščionių demokratų partijos Vilniaus skyriaus posėdyje įkaitais rūpintis ir jiems pagalbą teikti įgaliotas kun. Pranas Bieliauskas. Dvi mergaitės numatytos išsiusti į Dvinską (Daugpilį)⁴¹. Gegužės 12 d. pas bolševikus į Dvinską sutiko vykti zitietė

Rozalija Kėdytė. Gegužės 13 d. ryte ji išvyko kartu su advokato Vlado Stašinsko (1874–1944) tarnaitė⁴².

Gegužės 27 d. iš Dvinsko sugrįžo Stašinsko tarnaitė, parvežė iš kalėjimo Liudo Giros eilių iš jų jų gyvenimo. Dvinsko kalėjime įkaitai buvo pasiskirstę darbus: kunigas Povilas Dogelis (1877–1951) – šeimininkavo, Juozas Vailokaitis (1880–1953) – tvarkė buhalteriją, kun. M. Reinys – plovė indus, advokatas V. Stašinskas – šlavė grindis, L. Gira – kovojo su rusų blakėmis, negalėdamas jų įveikti. Iš sugrįžusiosios sužinota, kad kaliniai jau išvežti į Smolenską. Su jais išvykusi ir Rozalija Kėdytė. Jos nenorėję leisti į vagoną, tačiau ši prasiveržė pro durtvus ir įlipo į traukinį⁴³.

Įkaitų iš Rusijos sugrįžimo progai – sutiktu-vėms kun. P. Bieliauskas paprašė kun. Teodoro Brazio (1870–1930) parašyti eiles ir sukurti muziką. Liepos 3 d. kun. P. Bieliauskas gavo laišką su gaidomis ir tekstu⁴⁴.

1919 m. liepos 12 d. susirinkusieji Didžiojoje prieglaudoje rūpinosi įkaitų (M. Reinio, P. Dogelio, J. Vailokaičio, V. Stašinsko, L. Giros) grįžimu iš Rusijos – nes ilgai negavo jokios žinios. Liepos 13 d. sužinota, kad įkaitų pasikeitimas įvyks liepos 15 d.⁴⁵, tačiau tai buvo klaidinga žinia. Tik liepos 28 d. sužinota apie įkaitų grįžimą⁴⁶. Liepos 29 d. tartasi, kaip tinkamiaus juos sutikti. Nutarta nusiųsti jiems sveikinimą į Kauną, be to, išmokyti chorą giedoti kun. Teodoro Brazio akomponuotą kantatą grįžusiems įkaitams, jų garbei suruošti vakarą⁴⁷.

Žvilgsnis į vėlesnius laikus

1940 m. liepos 18 d. mirus Vilniaus arki-vysk. Romualdo Jalbžykovskio (Jalbrzykowskio) (1876–1955) padėjėjui vysk. Kazimierui Mikalojui Michalkevičiui (1865–1940), Lietu-

vos užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys (1896–1991) paprašė Vatikano valstybės sekretoriaus paskirti vyskupą lietuvį. Todėl Apaštališkasis Sostas vysk. M. Reinį paskyrė tituliniu Cypselos arkivyskupu – minėto arki-vyskupo padėjėju. Tad arkivysk. M. Reinys ir kun. P. Bieliauskas susitikdavo, tačiau jau kitu statusu. Dokumentuose atsispindi tik paskyrimų pareigoms faktai.

Išvados

1. Kun. P. Bieliausko dienoraštyje be pastoracinių kun. M. Reinio darbų (rekolekcijos, šv. Mišių aukojimas, išpažinčių klausymas, atsisveikinimo žodžiai laidotuvių metu ir kt.) išskiriamos visuomeninės veiklos kryptys:

a) paskaitos visuomenei,
b) darbas organizacijose ir draugijose,
c) bendravimas su jaunimu: ateitininkais, pavasarininkais,
d) bendravimas su dvasininkais ir pasauliečiais,
e) diskusijos dėl kalbinių bei tautinių reikalų.

2. Kunigo M. Reinio butas Vilniuje tapo susirinkimų vieta:

a) skaitomi pranešimai,
b) vyko posėdžiai,
c) aktyviai diskutuojama opiais klausimais.

3. Tenoro balsą turintis M. Reinys, kartu su kitais kunigais ir pasauliečiais lankė repeticijas – mokėsi giedoti naujų giesmių.

4. M. Reinsys jautriai išgyveno dėl lietuvių kunigų padėties Vilniuje ir Vilniaus krašte.

5. Kunigas rūpinosi lietuviškais reikalais.

6. Iškėlė kun. J. Tumo redaguojamą „Nepriklausomą Lietuvą“ – kaip atsvarą prieš vykdomą lenkiškumo politiką.

Ar Lenkijos politika jau Kremliaus rankose?

Atkelta iš 3 p.

nomenklatūrinį aktyvą Vilniaus, Šalčininkų, iš dalies Trakų ir Švenčionių rajonuose tiesiogiai rūpinosi Lietuvos Respublikos įstatymams nepaklūstančios autonomijos kūrimu.

– **Lietuvos lenkų rinkimų akcijos, kuri šiandien įsigalėjo Vilniaus bei Šalčininkų rajonuose, atstovai pastaruoju metu nuolat kartoja, kad lenkai esą sumė Lietuvos Nepriklausomybę. Taip jie mėgina pagrįsti įvairių privilegijų tautiniu pagrindu siekimą. Ar tokie argumentai turi kokį nors pagrindą?**

– Vietinę politinę valdžią turintys sluoksniai Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose nuosekliai ir kategoriškai priešinosi nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimui. Jau minėta autonomijos kūrimo taryba, kurios nariai vėliau buvo teisiامي, koordinavo pasipriešinimo veiksmus, derino juos su Kremliaus politika. Kaip jau minėjau, ši antivalstybinį veikimą Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose pavyko sustabdyti tik įvedus juose tiesioginį valdymą.

Dauguma lenkų tautybės atstovų Aukščiausioje Taryboje-Atkuriamajame Seime nebalsavo už Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktą ir kitus valstybės atkūrimo dokumentus.

Dabar Lenkų rinkimų akcijos (LRA) atstovai aktyviai naudojasi laisvo kalbėjimo Lenkijos viešojoje erdvėje privilegija ir tuo, kad Lenkijos visuomenė menkai žino apie tikrąją daugelio LRA veikėjų, kurie šiandien labai pabrėžia savo lenkiškumą (kaip antai Vilniaus rajono vicemero Gabrieliaus Jano Mincevičiaus), laikyseną lemiamu Lietuvai laiku. Nuolat kartodami netiesą, jie tikisi iškreipti istoriją Lenkijos akyse. Štai kodėl Lenkijos institucijų parengtoje parodėlėje, kuri šių metu Sausio 13-osios minėjimo metu buvo demonstruojama Seimo rūmuose, o dabar – sostinės savivaldybėje, viena nuotrauka iš tuometinės lietuvių demonstracijos prieš autonomiją Šalčininkų rajone jau pateikiama kaip Lietuvos lenkų, palaikiusių Nepriklausomybę, pilietinio solidarumo pasireiškimo dokumentas. (**Žr. iliustraciją**).

Tautiniu pagrindu sukurta Lenkų rinkimų akcija, įžūliai meluodama tikisi pakelti savo prestižą blaiviai mąstančios ir palankiai Lietuvos atžvilgiu nusiteikusios Lenkijos visuomenės dalies akyse. Tikriausiai vadovaujamas

taisykle, kad daug kartų pakartotas melas gali tapti tiesa. Toks metodas gal ir veikia, kai nebelieka gyvų liudininkų. Tačiau dabar – tai tik provokacija. Dar daugiau, nepagrįstas ir kažkodėl išskirtinis lenkų tautinės mažumos gyrimas dėl Lietuvos Nepriklausomybės palaikymo negali paslėpti ir to fakto, kad mėginamas tuo ar kitu pagrindu reikalauti lenkų tautybės piliečiams kokių nors privilegijų yra visiškas nesusipratimas. Toks melavimas nepadės išsklaidyti abejonių dėl LRA veikėjų lojalumo Lietuvos valstybei. Greičiau atvirkščiai.

– **Daugelis Lenkų rinkimų akcijos reikalavimų (antroji valstybinė kalba šalyje, viešieji užrašai lenkų kalba, asmenvardžių rašyba lenkiškais rašmenimis ir kt.) bei faktinė padėtis, kai jos atstovai, užvaldę teritorinę savivaldą, neretai pažeidžia Lietuvos Respublikos įstatymus ir teismų sprendimus, labai primena teritorinės autonomijos siekius. Kokia Lenkijos politikų laikysena tokios veiklos atžvilgiu yra dabar?**

– Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties 1 str. aiškiai pasakyta, kad susitariančios šalys tarpusavio santykius kurs „teikdamos pirmenybę tarptautinei teisei, o ypač <...> nesikišimo į vidaus reikalus, žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių paisymo principams“. Tačiau šiandien gyvename nuolatinio Lenkijos politinio ir diplomatinio spaudimo sąlygomis, kai net Lenkijos prezidentas jau ne kartą kaltino (taip pat ir paskutinio vizito Lietuvoje Vasario 16-osios proga metu), esą, Lietuvos Respublika pažeidžia minėtą sutartį, nesudarydama galimybių lenkų tautybės Lietuvos Respublikos piliečiams rašyti savo asmenvardžius Lenkijos Respublikos oficialiaisiais rašmenimis. Šis neteisingas kaltinimas Lenkijos pusės monologu kartojamas jau daugelį metų, nors tiek pat metų Lietuvos pusė kartoja, kad pagal sutarties 14 str. susitariančios šalys įsipareigojo sudaryti sąlygas savo piliečiams „vartoti savo vardus ir pavardes pagal tautinės mažumos kalbos *skambesį*“ [pabraukta mūsų]. Lietuvos Respublika nepažeidžia Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos, nes joks jos straipsnis negali būti aiškinamas kaip įpareigojimas tautinėms mažumoms priklausančių piliečių asmenvardžius rašyti

nevalstybine kalba.

Tačiau pastaruoju metu Lenkijos Respublikai asmenvardžių rašymas, regis, yra svarbesnis ir už tiesą, ir už tarptautinę teisę, ir už draugiškus santykius. Lenkijos Respublikos Užsienio reikalų ministerija netgi įsteigė specialų biurą, kuris lenkų tautybės Lietuvos Respublikos piliečiams rengia skundus dėl jų asmenvardžių rašybos mūsų šalies teismams ir tarptautinėms institucijoms. Lietuvos Respublikos Seimas apsisprendė svarstyti naują piliečių vardų ir asmenvardžių rašymo modelį, – panašų į tą, kuris veikia Latvijoje (kai piliečio paso kitų įrašų skyriuje jo vardą ir pavardę galima įrašyti ir kitos, ne valstybinės kalbos rašmenimis). Toks modelis neprieštarautų Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Tačiau LRA ir grupė Lenkijoje išrinktų Europos Parlamento narių visur viešojoje erdvėje rėkia, kad lietuviai tarsi šiuo metu uždraudė ar siekia uždrausti lenkams rašyti savo asmenvardžius lenkiškais rašmenimis.

Didžiulį spaudimą Lietuva patiria dėl Švietimo įstatymo pataisų, kurios tautinių mažumų mokyklose numato kelių dalykų mokymą valstybine kalba taip, kaip tai daroma ir Lenkijoje. Tai nėra joks lenkų ar rusų tautinių mažumų padėties Lietuvoje bloginimas, nors prie tokių kaltinimų Lietuvai fronto šiandien prisideda net ir Nepriklausomybės akto signataras Česlovas Okinčias. Atvirkščiai, tai juk yra tautinių mažumų mokyklas baigusių asmenų galimybių plėtimas, niekaip nepažeidžiant jų tautinės tapatybės. Tačiau Lenkijos oficialūs asmenys remia LRA veikėjus, kurie piktinasi, kad lenkų mokykloms Lietuvoje peršama lietuvių kalba ir Lietuvos istorija. Negana to, kai kurie iš šių veikėjų, kurie renka parašus po tokia peticija iš viso pasaulio lenkų, jau viešai yra įsteigę „Autonomija Vilnijai“ grupę (**žr. taip įvardintą Facebook socialinį tinklą**), o Lenkijos Respublikos Seimas ir Senatas oficialiai juos prima ir derina su jais savo politinius veiksmus.

Taigi, pasitvirtina senas posakis: „Kuo pats kvėpi, tuo ir kitą tepi.“ Tai ne Lietuva, o būtent pati Lenkija, aktyviai kišdamasi į Lietuvos Respublikos vidaus reikalus ir mėginama nepagrįstai prisidengti žmogaus teisių gynimo argumentais, šiuurkščiai pažeidžia sutartį. Jau prieita riba, kai Lietuvos pusė turėtų tai pabrėžti, užduodama Lenkijos pusei ir aiškų konkretų klausimą: ar šioji yra pasiren-

7. Vilniaus inteligentai rūpinosi bolševikų 1919 m. suimtu M. Reiniu ir kitais lietuviais patriotais.

8. Kunigai Pranas Bieliauskas ir Mečislovas Reinys nebuvo artimi bičiuliai.

9. Kun. Prano Bieliausko dienoraštyje detaliai minimų lietuvių ir lenkų santykių fone formavosi ir brendo būsimasis arkivyskupas M. Reinys, kuris 1940 m., paskirtas į Vilnių, įgyvendindamas lietuvių tikinčiųjų dvasinius poreikius, skatino ir reikalavo, kad kunigai pastoracinėje veikloje vartotų lietuvių kalbą, siekė įvesti (ir gana sėkmingai) pamaldas lietuvių kalba, o vokiečiams iš kunigų seminarijos pašalinus klierikus lenkus, stengėsi sudaryti sąlygas užbaigti mokslus, palengvinti vokiečių suimto arkivyskupo Romualdo Jalbžykovskio (Jalbszykovskio) padėtį.

10. Kun. P. Bieliausko knyga „Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26.“ „Vorutos“ laikraščio vyr. redaktoriaus Juozo Vercinkevičiaus ir knygos mokslinės redaktorės dr. Reginos

³⁴ Pranas Bieliauskas, *Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26.* / Mokslinė redaktorė dr. Regina Laukaitytė, Trakai: Voruta, 2009, p. 39.

³⁵ Ten pat, p. 141.

³⁶ Ten pat, p. 141–142.

³⁷ Povilas Dogelis, Mano gyvenimo prisiminimai, Kaunas, 1936, p. 237–254.

³⁸ Pranas Bieliauskas, Vilniaus dienoraštis 1915.XII.26–1919.XI.26. / Mokslinė redaktorė dr. Regina Laukaitytė, Trakai: Voruta, 2009, p. 142.

³⁹ Ten pat, p. 151.

⁴⁰ Ten pat, p. 158.

⁴¹ Ten pat, p. 162.

⁴² Ten pat, p. 166.

⁴³ Ten pat, p. 170.

⁴⁴ Ten pat, p. 177.

⁴⁵ Ten pat, p. 179.

⁴⁶ Ten pat, p. 180.

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ Vytautas Česnulis, „Kun. P. Bieliausko biografijos netikslumai bei mislės“, Voruta, 2010 06 05, Nr. 11, p. 12.

⁴⁹ Ten pat.

Baltiškų asmenvardžių likimas

Atkelta iš 1 p.

vo krašto telefono abonentų knygą. Joje esamų pavardžių analizės rezultatas – mano knygutė *Lietuviškas paveldas Suvalkų ir Augustavo krašto Lenkijoje pavardėse*. Ja susidomėjo Punsko lietuviai. Suprantama, nes jų pavardės maždaug tiek pat sulenktintos, kaip ir apie Augustavą, nors jie dar tebekalba lietuviškai.

Punsko lietuviai man parūpino dar Balstogės vaivadijos telefono abonentų knygą. Ji mane labai sudomino. Balstogės vaivadija apima daug didesnę plotą negu Suvalkų ir Augustavo kraštas. Ten pavardžių yra dešimteriopai daugiau. Bet jų tyrimą apsunkina tai, kad Baltstogės vaivadijoje didelė dalis gyventojų namuose kalba baltarusiškai, o ne lenkiškai, nors ten oficiali kalba ir yra lenkų. Taigi, ten vyko lietuviškų pavardžių ne tik lenkinimas, bet ir baltarusinimas. Reikia ir jį iširti. Greit paaiškėjo, kad Balstogės vaivadijos gyventojų pavardės sudaro net keturi skirtingi chronologiniai sluoksniai. Pats seniausias – jotvingiškas, nes tai yra senoji jotvingių žemė. Taigi, jau savaime galima tikėtis, kad ten turi būti išlikusių jotvingių asmenvardžių liekanų. Jų tyrimą apsunkina tai, kad tie jotvingiai ne sulenkėjo, bet iš pradžių sulietuvėjo. Kadangi lietuvių ir jotvingių kalbos yra labai artimos, tai jotvingių asmenvardžiai, kokie pasiekė mūsų laikus, yra stipriai lituanizuoti. Dažnai sunku atskirti, kur jotvingiškas, kur lietuviškas asmenvardis, juolab, kad mes nedaug žinome

apie pačią jotvingių kalbą. Kiek galėjau, išskyrčiau tą seniausią jotvingišką sluoksnį.

Antrasis chronologinis sluoksnis – lietuviškas. Balstogės krašte jotvingiai buvo sunaikinti, dalis išbėgiojo, nes kryžiuočiai ten viską naikino. Jie šalį pavertė beveik negyvenama dykyne. Po Torūnės taikos tas kraštas atiteko Lietuvos valstybei. Tada toji dykynė buvo pradėta apgyvendinti. Pirmiausiai sugrįžo išbėgę senieji jos gyventojai – jotvingiai. Iš pietų pusės krašte buvo apgyvendinti lenkai, vadinamieji mozūrai. Iš šiaurės pusės ten kėlėsi lietuviai, juolab, kad didelė dabartinės vaivadijos dalis priklausė lietuvių magnatams Radviloms ir kitiems. Ši aplinkybė, matyt, prisidėjo prie lietuvių apgyvendinimo buvusiose jotvingių žemėse. Maždaug iki Bugo upės ir dar anapus Bugo ir dabar aptinkame daug lietuviškų gyvenviečių pavadinimų, tarp jų ir kilusių iš asmenvardžių. Paaiškėjo, kad to krašto žmonių pavardėse lietuviškų elementų išlikę labai daug. Juose gali būti ir kai kurie jotvingiški asmenvardžiai, nes pastarieji buvo artimi lietuviškiems ir dabar nelengva juos atskirti. Daugiausia sprendžiamė pagal jotvingiams artimą prūsų kalbą. O istorijos šaltiniuose prūsų asmenvardžių išliko daug daugiau negu jotvingiškų. Prūsų vardynas artimas lietuviškajam, taigi toks turėjo būti ir jotvingiškasis.

Trečiasis ir ketvirtasis sluoksniai – slaviški. Aišku, kiek senesnis baltarusiškasis. Valstybės

raštinių kalba Lietuvoje ilgą laiką buvo senoji slavų kanceliarinė kalba, artima baltarusių kalbai. Ši aplinkybė, matyt, ir prisidėjo prie lietuviškų ir jotvingiškų vardų slavinimo. Vėliau, kai tas kraštas atiteko Lenkijai, prasidėjo jo polonizacija. Taigi lenkiškasis asmenvardžių sluoksnis Balstogės vaivadijoje yra pats naujusias. Turint galvoje visus tuos keturis sluoksnius, tyrimas darosi labai sudėtingas. Intensyviai dirbu šiuo klausimu. Kokio dydžio bus mano naujoji knyga – nežinau. Kaip ją pavadinsiu, irgi dar nesugalvojau, bet greičiausiai tai bus *Lietuviškas (baltiškasis) paveldas Balstogės vaivadijos pavardėse. Slavizacijos apybraiža*.

Su šiais klausimais susijusi dar viena mano knygutė – *Šventasis Brunonas ir Lietuva*. Visą, kas yra susiję su šv. Brunono misija ir Lietuvos vardo paminėjimu Kvedlinburgo analuose, aš aiškinu kiek kitaip negu profesoriai Edvardas Gudavičius ir Alfredas Bumblauskas. Man atlikus kunigaikščių *Netimero, Zabedeno*, upės *Alstra* ir kitų šaltiniuose minimų tikrinių vardų analizę, paaiškėjo, kad jie nėra lietuviški. Juose esamų dvikamienių asmenvardžių dėmenų lietuvių vardynė neradau. Jie aiškiai jotvingiški. Nereikia manyti, kad juos galėjo turėti ir lietuviai, tik jie neišliko. Taip iš tikrųjų nebūna. Kokios nors liekanos visada išlieka. Pavyzdžiui, vardą *Mindaugas* sudaro kamienai *Mind-* ir *Daug-*. Abiejų lietuvių vardynė yra net po daugiau nei 30 pavyzdžių. Jei vardas *Mindaugas* būtų išnykęs, tie kamienai vis tiek

išliktų. Tačiau mums rūpimų jotvingiškų asmenvardžių kamienų lietuvių vardynė nėra ne kvapo. Taigi jų ir nebuvo.

Prierašas. Laikas greit bėga. Rodos, mano pokalbis su *Vorutos* vyriausiuoju redaktoriumi Juozu Vercinkevičiumi, kuris čia spausdinamas, buvo taip neseniai. Bet jį jau reikia nemažai papildyti. Minėtoji knygelė apie lietuvišką (baltišką) paveldą Balstogės vaivadijoje – jau parašyta ir greit pasirodys. Per tą laiką išėjo dar šios dvi mums rūpima tema mano knygelės: *Krikščioniško vadyno kelionė į Lietuvą* (išleido Lietuvių kalbos institutas) ir *Lietuvos vardas: kilmė ir formų daryba* (išleido Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras). Neseniai pasirodė dar viena didesnė knyga – *Lietuvos senosios valstybės 40 svarbiausių mįslių: Didžioji Lietuvos Kunigaikštija kalbotyros požiūriu* (išleido Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras). Su šia knyga turėtų susipažinti visi, kam rūpi Lietuvos santykiai su mūsų rytiniais kaimynais, ypač kurie tuos santykius tvarko. Dabar labai intensyviai tirių senųjų Vilnijos gyventojų (ne atvykėlių) pavardžių kilmę. Prieti rezultatai bus svarbūs tvarkant Vilnijos gyventojų pavardžių rašybą. Bus nemaža knyga, kurią baigsiu rašyti maždaug po pusmečio.

Akad. prof. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Lenkai, kas Jus kursto prieš Lietuvą?

Habil. dr. Kazimieras GARŠVA, Vilnius

Kazimieras Garšva

Prieš 100 metų lenkais save laikę žmonės kūrė Lenkiją, lietuviybės neatsisakę – kūrė ir atkūrė Lietuvą. Vėlesnės tų darbų korekcijos buvo nesėkmingos ir vertėtų jas nutraukti. Nebeverta nei Vilnijos autonomiją kurti, nei į valstybinės kalbos įstatymą besikėsinti, kaip mes, lietuviai, nekeliamo Lenkijai pretenzijų nei dėl ten esančios Mažosios Lietuvos pietinės dalies, nei dėl Lietuvos kunigaikščių ir bajorų palikimo.

Mes pritariame, kad Lietuvos lenkams, kaip ir visiems kitiems piliečiams, pagal įstatymus būtų grąžinama pabrangusi Tėvynės žemė ir kitas nekilnojamas turtas (jeigu teisėtai priklausio).

Mes šitinkinė, kad Lietuvoje lenkai mokysis lenkiškai ir naujasis Švietimo įstaty-

mas jiems bus naudingas. Lenkų rinkimų akcijai siūlome nebedrausti ir valstybinės kalbos rengiant 16-ąją konferenciją „Lenkų vaikas lenkiškoje mokykloje“, ir dabartinės lenkų gimtosios į pietus nuo Vilniaus.

Mes padedame lenkams išlaikyti kultūrą ir tikrai nesikėsiname į ją, laikydamiesi tų pačių 10 Dievo įsakymų.

Mes visai nenorime lenkų paversti lietuviiais („lituanizuoti“) ir mums būtų net nemalonu, jei taip atsitiktų. Jau kelintą kartą prašome Lenkų rinkimų akciją ir jai pavaldžias organizacijas nutraukti tą dezinformaciją.

Mes tenorime vieno dalyko – kad Lenkų rinkimų akcijos, Lenkų sąjungos vadovai būtų ne mažiau lojalūs Tėvynei Lietuvai (jeigu tokia ją laiko) kaip ir mes. To reikalauja ir tarptautiniai įstatymai, Lietuvos ir Lenkijos sutartis. Mes neprieštaraujame, kad lenkų spauda tas mūsų nuostatas be iškraipymų persispausdintų, tuo labiau, kad dar niekad to nėra padariusi.

Lenkijos Prezidentas Vasario 16-ąją prasmingai pasveikino Lietuvos Respublikos piliečius. Kas trukdo mums ir toliau prasmingai gyventi, dirbti savo Tėvynės labui?

Trukdo Lenkijos užsienio reikalų ministras, Lenkijos Seimo nario A. Gurskio vadovaujama neva draugiškų santykių su Rytai parlamentarų grupė, Kresų organizacijų federacija, 10 Lenkijos fondų,

finansuojamų Lenkijos Senato, Lenkijos piliečių vadovaujamas 120 asmenų centras Vilnijos teritorinei autonomijai kurti, Lenkų rinkimų akcija, jos laikraščiai. Visa tai pažeidžia tarptautinius įstatymus, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1, 2, 10, 14, 17 straipsnius, 1994 m. Lietuvos ir Lenkijos draugiškų santykių ir geros kaimynystės sutarties 16 straipsnį, įpareigojančią gerbti valstybių teritorinį vientisumą. Pagal šį straipsnį kiekvienas asmuo, priklausantis „lenkų tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje, privalo būti, kaip ir kiekvienas pilietis, lojalus valstybei, kurioje jis gyvena, ir vadovautis jos įstatymuose numatytais pareigomis“. Kėsinimasis į LR teritorijos vientisumą ir bandymai neteisėtais būdais keisti jos konstitucinę tvarką baudžiami pagal LR BK 121, 122 str. Nusikalsti lenkus kursto Lenkijos kresų vadovai, meluodami, esą Lietuvoje yra etninės lenkų žemės ir jos 1920–1939 m. Lenkijai atiteko ne dėl ginkluotos okupacijos ir aneksijos, o pagal „gyventojų valią laisvuose rinkimuose“. Vėliau pagal tokią pat „gyventojų valią laisvuose rinkimuose“ Lietuva, Lenkija ir kitos valstybės atiteko Sovietų sąjungai.

Per susitikimą su Lenkijos prezidentu Maišiagaloje LR Seimo narys J. Narkevičius vėl klausė, kodėl prireikė istoriją ir geografiją Lietuvos lenkams dėstyti valstybine kalba? Atsakome: 1) todėl, kad Lietuvos Respublikos piliečiai po 20 metų

turi geriau išmokti valstybinę kalbą negu V. Tomaševskis, J. Narkevičius ir kiti lenkų veikėjai; 2) todėl, kad daugiau reikia sužinoti apie savo Tėvynės autentišką istoriją ir gamtą; 3) todėl, kad Lenkijos lietuviams iki šiol tai nebuvo ir nėra blogai; 4) todėl, kad nuo sovietinio švietimo modelio metas pereiti prie Europos Sąjungos ir kitų demokratinių pasaulio valstybių modelio; 5) todėl, kad tai nepažeistų jokių įstatymų, o lenkai savo valstybėje galėtų jaustis dar geriau. Dėl to nereikia bijoti ir Lenkų rinkimų akcijai – jų bazė mokyklose dėl to nenukentės.

Neprasminga Lenkijai gaišti laiką nekonstruktyviame ir melagingame propagandiniame kare su ilgaamžė sąjungi-ninke. Iki šiol net nežinoma, jog kalbėti reikia ne apie „lenkų pavardžių rašybą“, o apie lietuvių kalbos abėcėlę ir daugumos piliečių teisę vartoti valstybinę kalbą. Norintys pakeisti Lietuvos lenkų pavardžių rašybą turi pirmiau keisti LR Konstituciją, įstatymus, Lietuvos ir Lenkijos sutarties 14 str., įpareigojančią „vartoti savo vardus ir pavardes pagal tautinės mažumos kalbos skambesį“. Tuo labiau nereikėtų kėsintis į autentiškus lietuvių vietovardžius ir juos naujai kraipyti. Lietuvos piliečiai lenkai turėtų ginti ir uždaromas paskutines lietuviškas Seinų krašto kaimo mokyklas, nutrauktą jiems Lenkijos televiziją, autentiškas jų pavardes, vietovardžius.

Knygos

Nepriklausomybės kelias – naujos knygos puslapiuose

Atkelta iš 1 p.

Knygos herojus – kiekvienas iš mūsų

Istoriniais dokumentais ir nuotraukomis iliustruotoje knygoje suguldyti dviejų dešimtmečių senumo įvykiai, kurie dar gyvi daugelio žmonių prisiminimuose: neretas dar vis mena tą jaudulį, kai ėjo į Sąjūdžio organizuotus mitingus, dažnam akyse ašaros tvenkiasi prisimi-

nus 1991 metų sausio 13-osios įvykius. Seimo narė Zita Užlytė prisipažįsta, kad tuomet ji kiekvieną istorinį virsmą priėmė itin jautriai, o skaitydama G. Vagnoriaus knygą „Valstybės kūrimas – misija (ne)imanoma“ į daugelį dalykų ji pažvelgė kitaip. „Aš puikiai prisimenu, k jaučiau sausio 13-osios naktį – mane kaustė didžiulė baimė: sutraiškyti tankų žmonės, šimtai sužeistų... Kariuomenės despotiškas elgesys šokiravo visus. Iki šios žiaurios nakties aš labai laukdavau sausio 13-osios, nes būtent šią dieną

gimiau... Tik vienuoliktas gimtadienis manęs visai nedžiugino... Ryte ėjau į mokyklą apimta nerimo ir liūdesio. Klasėje jau degė žvakės pagerbti šios nakties aukoms... Prisimenu, kaip pačios ašaros riedėjo mūsų klasės vaikų skruostais. Kaip brangiai mes sumokėjom už laisvę...“, – prisipažino Z. Užlytė. Visgi parlamentarė neslepia, esanti šiandien laiminga gyvendama Nepriklausomoje Lietuvoje, o jos gimtadienis kasmet tampa padėka už tai, ką turi. „Už šios knygos atsiradimą galima

sakyti ačiū kiekvienam Lietuvos žmogui. Jeigu prieš 20 metų nebūtume buvę tokie vieningi, tai ši knyga niekada nebūtų išvydusi dienos šviesos. Mes šiandien net neegzistuosime žemėlapyje. Išgyvenome kitos valstybės agresiją, nepasiduokime ir šių dienų mus netenkinančiai realybei“, – sakė G. Vagnorius.

Dovilė LISAUSKAITĖ, Vilnius
Autorės nuotr.

Kun. Leonas Markuckis

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Kun. Levas Markuckis

Rašinyje bus remiamasi Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyve (sutr. KVK) saugoma kun. Leono Markuckio asmens byla ir į Vilniaus kunigų seminariją stojusio jaunuolio dokumentais, esančiais Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštyne (MAB, o skaičiai reiškia fondo ir bylos numerius). Dalis žinių imama iš rankraštyje likusio ir Kaišiadorių kurijoje esančio kun. Nikodem Švogžlio-Milžino darbo „Kaišiadoriškiai mirusieji. Knyga V-j. 1957–1964 m.“, Kernavė–Vievis, 1976–1980; šiame darbe tarp keliolikos kunigų biografijų yra gana išsamus L. Markuckio gyvenimo bei veiklos aprašymas. Apie mus dominantį kunigą Milžinas trumpai rašė 1940 m. Marijampolės marijonų išleistose knygose „O šventasis Vilniau!“ ir „Vilniaus Aušros Vartai“. Šį tą apie L. Markuckį yra pateikęs, nors greičiausiai nusirašęs iš Milžino rankraščio, nes pakartojęs tas pačias klaidas, kun. Stanislovas Kiškis knygoje „Kristaus pašauktieji“ (Kaišiadorys, 1996, p. 153–154).

Datas iki 1915 m. rudens rašome pagal Rusijos imperijoje tuomet galiojusį Julijaus kalendorių, vad. senuoju stiliumi.

Už nuoširdžią pagalbą ir malonų bendravimą renkant medžiagą apie kun. Leoną Markuckį autorius didžiai dėkingas Kaišiadorių vyskupijos kurijos kancleriui kun. Gediminui Tamošiūnui.

Gimtinė. Vardo ir pavardės rašybos skirtumai

Pasak 1908 m. liepos 30 d. Kaune padaryto ir čia buvusios Telsių (Žemaičių) Romos katalikų dvasinės konsistorijos, kitą dieną patvirtinto išrašo iš Vadaktų filijinės bažnyčios krikšto metrikų knygos įrašo Nr. 9, kun. Liudvikas Kazonas Vadaktų bažnyčioje 1889 m. vasario 16 d. Leono vardu pakrikštijo Krekenavos valsčiaus valstiečių Juozo ir Leonoros (Tvarijonavičiūtės) Markuckių sūnų, vasario 14 d. gimusių Krekenavos parapijos Padvarninkų kaime. Krikštą tėviai – Kazimieras Markuckis ir Ona Rajuncevičiūtė. Visa Krekenavos parapija anuomet priklausė Panevėžio apskrčiai.

Vadaktų bažnyčia ilgainiui tapo parapijos bažnyčia. L. Markuckio vaikystė prabėgo gimtajame Padvarninkų kaime. Pirmąją komunią vaikas priėmė Vadaktų bažnyčioje 1897 m. gegužės 15 d. Iškilmių atminčiai Leoniukas gavo lietuviškai užrašytą paveikslėlį. Vadaktų miestelis ir kunigo gimtasis kaimas dabar priklauso Radviliškio rajonui, o Krekenava – Panevėžio rajonui.

Būsimasis kunigas mokėsi namie, paskui 1897–1900 m. Krekenavos liaudies mokykloje, o 1900 m. rugpjūčio mėnesį įstojo į Panevėžio realinę mokyklą ir mokėsi joje iki 1908 m. birželio 6 d. – baigė septynias klases. Atestate labai gerai (5) įvertinta tikyba, o kiti 11 dalykų, tarp jų rusų, vokiečių ir prancūzų kalbų, – patenkinamai (3). Atestate 12 paralbų: mokyklos direktoriaus, inspektoriaus pareigas ėjusio asmens, tikybos dėstytojo, Panevėžio miesto valdybos igaliotinio, 7 kitų dėstytojų ir pedagogų tarybos sekretoriaus.

Kunigaudamas L. Markuckis iš pradžių

ilgiau kaip 30 metų kažkodėl rašydavo, kad gimęs vasario 2 d., o krikštytas vasario 14 d. Kodėl šitaip painiojesis, deja, niekur nepaaiškines. Galbūt norėjęs gimimo dieną rašyti pagal Grigaliaus kalendorių, tik dienų skirtumą ne į tą pusę atskaičiavęs? Pagal Grigaliaus kalendorių, naujuoju stiliumi, gimtadienis būtų vasario 26 d. Vasario 2-oji kaip Markuckio gimimo diena nurodyta Lietuvos bažnytinės provincijos 1935 m. elenchuse – bažnyčių ir kulto tarnų sąrašė („Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri provinciae ecclesiasticae Lituane“, 1935, p. 174). Taip kunigo gimimo dieną parašęs Milžinas Kaišiadorių kurijos archyve saugomame rankraštyje. Tačiau po Antrojo pasaulinio karo L. Markuckio rašytuose dokumentuose gimimo diena, nors ir pagal Julijaus kalendorių, nurodyta vasario 14-oji (1947 02 26 rašyta autobiografija ir 1949 12 06 anketa „Žinios apie Kaišiadorių vyskupijos kunigą“; KVK).

Ivairuoja kunigo vardo rašyba. Gimimo metrikuose ir kituose rusiškuose ir kunigų seminariją stojusio jaunuolio dokumentuose – Leonas, 1935 m. elenchuse ir kituose lotyniškai rašytuose dokumentuose – taipogi Leonas. Tačiau kun. Pranas Bieliauskas „Vilniaus dienoraštyje“ (Trakai, 2009) 1916 m., Merkinės dekanas, Daugų klebonas Vladas Mironas 1921 m. ir Milžinas savo raštuose jį vadino Levu, o kun. S. Kiškis – Leonu. Pats kunigas visą gyvenimą vadinosi Levo vardu: taip jis rašė anketose, taip pasirašinėjo laiškus Kaišiadorių vyskupijos kurijai ir kitiems kunigams.

Laiškus pažįstamiems konfratrams L. Markuckis kartais pasirašinėdavo tik vardu – Levas. Ir humoro nestokodavęs. Pavyzdžiui, 1960 m. gegužės 27 d. laiške iš Kernavės kolegai Petriui (Kazokiškių klebonui Petriui Budrauskui. – V. Č.), prašydamas šv. aliejų rašė: „Kai tai mano prašymą išpildysi ir pristatysi Kernavėn, tai aš kuo širdingiausiai tarsiū ačiū ir „Moskovskos“ užproponuosiu. Tuomet pakalbėsime apie ateitį ir galėsi įsitikinti, kad aš esu rimtas kandidatas „pas Abraomą“ (užproponuoti – iš lenkiško *zapropnować* – pasiūlyti; „Moskovskaja“ – degtinės markė).

Mes laikysimės gimimo metrikuose įrašytos vardo formos.

Kunigo pavardė taip pat rašyta nevienodai: kur Markuckis, o kur Markuckas. Šįkart pavardę rašome taip, kaip ją visur rašė pats dvasininkas – Markuckis.

Kunigų seminarija

Baigęs realinę mokyklą, L. Markuckis tais pačiais metais stojo į Vilniaus Romos katalikų dvasinę (kunigų) seminariją. Prašyme be datos seminarijos rektoriui rašė (versta iš rusų kalbos): „Kartu pateikdamas reikalingus dokumentus su savarankišku mano parašu kitame lape, nuolankiai prašau, Garbusis Dvasiškasis Tėve, Jūsų įsakymo laikyti mane Jums patikėtos Seminarijos auklėtiniu.“ Su prašymu i teikė gimimo metrikų išrašą, valsčiaus atleidžiamąjį pažymėjimą, pažymėjimą apie karinę prievolę, Kauno apygardos teismo pažymėjimą ir Panevėžio realinės mokyklos atestatą. Visi dokumentai yra į seminariją stojusio L. Markuckio byloje, saugomoje Lietuvos Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštyne (MAB 342-8645).

Krekenavos valsčiaus valdybos 1908 m. birželio 15 d. pažymoje rašoma, kad 20-metis L. Markuckis nebuvo teistas ir tardytas, atleidžiamas iš 2-ųjų Vadaktų kaimo bendruomenės stoti į Kauno kunigų seminariją (arba valsčiaus raštininko apsirakta, arba jaunuolis iš pradžių galvojęs apie seminariją Kaune). Valsčiaus valdyba ir kaimo bendruomenė nematė kliūčių jaunuoliui mokytis kunigu.

Kitame to paties valsčiaus valdybos 1908 m. rugpjūčio 7 d. išrašytame pažymėjime nurodyta, kad L. Markuckis iš 2-ųjų Vadaktų kaimo bendruomenės Padvarninkų kaimo privalomos karo tarnybos atlikti turės atvykti 1909 m. į Panevėžio apskrities 5-ąją naujokų šaukimo punktą. Pažymėjimas duotas pateikti Vilniaus kunigų seminarijai.

Sveikiname

Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

Kaišiadorių vyskupas Juozas Matulaitis per Onušio bažnyčios 180-tųjų metų minėjimą 2009 08 09

Sveikiname garbingąjį Kaišiadorių vyskupą JUOZĄ MATULAITĮ 75-ojo jubiliejaus proga.

Aukštadvario seniūnijos gyventojai, Aukštadvario Kristaus Atsimainymo bažnyčios parapijiečiai mūsų Ganytojui linki Dievo palaimos, sveikatos, stiprybės bei dėkoja už nuolatinių rūpinimąsi Kaišiadorių vyskupijos bei Aukštadvario parapijos tikinčiaisiais. Telaimina Jus Dievas!

*MONS. VYTAUTAS KAZYS SUDAVIČIUS,
Aukštadvario Kristaus Atsimainymo bažnyčios klebonas*

*JADVYGA DZENCEVIČIENĖ,
Aukštadvario seniūnė*

Kauno apygardos teismo 1908 m. liepos 31 d. pažymėjime, išrašytame pateikti Vilniaus kunigų seminarijai, patvirtinta, kad iš apygardos teismo bylų nematyti, jog L. Markuckis buvo kada nors teistas ar tardytas. Žyminis ir kanceliarinis mokesčiai sumokėti.

Kauno gubernatoriaus kanceliarija pageidaujamo pažymėjimo pačiam L. Markuckiui ir rankas nedavė, o su lydraščiu persiuntė kunigų seminarijai (MAB 342-7587). Trumpučiausiai 1908 m. rugpjūčio 20 d. dokumente parašyta, kad nuo gimimo Kauno gubernijoje gyvenusio L. Markuckio elgesyje nei doroviniu, nei politiniu požiūriu nieko smerktino nepastebėta, ir tiek.

Seminarija nepatikėjo L. Markuckio patektu 1908 m. birželio 6 d. mokyklos baigimo atestatu. Seminarijos valdyba 1908 m. rugsėjo 24 d. kreipėsi į Panevėžio realinę mokyklą ir paprašė patvirtinti, ar tikrai L. Markuckiui tų metų birželio 6 d. buvo išrašytas atestatas. Gal seminarija suabejojo atestatu todėl, kad prie jo nebuvo prisegta abituriento nuotrauka, kaip anais laikais būdavo dauguma kitų atvejų? O gal norėdama būti tikresnė dėl jaunuolio išsilavinimo, kad galėtų priimti jį į seminariją be stojamųjų egzaminų? Panevėžio mokyklos direktorius ir raštvedys rugsėjo 28 d. antspauduotu raštu patvirtino, kad L. Markuckis tikrai mokėsi realinėje mokykloje ir baigė 7 klasių kursą, apie ką jam išrašytas 1908 06 06 atestatas Nr. 1129.

Į seminariją L. Markuckis priimtas be stojamųjų egzaminų.

Beje, kaip keistai šiandien beatrodytų, nors seminarija buvo Vilniaus vyskupijos kunigų rengimo mokykla, tačiau ji pirmiausia iš pavaldi buvo ne vyskupijai ir net ne pasaulietinei Vilniaus Romos katalikų dvasinei konsistorijai, o Rusijos Vidaus reikalų ministerijai. Seminarijos firminio blanko vinjetė prasidėjo rusiška abreviatūra M. B. Д. – Министерство внутренних дел.

Valstietis iš Krekenavos valsčiaus Leonas Markuckis pagal 1910 m. šaukimą buvo nuvykęs į atitinkamą Panevėžio apskrities naujokų šaukimo punktą atlikti karinės prievolės ir pagal ištrauktą burtą Nr. 325 privalėjo stoti į nuolatinę karo tarnybą. Tačiau remiantis Karinės prievolės įstatymo 61 str. 3 p. tarnyba atidėta, kol šaukiamajam sukaks 24 metai, bet ne ilgiau kaip iki 1913 m. vasario 14 d. Pažymėjimas apie atvykimą atlikti karinės prievolės išrašytas 1910 m. lapkričio 4 d. Naujokų ėmimo komisija lapkričio 30 d. kunigų seminarijos rektoriaus adresu išsiuntė pažymėjimą apie karinės prievolės L. Markuckiui atidėjimą; klieriką

Musninkai 1935 m.

pasirašytinai supažindinus su pažymėjimu, jį reikėjo pridėti prie kitų seminarijos auklėtinio dokumentų (MAB 342-16949).

Seminarijoje L. Markuckis iššventintas subdiakonu ir diakonu. 1911 m. birželio 4 d. jis pasirašė du dokumentus: *Formula professionis Fidei et iuramenti pro his, qui ad maiores ordines promoventur* (aukštesniuosius šventimus gaunančių klierikų tikėjimo išpažinimas ir priesaika; MAB 318-40050) ir *Formula iuramenti pro ordinandis ex alienis diocesis oriundis* (teisinio teksto pavyzdys kaip registruoti iš kitų vyskupijų kilusius asmenis; MAB 318-20502). Pirmąjį dokumentą kartu pasirašė dar 11, o antrąjį – dar 5 asmenys. Subdiakoną kažkurį birželio dieną klierikas gavęs iš kauniečio vyskupo Gasparo Cirtauto; tas pats vyskupas birželio 11 d. suteikęs ir diakonatą.

Į kunigus Markuckį 1912 m. iššventino Peterburge rezidavęs Mogiliovo arkivyskupijos vyskupas sufraganas Janas Batis-tas Cepliakas. Tik kunigas neprisiminė iššventinimo mėnesio ir dienos: Kaišiadorių vyskupijos kurijoje 1934 m. liepos 10 d. gautoje anketoje „Žinios apie kunigą“ rašė, kad iššventintas gegužės ar birželio mėnesį, o 1949 m. gruodžio 6 d. pildytoje trumpoje anketoje „Žinios apie Kaišiadorių vyskupijos kunigą“ – iššventintas 1912 m. pavasarį (KVK).

Primicijas (pirmąsias mišias) Leonas Markuckis atlaikė gimtinės bažnyčioje – Vadaktuose 1912 m. birželio 29 d.

Lietuvos mokyklų istorija

Širvintų jaunimas apmąstė Lietuvos kelią

Sigita NEMEIKAITĖ, Vilnius

Gimnazijos šokėjai

Gyvas pilietiško pamokas, minėdami Vasario 16-ąją – Valstybės atkūrimo dieną – mokėsi Širvintų moksleiviai, kurioms kruopščiai, su meile ruošėsi ir patys.

Kodėl tokia svarbi ši diena jauniesiems širvintiškiams? Matyt, todėl, kad čia Tėvynės meilė kaip niekur kitur perduodama iš kartos į kartą. Krašte, kur tebesklando garsiojo Širvintų–Giedraičių mūšio, lėmusio apgintą valstybės nepriklausomybę, dvasia. Tuo buvo galima įsitikinti ir pernai rudenį, minint istorinio mūšio 90-metį, kai iškilinėse mir-

gėjo gausybė šviesių jaunų veidų. Širvintų žemėje istorinę atmintį, lyg šventą ugnį kursto ir Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo akto signataro kunigo Alfonso Petrulio amžinojo poilsio vieta Musninkų bažnyčios šventoriuje.

Su didžiausiu nuoširdumu „Tautinės giesmės“ žodžius giedojo visi į iškilmingą minėjimą susibūrę Širvintų pradinės mokyklos vaikai. Ir, atrodo, mokytojų pasakojimą, kaip kūrėsi nepriklausoma Lietuvos valstybė, jie girdėjo nebe pirmą kartą. Tačiau labai nekantraudami, pirmą kartą jie susitiko su Seimo nariu Gintaru Songaila, jo padėjėja

Balčiūniene. Svečias su moksleiviais pasidalijo savo mintimis apie tai, kad jaunoji karta gyvena jau antrą kartą atgimusioje nepriklausomoje šalyje, priminė istorijos puslapius, kaip prieš 93 metus gimė atkurta Lietuvos valstybė. Jaudinamas akimirks dovanavo puikiai paruoštas moksleivių vokalinis ansamblis, pačių mažiausiųjų tautiniai šokiai, skaitomos eilės apie meilę Tėvynei.

Po koncerto Seimo narys G. Songaila, jo padėjėja N. Balčiūnienė susipažino su erdvėmis, šiuolaikiškai įrengtomis klasėmis, biblioteka ir net gyvuoja kampeliu. Nuoširdžiai, šiltai savo rūpesčiais ir lūkesčiais su svečiais dalijosi mokyklos direktorė Irena Sližauskienė, mokytoja Daiva Sakalauskienė, papasakojusios apie mokyklos veiklą. Idomu, kad ši mokymo įstaiga savarankiškai veikia tik penkerius metus, bet yra viena sportiškiausių mokyklų Vilnijos krašte – tai liudija gausybė sporto prizų ir taurių, čia sumaniai ugdomi meniniai gebėjimai, ekologinės aplinkos idėjos, artimai bendradarbiaujama su kitomis Širvintų mokyklomis.

Vasario 16-osios ir pilietiško tema, kurią plėtojo Seimo narys G. Songaila, tęsėsi kitoje Širvintų mokykloje – Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijoje. Tai viena seniausių mokyklų, įkurta dar 1924 m. Gimnazijos direktorė Janina Martinaitienė sakė, kad šiemet pedagogai į gyvenimą išleis jau 62-ąją abiturientų laidą.

Kas buvo tie dvidešimt vyrų, pasirašiusių istorinį dokumentą? Kas buvo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo akto signatarai – į šį klausimą svarbu atsakyti, kad geriau suprustume, kaip ir kokiomis aplinkybėmis pasaulio žemėlapyje vėl sušvito Lietuvos vardas. Apie tai, istorines aplinkybes, akto istorinę reikšmę, sąsajas su šiandienos Lietuvą

gimnazistams pasakojo, o tiksliau pasakius, kolegiskai mintimis su jaunuimu dalijosi G. Songaila.

Savus apmąstymus apie istorinį Lietuvos valstybingumo virsmą gimnazistai dėstė gražiai sukomponuotoje literatūrinėje kompozicijoje. Tautinę dvasią, jaunystės entuziazmu trykštę tryško Dainų šventės dalyviai – gimnazijos choras ir tautinių šokių kolektyvas.

Tačiau tuo Vasario 16-osios minėjimo iškilmės dar nesibaigė. Grupė ką tik pakoncertavusių gimnazistų su savo mokytoja Irena Vasiliauskiene pakvietė į Medžiukų kaimą. Čia susirinkusi nedidelio kaimo bendruomenė turėjo progą pabendrauti su Seimo nariu, pasiklaustyti puikiai įvaldyto jaunųjų dainininkų repertuaro. Vietos kultūros namų vadovė Joana Kasparienė pasidžiaugė gausiai susirinkusia publika, o svečiams beliko apgailestauti, kad šįkart jie neišgirdo garsiojo Medžiukų vyrų ansamblio dainų. Ši ansamblių, daugelio renginių pažibą, prieš 9 metus subūrė ir gražiai puoselėja J. Kasparienė.

Iš Medžiukų – į Musninkus. Grupė Širvintų jaunimo kartu su Seimo nariu G. Songaila jau vakarėjant pagerbė tarpukuriu mirusio, Musninkų bažnyčios šventoriuje palaidoto Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo akto signataro A. Petrulio atminimą. Jaunimas, ant kapo jau radęs Lietuvos Respublikos Prezidentės vardą padėtą vainiką, žvakelių, uždegė ir savasias. Pilietiško pamoka, išsitususi nuo ryto iki vakaro, baigėsi kupina simbolinės rimties ir pagarbos. Snigo, šalo, o plevėnančios šventoriuje švieselės skleidė paslaptingai priartėjusią istorijos savastį.

Autorės nuotr.

Muziejus laikraštyje Nr. 6 (163)

Žirgų lenktynės Sartuose

Pirmąjį vasario šeštadienį Sartų hipodrome įvyko jau 105 kartą oficialiai surengtos žirgų lenktynės „Sartai 2011“, kurias stebėjo 20 tūkst. žiūrovų. Lietuvoje iki šiol puoselėjama žirgų augintojų tradicija.

Sunku pasakyti, kada įvyko pirmosios žirgų lenktynės ant ledo. Užuminių apie tokias varžybas aptinkame jau XVIII a. pabaigoje. Varžybų data dažniausiai sutapdavo su Grabnyčiomis, kai vasario pradžioje Dusetose vykdavo didžiausi parapijos atleidai. Gana išsamus žirgų lenktynių aprašymas likęs iš 1865 m. Ilgainiui lenktynių data ir buvo pripažintas pirmasis vasario šeštadienis.

Nuo 1905 m. žirgų lenktynės Sartuose tapo kasmetinėmis. Lenktynės jau tuomet turėjo taisykles – žirgai pradėti skirstyti į klases, važiuotojai privalėjo sumokėti nustatytą piniginių mokesčių, nugalėtojams skiriami trys prizai ir premijos. Už renginį turėjo mokėti ir žiūrovai. Buvo nustatytas trasos rato atstumas – 1600 metrų, kuris išliko iki šių dienų.

Dusetų krašto agronomo J.Vaškelių

Lietuvos jodimo federacijai, Sartų lenktynėms skirti ženklukai ir medalis. Lietuva, XX a. 7-9 deš. O.Ševeliov nuotr.

pastangomis lenktynes nuo 1933 m. ėmėsi globoti Lietuvos žemės ūkio rūmai. Jie rūpinosi varžybų teisėjais, skirdavo premijas. 1939 metų žirgų lenktynės pirmą kartą transliavo Lietuvos radijas. Šios varžybos vyko net ir karo metais.

1955 m. Sartų žirgų lenktynės paskelbtos respublikinėmis. Jas rengiant daug prisidėjo Lietuvos jodimo federacija. Trakų istorijos muziejaus rinkinyje yra saugomas 1963 m. pagamintas ženklukas, skirtas LJF 10-čiui. Beje LTSR

jodimo federacija savo oficialia emblema pasirinko raitelį – Vytį, tiesa, be kalavijo rankoje, tačiau tokio paties kontūro Vytis buvo naudojamas nepriklausomos Lietuvos 1918-1940 m. laikotarpio pašto ženkluose. Nuo 1970 m. atgaivintos ir žiemos mugės, vykstančios per žirgų lenktynes. Jose be kitų suvenyrų galima buvo įsigyti ir žirgų lenktynėms skirtus ženklus. Muziejaus rinkinyje galima pamatyti pirmuosius 1970 m. Kauno „Metalisto“ įmonėje pagamintus ženklus. Jie yra iš paprasto ir oksiduoto

aliuminio, stačiakampio formos, 20x10 mm dydžio, pavaizduotas važnyčiotojas rogutėse ir užrašas SARTAI. 1975-1980 m. gaminti Telsių „Praktikos“ įmonėje bronziniai ženklukai panašūs į gamintus Kaune, tik kai kurie puošti emaliu. Kitoks yra pakabinamas, bronzinis, pasagos formos medalis. Jame pavaizduotos dvi žirgų galvos, kelios snaigės ir data 1984. Puošnus 10-ties suvenyrinių ženkliukų komplektas buvo pagamintas Vilniaus „Dailės“ kombinatė. Visi ženklukai yra lenktynių stadiono

ovalo formos (20x10 mm), kiekvienas dengtas skirtingos spalvos emaliu, juose pavaizduota stilizuota žirgo galva su karčiais ir užrašas SARTAI.

Ilgametis Sartų žirgų lenktynių globėjas buvo Lietuvos Prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas (1932-2010). Jo ekselencija, kaip didelis žirgų mylėtojas ir pats ne kartą išbandė trasą. Dabar tradicinių lenktynių organizatorius – Žemės ūkio ministerija, o jos įsteigtas tarptautinis Didysis žiemos prizas tradiciškai sulaukia didžiausio dėmesio ir ovacijų. Šiemet kartu su Didžiuoju prizu lenktynių organizacinio komiteto pirmininkas Kazimieras Starkevičius nugalėtojui suomiui Vladimirui Mummui, atstovaujančiam Estijai, įteikė ir 12 tūkst. piniginių premijų.

Muziejininkas Saulius Zalyš

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

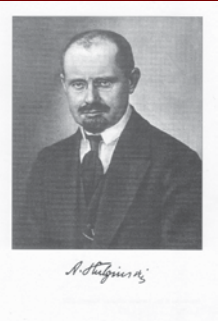
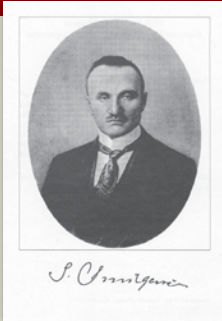
Muziejus laikraštyje Nr. 7 (164)

Nepriklausomybės akto signatarai

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba paskelbė atstatanti nepriklausomą, demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje. Vasario mėnesį yra gimę ir keturi iš dvidešimties signatarų, pasirašiusių Nepriklausomybės aktą.

Jonas Smilgevičius gimė 1870 m. vasario 12 d. Telsių apskrityje Šonių kaime. Jis mokėsi Mintaujos ir Liepojos gimnazijose. Vėliau studijavo ekonomiką Karaliaučiaus ir Berlyno universitetuose. 1899 m. baigęs mokslus pats keletą metų dėstė Sankt Peterburgo Žemės ūkio mokykloje. Vėliau buvo pakviestas vadovauti brolių Nobelijų bendrovės Varšuvos filialui. Pajamos leido J.Smilgevičiui Užvenčio dvarą ir moderniai sutvarkyti jo ūkį. J.Smilgevičius dar nuo gimnazijos laikų aktyviai dalyvavo lietuviškojoje veikloje. 1907 m. tapo Lietuvių mokslo draugijos nariu, rūpinosi įvairių žemės ūkio naujovių populiarinimu tarp lietuvių valstiečių. J. Smilgevičius tapo vienu iš Vilniaus Lietuvių konferencijos, 1917 m. rugpjūčio 18-22 d. išrinkusios Lietuvos Tarybą, organizatorių, rengė ir redagavo jos dokumentus, buvo išrinktas Tarybos nariu. Tapęs Steigiamojo Seimo deputatu, išrinktas Biudžeto ir finansų komisijos pirmininku. Vėliau aktyvioje politinėje veikloje nebedalyvavo, bet aktyviai reiskėsi Lietuvos ekonominiame gyvenime. Mirė 1942 m. rugsėjo 27 d. Kaune.

Kazys Bizauskas gimė 1893 m. vasario 15 d. Paviluostos miestelyje Latvijoje. Anksti netekęs tėvų, K.Bizauskas augo dėdės kunigo, aktyvaus lietuviybės veikėjo, knygnešio, Antano Bizausko įtakoje. Mokėsi Mintaujos gimnazijoje, vėliau Šveicarijoje, grįžęs įstojo į Maskvos universiteto Teisės fakultetą, bet prasidėjus karui, grįžo į Lietuvą. K.Bizauskas

Signatarai, gimę vasario mėnesį. O.Ševeliov nuotr.

buvo Panevėžio miesto valdybos sekretorius, išsirūpino iš vokiečių valdžios leidimą steigti lietuvišką gimnaziją ir buvo jos inspektoriumi, įsteigė katalikišką jaunimo organizaciją „Ateitis“. Jis buvo jauniausias iš visų 20-ties signatarų. K.Bizauskas buvo išrinktas į Steigiamąjį Seimą, buvo švietimo ministru šeštajame Kazio Griniaus ministrų kabinete. 1922 m. paskirtas Lietuvos atstovu prie Šv. Sosto susitelkė diplomatinei veiklai. Buvo ambasadoriumi ir įgaliotuoju ministru JAV, Latvijoje, D.Britanijoje ir Olandijoje, nuo 1932 m. Užsienio reikalų ministerijos Teisės ir administracijos departamento direktorius. Ministro pirmininko pavaduotojas paskutinėse dvejose nepriklausomos Lietuvos vyriausybėse, Vyriausybės įgaliotinis Vilniaus miestui ir kraštui, okupavus Lietuvą Sovietų sąjungai K. Bizauskas buvo suimtas ir 1941 m. birželio 26 d. sušaudytas prie Bygosovo geležinkelio stoties Baltarusijoje.

Petras Klimas gimė 1891 m. vasario 23 d. Kušliskių kaime netoli Marijampolės. Baigė Marijampolės gimnaziją ir Maskvos universiteto Teisės fakultetą. 1915 m. grįžo į Lietuvą. Dar nuo gimnazijos laikų jis aktyviai dalyvavo lietuviškojoje veikloje, buvo LMD narys, užsiėmė vadovėlių lietuviškos mokykloms redagavimu ir rengimu. 1916 m. už nelojalius okupacinei valdžiai pasisakymus, kelis mėnesius kalintas. Rengiant Vilniaus konferenciją, buvo vienas iš jos organizacinio komiteto narių. Vasario 16 d. Akto išvakarėse pade monstravo savo diplomato talentą, taikydamas dėl vidinių nesutarimų skylančią Tarybą. Vėliau dirbo ambasadoriumi ir įgaliotuoju ministru Italijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Liuksemburge, Ispanijoje ir Portugalijoje. 1920-1923 m. dėstė Lietuvos istoriją Aukštuosiuose kursuose, vėliau Lietuvos universitete. 1943 m. Grase, Pietų Prancūzijoje, vokiečių areštuotas, kalintas įvairiuose kalėjimuose, galiausiai per-

vežtas į Kauną ir paleistas. 1945 m. suimtas jau NKVD, nuteistas 10 metų lagerių. Grįžo į Kauną 1954 m. jau sunkus ligonis.

Mirė 1969 m. sausio 16 d.

Antrasis Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis gimė 1885 m. vasario 26 d. Kutalių kaime Tauragės apskrityje. Mokėsi Liepojos gimnazijoje, Žemaičių kunigų seminarijoje ir Insbruko universiteto Teologijos-filosofijos fakultete. Ruošėsi tapti kunigu, bet vėliau atsisakė priimti šventimus ir baigė Halės universiteto Žemės ūkio institutą. 1913 m. grįžo į Lietuvą ir dirbo agronomu Alytaus apylinkėse. Kaip ir kiti signatarai anksčiau įsijungė į lietuvišką veiklą. Karo metu vienas iš Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpiti kūrėjų bei vadovų, dėstė gamtos mokslus Vilniaus Lietuvių gimnazijoje, buvo Lietuvių pedagogikos kursų vadovas. Valstybės Taryboje buvo Tremtinių ir belaisvių gražinimo komisijos vadovas. 1920 m. išrinktas Steigiamojo Seimo pirmininku. 1922 m. išrinktas Lietuvos Respublikos prezidentu, išbuvo poste iki 1926 m. birželio. Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo iš politinio gyvenimo praktiškai pasitraukė, gyveno savo ūkyje. 1941 m. sovietų valdžios suimtas ir ištremtas į Krasnojarsko kraštą. Į Lietuvą grįžo 1954 m. Mirė 1969 m. rugsėjo 22 d.

Muziejininkas Vytautas Tenėšis

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Lietuvos sovietinė okupacija

Gydytojas Antanas Gudonis

Elena MARKUCKYTĖ, Donatas PILKAUSKAS, Panevėžys

Gimė 1911 m. rugsėjo 5 d. Rokiškio apskrities Rokiškio valsčiaus Šerapiniškio kaime, buvo trečias vaikas šeimoje. Tėvai – ūkininkai, turėjo apie 20 ha žemės. Vėliau jos nusipirko daugiau: valdė 30 ha žemės ir 10 ha miško. 1914 m. mirė A. Gudonio tėvas, su motina liko keturi maži vaikai. 1915 m. mirė jauniausias iš keturių brolių. Pradžios mokyklos Antanas nelankė, mokėsi privačiai. Vėliau išlaikė egzaminus į Rokiškio valdžios gimnaziją, kurią lankė kartu su kitu broliu, bet jis greitai metė mokslus ir sugrįžo į šeimos ūkį ūkininkauti. Vyriausias šeimoje buvo brolis Jonas, gimęs 1906 m. Jis priklausė Šaulių sąjungai. Mirė 1948 m. balandžio 8 d. ir palaidotas Vilniuje, Rasų kapinėse. 1932 m. Antanas baigė gimnaziją ir įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakulteto Medicinos skyrių, kurio kursą baigė 1937 m. Aukštuosius medicinos mokslus baigė su pagyrimu. 1938 m. liepos 1 d. pradėjo darbą Rokiškio apskrities savivaldybės ligoninėje. Šioje ligoninėje gydytojas dirbo iki 1939 m. birželio 1 d. Antanas Gudonis priimtas į Panevėžio apskrities ligoninę asistentu Chirurgijos skyriuje 1939 m. birželio 1 dieną. Jam paskirta 100 Lt. alga. Vėliau A. Gudonis gavo chirurgo darbą. Bendradarbių buvo mėgiamas dėl kuklumo ir draugiškumo. Vedė Janiną Ragelytę, kuri buvo baigusi Skapiškio progimnaziją ir vėliau mokiusis medicinos. Janina Ragelytė dirbo Panevėžio apskrities ligoninėje gailėstin-gąja sesele nuo 1940 m. liepos 1 dienos. Šioje ligoninėje ji išdirbo iki 1942 m. liepos 5 d., vėliau persikėlė į Rokiškio ligoninę. 1941 m. Janinos ir Antano Gudonių šeimoje gimė sūnus. 1941 m.

gegužės mėn. J. Gudonienė grįžo į darbą po gimdymo atostogų. 1941 m. balandžio 15 d. – gegužės 15 d. A. Gudonis komandiruotas dirbti Kupiškioje naujokų ėmimo į kariuomenę komisijoje. 1941 m. birželio 21 d. dar neprasidėjus karui komandiruotas į kraujo transfuzijos kursus Kaune. Į Panevėžio ligoninę grįžo pėsčias jau prasidėjus karui. Panevėžio apskrities ligoninėje šeiminkavo raudonarmiečiai ir vietiniai komjaunuliai. Gydytojai dirbo be poilsio: ne tik iš aplinkinių vietovių, net nuo Tauragės buvo masiškai vežami sužeisti raudonarmiečiai. Ligonėje įvesta karinė tvarka. A. Gudonis suimtas tiesiog prie operacinio stalo 1941 m. birželio 25 dieną. Kartu suimti ir dar du tuo metu dirbę chirurgai. Laikini vadovauti ligoninei paskirtas gydytojas J. Statkevičius. Kartu su kitais suimtais gydytojais A. Gudonis buvo varomas su baltu chalatu į Panevėžio NKVD ir NKGB būstinę Vasario 16-osios ir Moigio gatvės kampe. Tenai gydytojai ir Panevėžio ligoninės gailėstingoji sesuo rasti žiauriai nužudyti 1941 m. birželio 27 d., jau ižengus į Panevėžio miestą nacių kariuomenei. Visi nužudytieji iškilmingai laidoti 1941 m. birželio 29 dieną. Tai buvo masinės laidotuvės, jose dalyvavo tūkstančiai žmonių. Laidotuves fotografavo panevėžietis fotografas J. Žitkus. 1941 m. Panevėžyje miesto savivaldybės sprendimu

Gydytojo Antano Gudonio kapas Rokiškio kapinėse. Rokiškio krašto muziejus.

Gydytojo Antano Gudonio žmona Janina Gudonienė prie nužudyto vyro NKVD-NKGB rūsyje. Panevėžio kraštotyros muziejus.

A. Kisino gatvė pavadinta daktaro A. Gudonio gatve. Tas pavadinimas išliko iki antrosios sovietinės okupacijos. 1944 m. spalio 4 d. Panevėžio miesto Vykdomojo komiteto sprendimu daktaro Gudonio gatvė pavadinta Juozo Danilavičiaus vardu. 1941 m. liepos 5 d. pradėtas tyrimas dėl gydytojų nužudymo. Pagal surinktą medžiagą suimtus gydytojus varė raudonarmiečiai ir dalyvavo komjauniolis J. Jonušas. Tame kelyje, kur traukėsi Panevėžio įstaigų darbuotojai, rasti A. Gudonio dokumentai: pasas ir karinis bilietas. Pokario metais našlė Janina Gudonienė slapstėsi Panemunėlėje pas kleboną J. Matelionį. Gyveno

Panemunėlio Šv. Juozapo bažnyčios klebonijoje. Vėliau, 1950 m., kun. Matelionis buvo suimtas ir nuteistas 10 m. kalėti. Į Lietuvą grįžo 1955 m. Nacių okupacijos metais Janina Gudonienė gavo pensiją kaip šeimos atstovė, nukentėjusi nuo bolševikų.

Atgimimo metais dėl šio tragiško įvykio atnaujinta byla ir vėliau ji nutraukta, nes baigėsi bylos terminas, o liudininkai ir kaltininkai nustatyti nebuvo. Dabartiniu metu viena iš Panevėžio gatvių pavadinta A. Gudonio vardu. A. Gudonis palaidotas Rokiškio kapinėse.

Seinų ir Punsko kraštas

Lenkijos lietuvių bendruomenė*

Klemensas JURKŪNAS, Punksas

Tėsinys. Pradžia Nr. 4

Vilniaus ar Šalčininkų rajonų savivaldybių institucijose visi užrašai dvikalbiai, juk apie tai negali nežinoti lenkų žurnalistai ar politikai.

Taip pat tvirtinimas, kad draudžiama lenkų kalbą vartoti kalbant su giminėmis ar kolegomis yra prasimanymas, dar ir toks nerimtas, kad jo kartojimas nedidina prestižo nei asmeniui, nei organizacijai.

Lenkų vardų ir pavardžių rašymas. Pagal Konvencijos 11 straipsnį ir oficialų to Konvencijos straipsnio komentarą, šalys gali vartoti nacionalinę abėcėlę fonetiškai užrašant tautinių mažumų vardus ir pavardes, taigi Europos Taryba leidžia rašyti „š“, „č“, vietoj „sz“, „cz“. 1991 m. Lietuvos Seimas priėmė nutarimą, leidžiantį suinteresuotiems asmenims atkurti savo autentišką vardą ir pavardę, kaip jos fonetiškai skamba gimtąja kalba, naudojant lietuvišką abėcėlę.

Europos Tarybos žmogaus teisių komisaras, atvykęs su vizitu į Lietuvą 2009 m. spalį, konstatavo, kad vizitui pasibaigus sužinojo apie 2009 m. lapkričio 6 d. Lietuvos Konstitucinio Teismo sprendimą dėl vardų ir pavardžių rašymo tapatybės dokumentuose kitokia nei lietuvių kalba. Vardai ir pavardės turi būti rašomi vartojant lietuvių abėcėlę, tokiu būdu, kad nebūtų iškraipomi fonetiškai, o kitos tautybės abėcėlę, šiuo atveju – lenkų, to asmens prašymu, kitame puslapyje, skirtame kitiems įrašams. Jis laiko tai teigiamu žingsniu, ir tiki, kad jis bus įgyvendintas praktikoje.

Tiesos neatitinka Lietuvos lenkų rinkimų akcijos veikėjų tvirtinimai, kad be jų žinios perkeliama nuosavybė, keičiama žemės naudojimo paskirtis ir todėl vietos lenkams negražinama žemė. Jau nuo 1998 m. visi su žeme susiję veiksmai derinami su savivalda, o nuo 2002 m. – tvirtinami savivaldybės vadovo parašu. Šiuo laikotarpiu Lietuvos lenkų rinkimų akcija neprieštaravo dėl jokio projekto.

Laikotarpiu, kai LLRA atstovas Zbignievas Balcevičius buvo Vilniaus apskrities viršininko pavaduotojas, žemės reforma, o kartu ir žemės grąžinimas buvo vangiausias. Žemės rezervai buvo šalia Vilniaus, vietoj to siūlė žemę Šilutėje ar Akmenėje. Vilniaus rajono savivaldybė ilgai netvirtino detalaus plano, todėl ypač nukentėjo vietiniai lenkai. Rajono šeiminkai ir LLRA veikėjai žemės prisiėmė. Spaudoje (*Delfi.lt*, Lina Pečeliūnienė „Lenkiški karo kirviai“) rašė, kad buvusi rajono merė ir Seimo narė Leokadija Počikovska-Janušauskienė turi 4 butus ir namus Vilniuje bei 6 žemės sklypus Vilniaus rajone, nors atvyko iš Baltarusijos, ir žemė jai neturėjo būti grąžinama.

Teigiama, kad Lietuvos vyriausybė negrąžina žemės lenkų ūkininkams. Tūkstančiams

šeimų grąžinta žemė arba išmokėtos solidžios kompensacijos. Kaip žinoma, Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose valdo patys lenkai, daugiausiai kilę iš sovietinės nomenklatūros. Jų kompetencijoje yra žemės grąžinimas ūkininkams. Tačiau, dauguma iš jų savo skurdžiausių tautiečių sąskaita tapo milijonieriais.

Iš Lietuvos valstybės biudžeto per savivaldybes finansuojamos net pusiau privačios redakcijos: „Kurier Wileński“ („Vilniaus kurjeris“), „Magazyn Wileński“ („Vilniaus žurnalas“), „Tygodnik Wileńszczyzny“ („Vilnijos savaitraštis“); televizija „TV Polonia“ ir radijas „Znad Wilii“ („Prie Neries“). Redakcijoms parūpintas nemokamas transportas, telefonai, patalpos. Lenkų spauda taip pat papildomai finansuojama ir Lenkijos. Lenkijos spauda gauna informaciją apie Lietuvos lenkus iš Lenkijos finansuojamos Lietuvos spaudos.

Šiais metais Lenkijos Vidaus reikalų ir administracijos ministerija sumažino dotaciją „Aušros“ redakcijai. Lėšų užteks 10 mėnesių.

Istatymai galioja kiekvienam tos šalies gyventojui. Taip pat ir rinkimų teisė. Yra nustatytas rinkimų apygardos dydis, kurio neįmanoma pritaikyti prie tam tikros visuomenės grupės pritaikymu. Rinkimų teisė privaloma visoms partijoms, veikiančioms toje šalyje. Lietuvos lenkų rinkimų akcijos partija negali būti išimtis. Lietuvos lenkų rinkimų akcija turi savo atstovus savivaldybėse, o Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose net daugumą, turi savo atstovus Lietuvos Respublikos Seime ir netgi savo Europos Parlamento nari.

Lenkijos administracijos reformos metu, atsižvelgiant į tautinę sudėtį, įsteigtas Seinų pavietas.

(Medžiagoje parašyta „seniūnija“, kas Lenkijoje reiškia „Rada Gromadzka“ atitikmenį). Šiuo atveju turime būti dėkingi Janui Maria Rokitai, kuris teigė, kad būtent jis organizavo Seinų pavietą).

Dauguma Punsco gyventojų (lietuvių) nepritarė šio pavieto steigimui, o praktika parodė, kad jie buvo teisūs. Deja, ne jiems buvo lemta tai spręsti.

Steigiant Seinų pavietą buvo siūloma, kad viršininko pavaduotojas turi būti lietuvis. Pirmoje kadencijoje seniūno pavaduotojas (lietuvis) dirbo visuomeniniais pagrindais, nes pavietas neįstengė jam mokėti atlyginimo. Šis pavietas buvo reikalingas kaip argumentas Lietuvos lenkų rinkimų akcijai keliant Lietuvos lenkų tautinės mažumą rinkimų teisių „ribojimo“ klausimą (beje, toks argumentas panaudotas ne pirmą kartą).

Praėjusio amžiaus paskutiniame dešimtmetyje pasienio Trakiškių geležinkelio stotyje buvo

pastatytas stambus trijų institucijų – Lenkijos geležinkelių PKP, Muitinės tarnybos ir Sienos apsaugos – objektas.

Tame pačiame dešimtmetyje Punske buvo pastatytas Punsco valsčiaus sveikatos apsaugos centras, 60 % finansuotas iš Nacionalinio sveikatos apsaugos fondo lėšų (NSAF lėšos kaupiamos iš savanoriškų piliečių įnašų) ir svariai daiktais prisidėjus Punsco vietos gyventojams. (Visuomeninis sveikatos apsaugos centro statybos komitetas nupirko ir statybai perdavė 0,72 ha sklypą, statybose visuomeniniais pagrindais dirbo 442 asmenų). Centras atiduotas naudojimui 1988 m.

1998 m., spaudžiant Suvalkų vaivada, pusė šio sveikatos apsaugos centro buvo perduota Sienos apsaugos užkardai, nepaisant to, kad pasieniečiai turėjo didesnes patalpas Trakiškėse, už 2 km nuo Punsco, ir kuriomis naudotasi tik iš dalies.

Muitų įstaiga užėmė savo patalpas Trakiškėse. Sienos apsaugos užkardos įkūrimas Valsčiaus sveikatos apsaugos centre turėjo tapti šantažo priemone. Jeigu valsčiaus valdyba išskirs Sienos apsaugos užkardai 1 ha sklypą statybai, tai ją pastačius Sienos apsauga paliks Sveikatos apsaugos centrą. Tai turėjo būti pagrindinė 102 km Lenkijos ir Lietuvos sienos ruožo užkarda su daugiau nei 100 pareigūnų. Taigi 10 % Punsco gyventojų tapę statutiniai pareigūnai. (Prie kurio Konvencijos straipsnio galima būtų tai priskirti?)

Savaime aišku, Punsco gyventojai protestavo prieš tokį sprendimą. Klausimas išgarsėjo. Prasidėjo protestai ne tik iš Lietuvos ir Lenkijos, bet ir iš Jungtinių Amerikos Valstijų, Kanados ir Australijos. Kritikos nepagailėjo ir tokie užsienio lenkų atstovai kaip Zbignievas Brzezinski, Janas Novakas Jezioranskis, Ježis Giedrojcas. Kaip tik kritikuoju ir spaudžiant visam pasauliui, taip pat Lenkijos intelektualams, jų tarpe ir Lenkijos Prezidentui Aleksandrui Kvasnievskiui, lenkų spaudai – Sienos apsauga pasitraukė. Mažiausiai buvo ištraukusi Lietuvos pusę, nes ji nenorėjo jautrinti Lenkijos ir Lietuvos santykių.

Jūs, pone Pirmininke, tvirtinate, jog nesuprantate padėties, kuri susiklostė tautinių mažumų politikoje, ypač Lietuvoje (kuri šiuo klausimu antroje vietoje sugretinama su Baltarusija), jog niekam netrukdo dvikalbiai užrašai Opolės regione, gatvių pavadinimai Punske (kurių Punske nėra), kad nereikia rūpintis dėl lenkų nacionalizmo. Faktai liudija, kad yra kitaip. Galiu pateikti pavyzdžių. Europos Parlamento narys Janušas Wojciechovskis savo politiniame internetiniame dienoraštyje „Litwo, obczyzny moja“ („Svetima Lietuva manoji“) rašė: „Europos Parlamento Konservatorių ir reformatorių frakcijoje (ECR) mes turime šešiolika lenkų parlamentarų. Penkiolika narių – tai Teises ir tei-

singumo parlamentarai, o šešiolikasis yra Waldemaras Tomaševskis, išrinktas Vilniuje pagal Lietuvos lenkų rinkimų akcijos sąrašą.“ Toliau, dvi dienas po to, kai Lietuvos spauda rašė apie Janušo Wojciechovskio kritiką, kad Lietuvos lenkai yra diskriminuojami dėl viešo lenkų kalbos vartojimo, dviemėmis dienomis anksčiau Janušo Wojciechovskio savo internetiniame dienoraštyje rašė: „Važiuoju sau automobiliu gražiu Opolės kraštu ir ką gi matau? Dvikalbius vietovardžius. Viršuje lenkiškus, apačioje vokiškus“. Toliau buvęs Seimo pirmininko pavaduotojas rašo: „Važiuodamas Opolės kraštu gailiuosi, kad neturiu po ranka dažų ir teptuko. Nakį uždažyčiau tuos pavadinimus, ir abu! Tą apatinį vokišką, nes čia kol kas vis dar Lenkija. Ir viršutinį lenkišką – nes leido tą apatinį.“ Nei atimsi, nei pridursi. Galima į tai nekreipti dėmesio, į dvigubo standarto taikymą, nors J. Wojciechovskis eina tokias reprezentacines pareigas. Tačiau tokia yra daugelio aukštas pareigas vyriausybėje einančių Lenkijos politikų pozicija, jau nekalbant apie eilinius piliečius ar kitus tais klausimais besidominčius asmenis. Gal kaip tik dėl tokių pozicijų iki šiol nepavyksta Lenkijai ir Lietuvai susitarti tautinių mažumų klausimais.

Yra spaudos straipsnių, radijo laidų, publikacijų, iškreipiančių tiesą apie Lietuvą ir lietuvių, jų istoriją, kurie kursto nepakantumą daugumos mažumai ir atvirkščiai. Aukščiau paminėtas „Vadovas po Vilnijos ir Žemaitijos paminklinius objektus“. (Vadovo leidėjo įvadas – priedas Nr. 1 ir spaudos straipsniai – priedai Nr. 2, 3 ir 4).

Pabandžiau parodyti realybę, kaip suvokiama įstatymai, liečiantys tautinės mažumas. Skaitydamas ataskaitą neradau jokio pažeisto Konvencijos straipsnio Lietuvos lenkų tautinės mažumos atžvilgiu. Mano pateikiamos pastabos bent iš dalies atsako į Jūsų iškeltą klausimą, pone Pirmininke, – kodėl?

*Pagarbiai
Klemensas JURKŪNAS
Lenkijos lietuvių bendrijos pirmininkas
Žiniai: 1) Lietuvos Respublikos ambasadoriui
Varšuvoje Egidijui Meilūnui*

*Iš lenkų kalbos išvertė Lietuvos Respublikos
Seimo kanceliarijos Tarptautinių ryšių departamen-
to Vertimų skyriaus vertėjas Eduardas PIURKO.*

*Spausdiname Klemenso Jurkūno 2010 m. kovo 25 d. laiško, skirto draugijos „Wspólnota Polska“ pirminkui vertimą.

Vasario 16-osios akto signatarai

Vilniaus Didįjį Seimą saugojo Donatas Malinauskas ir Gabrielius Landsbergis

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Donatas Malinauskas

Profesionalūs nutylėjimai

Nors mūsų istoriografijoje priimta garbinti socialdemokratus ir pabrėžti jų tariamus nuopelnus kovoje už Lietuvos laisvę, deja, realybė buvo kita. Apie socialdemokratų bandymus išardyti Vilniaus Didįjį Seimą ir dabar nelabai mėgstama garsiai kalbėti iš aukštų tribūnų. Matyt, neatsitiktinai buvo nutylėti D. Malinausko ir G. Landsbergio darbai Vilniaus Didžiojo Seimo metu. Jiems teko atlaikyti ne tik caro žandarų puolimus, bet ir socialdemokratų akibrokštus ir ne vieną jų bandymą išardyti Vilniaus Seimą. Neatsisakė tokios praktikos ir šiandieniniai socialdemokratai, kitaip jie viešai išpažintų savo klaidas Vilniaus Didžiojo Seimo metu, tiek dabartinei valstybei ir jos piliečiams padarytas skriaudas.

Seimo apsauga

Vilniaus Didžiojo Seimo dalyvis J. Gabrys prisimena: „Pats paruošiamasis darbas nebuvo lengvas. Reikalingos buvo patalpos „suvažiavimo“ posėdžiams. Nutarta buvo kreiptis į Vilniaus miesto valdybą „dumą“, prašant užleisti didžiulę miesto salę ties „Aušros Vartais“. Ši svarbi misija buvo pavesta Jonui Bortkevičiui ir A. Vileišiui, „dumos“ nariams. Jiems ne be vargo pavyko gauti Vilniaus „dumos“ sutikimą užleisti tas patalpas lietuviams.“¹ Esama ir kitų teiginių dėl patalpų suradimo. Marija Piaseckaitė-Šlapelienė atsiminimuose pažymi, kad Petras Vileišis suvažiavimui išrūpino pačią didžiausią miesto salę.²

Apie D. Malinausko veiklą Didžiojo Seimo metu yra nedaug duomenų, deja, ir esamus norima nutylėti. Donatui Malinauskui buvo patikėta Seimo apsauga. Čia jam talkino Gabrielius Landsbergis. Abu kilmingi bajorai. Ona Pleirytė-Puidienė, prisimindama tas dienas, rašė: „Prie įeinamųjų durų, tarp kolonų Miesto salėje, visas tris dienas, kartu su a. a. G. Landsbergiu, D. Malinausku ir kt. budėdami gynėm susirinkimų salę įvairiais būdais nuo policijos atstovų atsilankymų ir tuo pat metu atidžiai sekėm visą susivažiavimo debatų eigą. Protarpiais iškildavo didžiausi ginčai, triukšmai.“³

Kova su socialdemokratais, organizuojant Seimą ir Seime

Seimas vyko 1905 m. gruodžio 4–5 dienomis. Tokio pasisiekimo niekas nesitikėjo, net patys organizatoriai. Kad tokio lietuvių antplūdžio nebuvo tikėtasi, liudija ir tai, kad dr. J. Basanavičius buvo manęs užsisakyti tik 200 sidabrinių vyčių su žalios ir raudonos spalvos kaspinėliu. Jie turėjo būti įteikiami suvažiavimo dalyviams. Bet dėl atsigavimo buvo užsakyti 300. Minimum ženkliams suprojektavo G. Landsbergis kartu su O. Pleiryte. Nustebti ir iš dalies išsigando Vilniaus sulenkėję ir sugudėję miestelėnai. „Litva

powstala!“ – traukydami pečiais sakydavo jie, ir kas apie tai galėjo pamanyti. Juo labiau, kad dar taip neseniai, tai yra 1904 m. rugsėjo 10 d., dalis Lietuvos aukštuomenės po ilgų generalgubernatoriaus kunigaikščio Piotro Sviatopolko-Mirskio įkalbinėjimų sutiko dalyvauti Jekaterinos paminklo atidengimo iškilnėse.

Seime dalyvavo 800 valstiečių, 300 kunigų ir, matyt, apie 80 dvarininkų⁴. Tarpe dvarininkų buvo ir kataryniečių: gr. Tiškevičius, Šiukšta, Kognovickis ir kiti, kuriuos į Seimą pasiuntė pats Vilniaus generalgubernatorius Frezė. Seimo iniciatoriai ir dauguma jo dalyvių inteligentų, knygnešių neatvyko į Vilniaus Seimą caro rūmų kariatomis ir raudonaisiais tramvajais, todėl 1918 m. ir nereikėjo iš jų išlipti. Ir nereikėjo kaip socialdemokratams kurti pasakų apie proletarinę 1905 m. revoliuciją Lietuvoje ir aukštinti savo nuopelnų kovoje dėl Lietuvos nepriklausomybės. LSDP partijos vaidmuo sušaukiant Vilniaus Seimą buvo niekinis, o jos partijos atstovai Vilniaus Seime kėlė sumaištį ir siekė jį išardyti. Šiandien sunku nustatyti, kas atstovavo ir ar atstovavo besiformuojančiam krajavcų judėjimui Didžiajame Vilniaus Seime.

Po dvidešimties metų, dalydamasis ispūdžiais su „Lietuvio“ skaitytojais, D. Malinauskas prisiminė susikirtimus su socdemaiais: „<...> tasai Didysis Lietuvos Seimas buvo mūsų sušauktas Vilniuje viešai patvirtinti postulatams, išreikštiems tame mūsų „memorandume“, o socialdemokratų partija visomis jai galimomis priemonėmis veltui tik dėjo pastangų, kad sutrukdytų Seimo sušaukimą, ir kai tat jai nepasisėkė įvykdyti, stengėsi jį vėliau suardyti, nors taip pat veltui. Iš mūsų pusės, nežiūrint to, kad socialdemokratai buvo taip neprielankiai nusistatę Seimui, buvo maloniai priimtas vienu iš to Seimo prezidijumo nariu taip pat ir jų atstovas, dabartinis „Socialdemokrato“ redaktorius, inž. St. Kairys.“⁵ O šurmuli, kuris vos neišardė Seimo, savo straipsnyje „1905 m. Vilniaus Seimas“ aprašė M. Katkus: „Seimo dieną pasirodė, kad siekimai dvasiškijos ir svietiškųjų, didžiūmoje socialdemokratų, nesutaikomi ir drąsa šių pastarųjų nepakenčiama. Po vieno kito oratoriaus iš abiejų pusių kalbų dešinėje pusėje pakilo neapsakomas gaivalinis riksmas; nebuvus ten ir negirdėjęs, sunku įsivaizduoti ir įtikėti: rėkė minia žmonių, rėkė kiek išgali tam, kad rėktų, ir kiekvienas sau. <...> Prezidiumas vaikšto po estradą iš krašto į kraštą, nerimsta, nesumano, kaip gelbėti pirmą lietuvių seimą nuo negando, jeigu šiuo riksmu baigtųsi, jei dalyviai visi išsisikirstytų. Sumanė ir išgelbėjo. Rado žmogų su neapsakomai storu ir griausmingu balsu. Dešinėje beūžiant, išgirdome estradoje balsą „Towarzysze!“ ir toliau jo lenkišką prakalbą. Kurį laiką tęsėsi nepasiduodamos lenktynės estradoje su dešiniąja, abi pusės veikė ta savo, ta savo. Toliau dešiniąjį ėmė liktis, vienas kitas pradėjo klausytis, ką anas gerklinis estradoje sako, pamažu visi nutilo; gerkliniui to ir tereikėjo, taigi ir jis nutilo. Visiems lengviau pasidarė. Pirmutinis didysis Lietuvos seimas nenutrūko.“⁶ Tai kas gi vis dėlto įvyko Vilniaus Seime?

Amžininkai prisimena, kad tokių bandymų buvo ne vienas. Buvo pastebima, kad tamsūs gaivalai, kurių buvo nedaug, sutartinu riksmu ir trepsėjimu paremdavo socialdemokratus, kai šių vadai duodavo savo šalininkams ženklą triukšmauti.⁷ Kaip tai primena Vytauto Ladsbergio nušvilpimus jau posovietinėje Lietuvoje.

Aš „sicilisdemokratas“

Vilniaus Seime, anot Pr. Klimaičio, buvo devyni dideli skandalai ir kelis kartus daugiau mažesnių. Vienas šešiolikos metų vaikėzas, dvokęs degtine, kalbat J. Basanavičiui šaukė: „Aš – sicilisdemokratas!.. Aš – dvaro darbininkas!.. Aš išvaikysiu buržujų suvažiavimą!“⁸ Kitas pagyvenęs,

miesčioniškos išvaizdos tipas, kaltino J. Basanavičių, esą „šis Bulgarijoje gyvendamas buvęs didžiausias reakcinikas, Stambulovo draugas. Basanavičius kraujuose paplukdęs visą Bulgariją ir dabar atvažiavęs Lietuvon kontrrevoliuciją kelti...“⁹

Sutartiniai ženklai

Vos tik buvo perskaitytos pavardės, dr. J. Basanavičius pasiūlytas pirmininku, J. Vileišis – vicepirmininku, J. Gabrys, L. Gira, Pr. Klimaitis – pasiūlyti sekretoriais, socialdemokratų lyderis dr. A. Domaševičius, sėdėjęs pirmoje eilėje, atsistojo ir pakėlė ranką. Pr. Klimaitis atsiminimuose rašo, kad tai buvęs sutartinis ženklas pradėti skandalą. Įvairiose salės vietose ir galerijoje prasidėjo nežmoniškas bildesys ir klyksmas. Triukšmavo socialdemokratų šalininkai. Buvo girdėti, kad norima pirmininku matyti inžinierių Kairį. Tai užsitęsė apie porą valandų. Buvo pasirinktas kompromisinis prezidiumas: J. Basanavičius – nepartinis, A. Smetona – nuo demokratų partijos, Steponas Kaitys nuo socialdemokratų, prof. kun. Būčys nuo kunigų krikščionių demokratų srovės, Stankūnas nuo ūkininkų. Sekretoriai liko tie patys.¹⁰

Su visais triukšmadariais daugiausia teko susidurti Donatui Malinauskui, nes jis ėjo Seimo tvarkdario pareigas.¹¹ Socialdemokratai, norėdami ir toliau trukdyti Seimo darbą, pareiškė, kad suvažiavime esama kaimo žmonių, kurie nemoka lietuviškai ir todėl visas kalbas reikia versti į lenkų kalbą. Kad nebuvo reikalo triukšmauti dėl lenkų kalbos, įsitikiname iš tokio epizodo, aprašyto Pr. Klimaičio: „Donatas Malinauskas, kurs ėjo Seime tvarkdario pareigas, pastebėjo, kad galerijoje ypatingai didelį riksmą kelia vienas lenkiškai kalbąs vyras. Jis priėjo tą žmogų sudrausti, bet rėksnys tiek akiplėšiškai elgėsi, kad Malinauskas pareikalavo parodyti bileto, kad sužinotų jo pavardę. Pasirodė, kad triukšmautojas bileto neturi. Jis buvo apibartas ir išprašytas iš suvažiavimo.“

Mirties nuosprendis su numeriu ir „štampu“

Kitą dieną Malinauskas gavo iš socialdemokratų oficialų laišką su numeriu ir „štampu“: „Rossijskaja socialdemokratičeskaja rabočaja partija.“ Tame laiške buvo griežtai įsakoma Malinauskui paskirtą dieną ir valandą stoti į revoliucinį socialdemokratų teisimą kaltinamuoju, kam jis įžeidė socialdemokratų partijos deleguotą į lietuvių suvažiavimą darbininką Bartkevičių. Jeigu paskirtuoju laiku Malinauskas teisman neatvyktų, tai – skelbė tas raštas – reikštų, kad jis pats prisipažįsta kaltas ir neprotestuodamas prisiima mirties nusprendimą.

Malinauskas buvo nelabai baugus žmogus. Socialdemokratų teisman jis tyčia nuvyko ne tą dieną, kuriai buvo ragintas, bet daug vėliau. Nuvykęs jis pareikalavo, kad patys teisėjai pasiaiškintų, kuo remdamiesi jie tokius gąsdinimus siuntinėja ramiems piliečiams. Čia paaiškėjo, kad Bartkevičius puikiausiai mokėjo lietuvių kalbą, o į suvažiavimą buvo nuvykęs savavališkai, niekieno nesiunčiamas. Socialdemokratiškieji teisėjai atspiraibė Malinausko ir tuo visas incidentas pasibaigė. Galima manyti, kad ir kiti reikalavusieji lenkų kalbos, buvo tokie patys paukščiai, kaip tas Bortkevičius.¹² Kokio lizdo paukščiai yra šiandieniniai veikėjai, reikalaujantys lenkiškų raidžių ir gatvių pavadinimų, nesunku numanyti.

D. Malinauskas, prisimindamas Seimą, rašė: „Aš asmeniškai turiu kažkur dar išlaikęs atminimui net mirties sprendimą, už akių priimtą rusų socialdemokratų darbininkų partijos už jų atstovo įžeidimą; tai buvo kažkoks Bortkevičius, kurį buvau liepęs išmesti lauk iš posėdžių salės už atkaklias pastangas suardyti Seimą ir kurį, kaip

paskui teko girdėti, buvo išsiuntę į katorgą už kažkokį dalyką su dr. Domaševičiumi Naujojoje Vileikoje.“¹³ Kad dalis nacionalinio judėjimo lietuvių linko į kairę, patvirtina F. Bartkevičienės atsiminimai apie Vilniaus Seimą. Straipsnyje „Atsiminimai apie Didįjį Vilniaus Seimą“ rašoma, kad „sistematškai revoliucijai plečiantis, atsirado reikalas visa subendrinti, susižinoti ar visas kraštas vienodo nusistatymo, apskaityti savo jėgas, pareikšti visos Lietuvos valią. Labai klysta tie, kurie mano, kad L. D. P. suvažiavimo reikalo nesuprato. Klysta ir p. Kriaučiūnas, ir p. Malinauskas, ir iš dalies Dr. Basanavičius. Jei L. D. P. iš karto su iniciatoriais nesutiko, tai tik dėl to, kad jų numatyta suvažiavimui programa neatatiko laiko ūpui, kad iniciatoriai neatjautė revoliucijos ir rengė visai akademišką susirinkimą. Juk iš pat pradžios p. Višinskis tiek susiginčijo su dr. Basanavičiumi, kad nerado galimybės vaikščioti į iniciatorių susirinkimus.“¹⁴ Toliau straipsnyje F. Bartkevičienė įrodinėja, kad L. D. P. ir jos nariai Gabrys, Galvanauskas, Šleževičius aktyviai dalyvavo ruošiant Vilniaus Seimą, taip pat nurodo, kad per patį Seimą būtent L. D. P. „teko derėtis su L. S. D. P., kad pastarieji nusileistų ir neardytų Seimo.“¹⁵

Vienybės ardytojai

Vienybės nebuvo ir po sunkių išbandymų. 1925 m. paminėti Vilniaus Seimo dvidešimties metų sukaktuves susirinko ne visi. Ona Pleitytė-Puidienė savo prisiminimuose rašė, kad „Didžiojo Vilniaus Seimo jubiliejus surinko pilnutėlę Valstybės teatro auditoriją ir sceną. Scenoje buvo vietos visiems ano Seimo dalyviams, kurių atsirado 54 žmonės. Mažas skaičius iš buvusių anuomet 2 000 su viršum, bet didžiama anų buvo kaimiečiai prasčiokeliai, <...> Scenoje gilumoje stovėjo raudona gelumbe dengtas stalas, už kurio sena tvarka sėdėjo ano Seimo prezidiumas. Iš penkių pirmininkų, už tuščios centrinės kėdės, dr. J. Basanavičiaus portretas; iš šalių – Antanas Smetona ir Stankūnas. Soc.-demokratas St. Kairys nei tai valandai neparanorėjo užimti savo istorinės vietos, kurios, kaip fakto, jokia politinė taktika neišbrėši. Iš sekretorių tik du – L. Gira ir P. Klimaitis, stalo galuose: trečias – Gabrys – Paršaitis, nedrįso pasirodyti. Beje, juk dar vieno pirmininko nebuvo – prof. kn. Būčio... ir socialdemokratas St. Kairys ir krikšč.-demokratas Būčys sutartinai išlaikė boikotą. <...> Iš žymesnių žmonių estradoje, be minėtų: F. Bartkevičienė, Okulicienė, And. Bulota, Jonas Vileišis, Ant. Povylis, buvęs Rusijos Dūmos atstovas Kuzma, kn. J. Petrulis, kn. J. Tumas, senukas Beržanskis-Klausutis, kn. Antanavičius, D. Malinauskas, M. Šleževičius, K. Puida, Biržiškos ir kit.“¹⁶ Išvada apie Vilniaus Seimą peršasi vienareikšmiška: sušaukė Seimą 12-kos apaštalų konspiratyvi organizacija su savo šalininkais, tai yra būsimieji tautininkai.

Tęsins kitame numeryje

LITERATŪRA:
¹ Gabrys P. J. „Didysis Vilniaus seimas ir jo reikšmė Lietuvai“ // *Naujoji romuva*. 1937. Nr.3. p. 56.
² Aničas J. *Petras Vileišis 1851–1926*. Vilnius. 2001. p. 238.
³ Pleirytė-Puidienė O. „Vilnius ir Dr. J. Basanavičius“ // *Lietuvos žinios*. 1927 03 02. Nr.49 (2366) p. 3.
⁴ Gabrys J. „Didysis Vilniaus seimas“ // *Lietuva*. 1926 01 07. Nr. 4. p. 2.
⁵ Malinauskas D. „Didžiojo Lietuvos Seimo 20 metų sukaktuvių reikalas“ // *Lietuvos*. 1925 08 07. Nr. 31. p. 7.
⁶ Katkus. M. *Raštai*. Vilnius. 1965. P.373-377.
⁷ Pr. Klimaitis. „Didysis Vilniaus seimas“ // *Židinys*. 1931 vasario mėn. T.13. Nr.2. p. 148.
⁸ Ten pat.
⁹ Ten pat.
¹⁰ Ten pat.
¹¹ Ten pat, p. 152.
¹² Ten pat.
¹³ Malinauskas D. „Didžiojo Lietuvos Seimo 20 metų sukaktuvių reikalas“. Op. Cit.
¹⁴ Bortkevičienė F. Atsiminimai apie Didįjį Vilniaus seimą// *Lietuvos ūkininkas*. 1925 11 29 -12 05 Nr. 48. P. 2.
¹⁵ Ten pat.
¹⁶ Pleirytė-Puidienė-Vaidilutė O. „Netolima Praeitis“ // *Naujoji Romuva*. 1939 08 20 Nr. 33–34.(446–447), p. 609

Vilniaus miesto istorija

Vilniaus įkūrimo legendos

Inga BARANAUSKIENĖ, Vilnius

Tęsinys. Pradžią Nr. 4

Tai žygis į lyvių (metraštyje jie tapatinami su latgaliais) žemes, po kurio, pasak metraščio, čia įsikuria vokiečiai¹⁷. Bychovco kronika (Platusis sąvadas) šį žygį priskiria Kerniui ir jo broliui Žemaičių kunigaikščiui Gimbutui, patikslindama, kad prieš jį buvo surengtas žygis Polocko link¹⁸. Tai realių įvykių atspindys: 1183 m. lietuviai nusiaubė Polocką, o 1185–1186 m. – lyvių žemes (po to lyviai iš tikrųjų leido vyskupui Meinhardui pastatyti dvi pilies ir įkurti Iškilės vyskupiją).

Svarbiausia, kad 1183 m. žygis – tai pirmoji savarankiška lietuvių karinė operacija, po kurios Lietuva ima nuosekliai veikti kaip nepriklausomas tarptautinių santykių subjektas. Kadangi 1180 m. lietuviai dar dalyvavo Rusijos vidaus karuose kaip Polocko kunigaikščių vasalai, nepriklausoma Lietuvos valstybė turėjo susikurti tarp 1180 ir 1183 m.¹⁹ Papročio deginti Lietuvos didžiūnus vienoje vietoje atsiradimą taip pat reikėtų sieti su šiuo laikotarpiu ir ne tik dėl vieno iš šio papročio steigėjų Skirmanto dalyvavimo 1185–1186 m. žygyje į Livoniją, bet ir dėl pačios šio papročio dvasios, nes jis irgi manifestavo Lietuvos kaip vieningos politinės bendruomenės susikūrimą. Be to, Vilnius nuo pat pradžių turėjo tapti naujosios valstybės dvasiniu centru, todėl dėsninga ir tolesnė jo istorijos raida – ilgainiui čia įsikūrė ir politinė valstybės sostinė.

Lietuvos metraščiai sostinės įsteigimo garbę priskiria didžiajam kunigaikščiui Gediminui²⁰. Legenda apie tai, kaip jis, po tauro medžioklės apsinakvojo Šventaragio slėnyje ir susapnavo ant Plikojo kalno staugiantį geležinį vilką, kurį žynys Lizdeika išaiškino kaip būsimosios sostinės šlovės pranašą, žinoma visiems. Tačiau archeologiniai tyrinėjimai, pastaraisiais metais atliekami Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje, iš pirmo žvilgsnio griauja šią legendą, mat,

t. y. ant dabartinio Trijų kryžių kalno. Išties, kodėl ne ten, kur vėliau įsikūrė didžiųjų kunigaikščių rezidencija? Ar ne todėl, kad tuo metu centrinės pilies kalnas jau buvo užstatytas?

Bet kaip apskritai galėjo nutikti, kad pilis buvo pastatyta betarpiškoje Lietuvos didžiūnų deginimo vietos bei, kaip galima numanyti, šventmiško kaimynystėje? Ir ar galėjo Gediminas surengti medžioklę tokioje vietoje? Gali pasirodyti netikėta, bet nei viena, nei kita neprieštarauja turimiems duomenims apie pagoniškuosius baltų papročius.

Nors lietuviškos šventvietės apibūdinamos visų pirma kaip šventieji miškai, kuriuose nebuvo galima nei medžioti, nei medžių kirsti, yra keletas paliudijimų ir apie šventyklas-pilis. Vygandas Marburgietis mini dvi tokias, kad Vytauto kartu su kryžiuočiais atakuotas 1384 m., puolant Vandžiolgalos žemę²⁴. Janas Dlugošas pasakoja, kad Jogaila 1413 m. sudegino pagrindinę Žemaičių šventvietę, kur amžinoji ugnis buvo kūrenama ant aukšto kalno stovėjusiame bokšte²⁵. Galop yra Jokūbo iš Ekso (Meco kronikos) pasakojimas apie 1400 kryžiuočių žygį į Žemaitiją, kuriame sakoma, kad pagonys „atsitraukė į nuostabią girią, kurią jie vadino Šventąja... Ir toje girioje buvusi labai stipri tvirtovė iš storų rąstų, ir stovėjo gražūs pastatai, ir visa tai buvo krikščionių paimta.“²⁶ Pastaba apie gražius pastatus verčia manyti, kad aprašytoji tvirtovė buvo būtent sakralinis objektas, o ne šiaip slėptuvė. Dar galima pasakyti, kad Meco kronikoje aprašytas kompleksas, kurį doc. Romas Batūra tapatina su šventąja Ašvytės giria ir Medvėgalio pilimi²⁷, būtų bene artimiausias ikigediminiam Vilniaus – ar tiksliau Šventaragio – mirusiųjų laidojimo vietos, šventmiško ir pilies kompleksui.

Kalbant apie medžioklės šventuosiuose miškuose, XVI a. vokiečių keliautojas Rein-

Gedimino pils

kles rengdavo būtent Šventaragyje.

Tiesa, XVI a. rašęs pirmasis Lietuvos istorikas Motiejus Strijkovskis teigė, kad Gediminas nušovęs taurą ne kur kitur, o būtent ant Pilies kalno, kuris dėl to buvo pramintas Taurakalniu²⁹. Vis dėlto net ir ši su Vilniaus pilies pastatymo duomenimis iš pažiūros niekaip nesiderinanti teiginį galima nesunkiai paaiškinti. Šiuo atveju verta atkreipti dėmesį į XVI a. parašytą Mikalojaus Husoviano poemą „Giesmė apie stumbrą“. Poetas pasakoja, kad Vytauto laikais lietuviai ne tik medžioklę stumbrus giriose, bet ir gaudydavo juos gyvus, o paskui supančioje atsivėsdavo juos į savo „stovyklas“ ir rengdavo kažką panašaus į koridą. Stumbrai būdavo smaigstomi strėlėmis ir ietimis, galiausiai pribaigiami durklais; labiausiai pasižymėjusiems kariam Vytautas skirdavęs dovanų. Mikalojus Husovianas aiškina, kad tokios guitynės būdavo rengiamos, kad kariai galėtų „lavinti savo rankas“³⁰, bet vargu tai buvo vienintelė priežastis. Dvikovos su stambiais raguočiais – stumbrais arba taurais – leisdavo ne tik tobulinti ginklo valdymo įgūdžius, bet ir viešai parodyti juos publikai, todėl tikėtina, kad tokiose rungtyse dalyvaudavo ne tik eiliniai kariai, bet ir patys viduramžių Lietuvos valdovai. Juk jiems tai buvo puiki proga pademonstruoti savo šaunumą ir pelnyti valdinių susižavėjimą.

Be to, pagonybės laikais parodomosios raguočių guitynės galėjo turėti ir ritualinį pobūdį. Verta prisiminti jaučio aukojimą, kuri 1351 m. atliko Kęstutis, sutvirtindamas taiką su Vengrijos karaliumi³¹. Čia galima pastebėti tam tikrų panašumų su Mikalojaus Husoviano aprašytomis parodomosiomis stumbrų guitynėmis: jautis, tiesa, buvo pririštas, tačiau peilį vengrų ir lietuvių karių akivaizdoje Kęstutis sviedė pats, o tikslus pataikymas laikytas sėkme lemiančiu ženklu. Atsižvelgiant į tai, negalima atmesti versijos, kad legendinė Gedimino medžioklė iš tikrųjų buvo aukojimas, ir kad tauras buvo nukautas ne kur nors miške, o Vilniaus Aukštutinės pilies kieme – tikėtina, kad tuo metu ši pilis atliko šventykos ar žynių buveinės funkciją.

Taigi, įvertinus visus anksčiau aptartus liudijimus apie baltų religinius papročius, aiškėja, kad legenda, akcentuojanti Gedimino vaidmenį, kuriant sostinę Vilniuje, visai neprieštarauja faktui, kad Aukštutinė pilis buvo pastatyta XIII a. pabaigoje.

Antra vertus, ankstyviausius Žemutinės pilies mūrus palaikančių rąstų dendrochronologinė analizė rodo, kad jie buvo nukirsti 1327 m., t. y. pačiame Gedimino valdymo įkarštyje.

Apie Gedimino indėlį į Vilniaus plėtotę liudija ir jo paties laišškai. 1323 m. Gediminas teigė prieš dvejus metus pastatęs Vilniuje bažnyčią, kas savo ruožtu suponuoja, kad čia buvo įkurdinti ir vokiečių pirkliai ar amatininkai³². Be to, minėtuose laiškuose Gediminas jau vadino Vilnių *civitas*³³, t. y. miestu, nors faktiškai miestas čia dar tik kūrėsi. Galop, verta pastebėti, kad Lizdeikos pranašystę atitinka ir pati

Gedimino laiškų dvasia. Visa tai leidžia spėti, kad pagrindą legendai apie geležinį vilką ir sostinės Vilniuje įkūrimą iš tikrųjų davė Gedimino ir Lizdeikos organizuota viešųjų ryšių akcija, kuria buvo siekiama legitimizuoti naująją politiką.

Apibendrinus legendas apie Vilniaus įkūrimą, galima padaryti tokias išvadas. Vilnius – tiksliau, Šventaragio slėnis – tapo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir žymesnių bajorų deginimo vieta XII a. pabaigoje, kuriantis Lietuvos valstybę. Jis turėjo tapti šia valstybę konsoliduojančiu dvasiniu centru. XIII a. 8-ame dešimtmetyje, t. y. Traidenio valdymo laikais, ant dabartinio Gedimino kalno ir jo papėdėje buvo pastatyta pilis, matyt, atlikusi ir šventykos funkciją – tikėtina, kad po betarpiško susidūrimo su krikščionybe Mindaugo, Vaišalgo ir Švarno laikais, taip pat dėl stiprėjančios Kryžiuočių ordino grėsmės, svarbiausias Lietuvos šventvietės buvo pasistengta įtvirtinti. Traidenis, kuris išsiveržė į valdžią kaip pagoniškosios lietuvių tapatybės gynėjas, tikrai galėjo inicijuoti tokius darbus, nors šventvietėse pastatytos pilys tikriausiai nepateko į tiesioginį didžiojo kunigaikščio pavaldumą. Savo ruožtu politinis valstybės centras iki pat XIV a. nebuvo stabilus ir keitėsi, keičiantis dinastijoms ar netgi atskiriems valdovams.

Gediminas, puoselėjęs plačius valstybės pertvarkymo ir sustiprinimo užmojus, matyt, nusprendė įkurti ir pastovią, simbolinę reikšmę turinčią sostinę. Tam jis pasirinko Vilnių, kuriame buvusi Lietuvos didžiūnų deginimo vieta siejo jį su pačiomis Lietuvos valstybės ištakomis. Gediminas, matyt, turėjo bendraminčių tarp žynių, nes didžiajam kunigaikščiui atlikus atitinkamus ritualus, Lizdeika paskelbė jam palankią pranašystę, leidžiančią ne tik sustiprinti Vilnių papildomomis pilimis, bet ir garsinti jį visame pasaulyje. Gediminas tai netrukus ir padarė savo garsiuosiuose 1323 m. laiškuose, o iš šių įvykių savo ruožtu išsirutuliojo legenda apie didžiojo kunigaikščio Šventaragyje pranašiskai susapnuotą geležinį vilką.

Pabaiga

Paminklas Gediminui Katedros aikštėje

dabartinio funikulieriaus vietoje ir Šv. Kazimiero koplyčios prieigose rastų medinių pastatų liekanų dendrochronologinė analizė verčia jų pastatymą datuoti XIII a. 8-ojo dešimtmečio pradžiai²¹ ir 7-ojo dešimtmečio pabaigai²², t. y. maždaug Traidenio valdymo laikais. Tuo pačiu laikotarpiu reikėtų datuoti ir Aukštutinės pilies statybą, nes papilio gyvenvietė vargu ar galėjo atsirasti be pilies. Kitaip tariant, archeologiniai duomenys liudija, kad Vilniaus Aukštutinė pilis buvo pastatyta dar gerokai prieš Gediminui tampant Lietuvos valdovu, gal net prieš jam gimstant.

Vis dėlto reikia pastebėti, kad garsioji Lietuvos metraščių legenda neteigia, kad Gediminas būtų statęs Aukštutinę pilį. Čia sakoma, kad išklauses Lizdeikos pranašystę, jis „įkūrė vieną pilį Šventaragyje – Žemąją, o antrą – Kreivajame kalne, kuris dabar vadinamas Plikuoju, ir toms pilims davė Vilniaus vardą.“²³ Verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad legendiniame Gedimino sapne geležinis vilkas staugė ant Plikojo,

holdo Lubenau, 1585 m. lankęs Livoniją, paliko mums nepaprastai įdomų pasakojimą apie savo viešnagę pas „kuršių karalių“, už savanorišką protėvių krikštą gavusį iš kryžiuočių keistų privilegijų, bet vis dar tebesilaikantį senųjų papročių. Taigi Reinholdas Lubenau pasakoja, kad per Kalėdas kuršiai nuvažiavę medžioti į savo šventąją mišką, kuriame šiaip per visus metus nė jokio žvėries ar paukščio neužmušdavę, nė jokio pagalio nenukirsdavę, o paskui sumedžiotiesiems žvėrimis nudyre kailius, iškepę juos ir sudėję ant ilgo stalo, aplink kurį prilipdę daugybę vaško žvakių savo giminaičių sieloms; paskui kiaurą naktį valgę, gėrę, būgniję statinę ir visaip linksminęsi²⁸. Kadangi visų baltų religinės praktikos buvo panašios, galima pagrįstai spėti, kad ir Lietuvos šventmiškuose per žiemos saulėgrįžą vykdavo analogiškos ritualinės medžioklės. O kadangi mirusių giminaičių pagerbimas buvo vienas iš svarbiausių šios šventės akcentų, visai tikėtina, kad Lietuvos didieji kunigaikščiai šias ritualines medžio-

¹⁸ Lietuvos metraštis, p. 45.¹⁹ Baranauskas T., Lietuvos valstybės ištakos, 157–165.²⁰ Lietuvos metraštis, p. 71.²¹ Striška G. Pilies kalno šiaurinės papėdės užstatymo raida pagal archeologinių tyrimų duomenis, Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje. 2005–2006 m. tyrimai, Vilnius, 2007, p. 179.²² Pukienė R. Mediniai XIV a. kelio grindiniai Vilniaus Žemutinėje pilyje. Dendrochronologinė analizė ir datavimas, Vilniaus Žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje, p. 191.²³ Lietuvos metraštis, p. 71.²⁴ Vygandas Marburgietis, p. 186.²⁵ BRMŠ, t. I, p. 580.²⁶ Ibid., p. 472.²⁷ Batūra R., XIV a. Medininkų žemės – Žemaitijos centro gynyba: Laukuvos ir Kaitinų priedanga, Istorija, LIX-LX, Vilnius, 2004, p. 18.²⁸ BRMŠ, t. II, p. 684.²⁹ Ibid., p. 555.³⁰ Lietuvos didžiosios kunigaikštystės kasdieninis gyvenimas, Vilnius, 2001, p. 27–28.³¹ BRMŠ, t. I, p. 403.³² „Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedemine illustrans“ / Gedimino laiškai, Vilnius, 2003, p. 47, 61.³³ Ibid., p. 46–47, 61–62.

Lietuvos šaulių sąjungos istorija

Šaulys, tautininkas Bernardas Vadeika (1888–1979)

Gintaras LUČINSKAS, Alytus

Bernardas Vadeika gimė 1888 m. gruodžio 6 d. Alytaus apskrityje, Daugų valsčiuje, Čižiūnų kaime, neturtingų ūkininkų Jono Vadeikos ir Viktorijos Lukošūnaitės šeimoje. Turėjo brolį Joną ir Romualdą bei seserį Eleną. Bernardas mokėsi rusiškoje pradinėje mokykloje, kurioje baigė 3 klases. Mokėjo rusų ir lenkų kalbas.

1907 m. broliai Bernardas ir Jonas išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas, tikėdamiesi užsidirbti. Paskui juos išvyko brolis Romualdas ir tėvas Jonas. Jie dirbo fabrikuose.

1910 m. visi, išskyrus jauniausią Joną (1893–1977, gyveno Bostone), grįžo į Lietuvą, nes prasidėjo Stolypino žemės reforma ir kaimus skirstė į vienkiemius. Greitai Bernardą pašaukė į kariuomenę.

Nuo 1910 m. lapkričio 2 d. iki 1918 m. kovo 3 d. B. Vadeika tarnavo Rusijos kariuomenėje, 2-ame Turkestano inžinerijos pionierių pulke. Ten baigė ir inžinerijos pionierių mokymo kursus. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, B. Vadeika fronte buvo neilgai. Užsitarnavęs puskarininkio karinį laipsnį, vadovavo būriui kareivių, kurie saugojo ir remontavo paskirtą geležinkelio ruožą. Paskutinė tarnybos vieta – piečiausiame carinės Rusijos taške, vadina-majame forposte – Kuškoje (Turkmenistane). Įvykus 1917 m. revoliucijai Rusijoje, kariuomenė pakriko, todėl B. Vadeikai pasitaikė galimybė grįžti į Lietuvą. Savarankiškai teko grįžti per įvairias, nepriklausomomis valstybėmis tampančių, buvusios carinės Rusijos teritorijas, dėl ko buvo iškilusi ne viena pavojinga situacija, kai teko šokti iš važiuojančio traukinio arba būti pastatytam sušaudyti prie sienos (gruzinių partizanų).

1919 m. birželio 9 d. Pivašiūnų parapijos bažnyčioje (Butrimonių vls.) B. Vadeika susituokė su Monika Kudzevičiūte, Raulo (g. 1900), susilaukė 2 vaikų: Vlado (g. 1921) ir Bronislavos (g. 1924). Dirbo savo 4 ha ūkyje ir dar užsiėmė kalvio amatu.

Po žemės reformos, 1924 m. iš Juncionių buvusio dvaro papildomai paskyrė 6 ha žemės. B. Vadeika stengėsi ūkininkauti naujoviškai. Per kelerius metus sukultūrinio visas savo pievas: kiekvienais metais 0,5–1 ha suardavo, kultivuodavo, akėdavo ir užsėdavo. Kiti tuo stebėdavosi. Tačiau po kelerių metų pievos jau būdavo labai derlingos. 1928 m. tapo Žemės ūkio rūmų nariu.

1929 m. lapkričio 1 d. B. Vadeika paskirtas Daugų valsčiaus savivaldybės tarybos nariu, nes buvo išrinktas Užkalnių seniūnijos seniūnu. Taip pat vykdė ir Daugų valsčiaus viršaičio pavaduotojo pareigas.

1934 m. spalio 25 d. Daugų valsčiaus tarybos narių posėdyje iš 3 kandidatų B. Vadeika išrinktas valsčiaus viršaičiu. Jo paskyrimą, po naujai išrinkto viršaičio priesaikos, Alytaus apskrities viršininkas patvirtino 1934 m. lapkričio 6 d. nutarimu. B. Vadeika dar tapo ir Alytaus apskrities tarybos nariu.

Bernardas Vadeika
Rusijos kariuomenėje. 1914 m.

1936 m. balandžio 1 d. Daugų policijos nuovados viršininkas J. Vilkas apie B. Vadeiką „Asmens žinių lape“ nurodė (kalba netaisyta – aut.): *Teismo nebaustas, nėra tardomas ir nėra prieš jį iškeltų baudž. bylų. Neteistas ir netardytas. Administraciniu būdu nebaustas ir bylų iškeltų nėra. Neprasiskolinęs. Šeimoje gyvena tvarkingai, ūkį tvarko gerai. Valstybiniai, tautiniai ir pilietiniai patikimas, doras, sąžiningas. Vietos gyventojų tarpe turįs pasitikėjimą ir gerą vardą. Tarybos posėdžiuose laikosi rimtai. Girtavime nepastebėtas.*

Kad Daugų valsčiuje labai pagerėjo kelių būklė, didelis nuopelnas tenka B. Vadeikai. Viršaitis organizavo kelių remonto darbus: buvo kasami grioviai, daromos pralaidos, keliai lyginami, žvyruojami, netgi kelių vingiai buvo tiesinami.

1937 m. Vasario 16 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 216 B. Vadeika už nuopelnus Lietuvai apdovanotas DLK Gedimino ordino 3-iojo laipsnio medaliu.

B. Vadeika buvo aktyvus visuomenininkas – nuo 1933 m. priklausė Lietuvos tautininkų sąjungai, nuo 1934 m. – Vilniui vaduoti sąjungai, o 1936 m. gruodžio 7 d. įstojo į Lietuvos šaulių sąjungą, aktyviai dalyvavo šių organizacijų veikloje.

1940 m. liepos 3 d. nutarimu Vidaus reikalų ministras Alfonsas Gurevičius Daugų valsčiaus viršaitį Bernardą Vadeiką nuo liepos 4 d. iš pareigų atleido. Atleido dėl politinių motyvų, nutarime parašęs: *Iš viršaičio pareigų atstatu.*

Sovietams okupavus Lietuvą, prasidėjo masiniai areštai ir represijos. Dalis gyventojų pradėjo ruošti kovai. 1940 m. rudenį Alytaus apskrityje įkurta pagrindinė antisovietinė

Prezidento A. Smetonos apsilankymas Dauguose. 1937 m. birželio mėn.

Alytaus apskrities vadovybė, valsčių viršaičiai ir sekretoriai. Bernardas Vadeika – 2-oje eilėje stovi 4-as iš kairės. Alytus, 1938 m.

nė „Geležinio Vilko“ organizacija, kurios pagrindinis tikslas – Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas. B. Vadeika į pagrindinę „Geležinio Vilko“ organizaciją įstojo 1941 m. sausio 29 d., priklausė Čižiūnų k. skyriaus aktyvistų grupei. Platino atsisaukimus, dalyvavo nelegaliuose susirinkimuose.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjus karui, B. Vadeika vėl grįžo į savo ankstesnes pareigas. Tačiau prasidėjus žydų persekiojimui, 1941 m. rugpjūčio 15 d. valsčiaus viršaičio pareigų atsisakė. Gyveno ir dirbo savo ūkyje.

1943 m. rudenį ir žiemą B. Vadeika su kitais apylinkės vyrais suorganizavo vietinės savisaugos būrį (VSB), kad apsigintų nuo plėšikaujančių raudonųjų (sovietinių) partizanų. 1943 m. gruodžio 13 d. Čižiūnų k. net įvyko susišaudymas su jais.

1945 m. balandžio 2 d. NKGB Alytaus apskr. skyriaus darbuotojų B. Vadeika suimtas savo namuose, kalintas Alytuje, vėliau – NKVD kalėjime Nr. 1 Vilniuje. Sūnus Vladas taip pat buvo suimtas ir 1 mėn. kalintas Alytuje. Šeima slapstėsi nuo ištremimo.

MVD kariuomenės karo tribunolo 1946 m. spalio 19 d. nuosprendžiu B. Vadeika nu-teistas 10 m. lagerio ir 5 m. tremties su turto konfiskavimu. 1947 m. kovo 10 d. išvežtas į lagerį Nr. 4 (ITK-4), 1947 m. lapkričio 17 d. – į lagerį Nr. 10 (ITK-10), 1948 m. spalio 20 d. – į Dubravlagą (Mordovijos sr.). 1954 m. gruodžio 5 d. iš Dubravlago paleistas ir išsiųstas į tremtį Krasnojarsko krašte. Tremtyje dirbo prie miško ruošos darbų, sakino pušis.

SSRS MVD Krasnojarsko krašto valdybos 1955 m. lapkričio 11 d. *Pranešime apie tremtinio išvykimą* pažymėta, kad B. Vadeika 1955 m. lapkričio 11 d. iš tremties Krasnojarsko kr. Dzeržinskio r. Kolon k. paleistas, vadovaujantis SSRS Aukščiausiosios Tarybos 1953 m. rugsėjo 17 d. įsaku.

Į Lietuvą B. Vadeika grįžo 1956 m. pa-

vasarį, bet neturėjo teisės prisiregistruoti. Iš apylinkės pirmininko pavyko gauti pažymą, kad sūnus Vladas jį globos ir prižiūrės kaip nedarbingą asmenį. Tik tada B. Vadeiką priėmė dirbti į kolūkį, nes jis mokėjo kalvio amatą.

Net ir atlikęs bausmę, B. Vadeika vis dar buvo KGB akiratyje. 1959 m. rugpjūčio 29 d. LTSR KGB mjr. Čvanovas parašė slaptą pažymą apie *Buržuazinio nacionalisto B. Vadeikos kenkėjišką veiklą vokiečių okupacijos laikotarpiu*. Manytina, kad ši pažyma buvo skirta sovietinės propagandos leidinio *Kraują sugėrė Dzikijos smėlis* (Vilnius, 1960) sudarytojams.

B. Vadeika mirė 1979 m. Palaidotas Čižiūnų k. kapinėse.

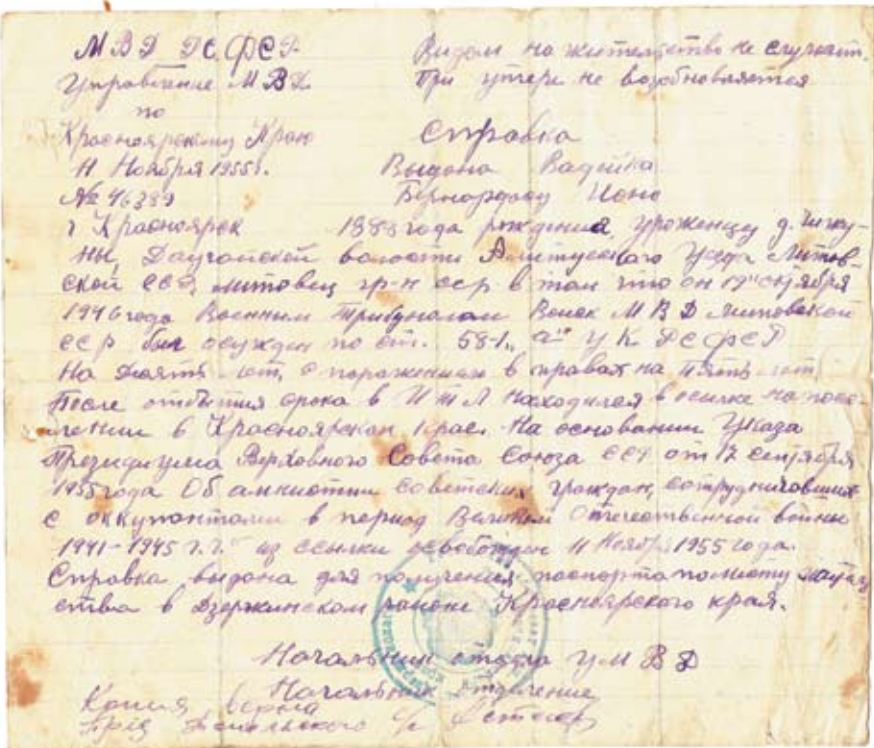
1990 m. rugpjūčio 1 d. Lietuvos Aukščiausiojo teismo B. Vadeika reabilituotas – pripažintas nekaltas ir neteisėtai represuotas.

2010 m. gruodžio 22 d. LGRTC Pasi-
priešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komi-
sija suteikė B. Vadeikai laisvės kovų dalyvio statusą (po mirties).

Nuotraukos ir dokumentai iš Bronislavos Tamulytienės-Vadeikaitės ir Vlado Vadeikos šeimų albumų.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA:

- LVIA, f. 604, ap. 28, b. 99, l. 285.
- Ten pat, f. 1445, ap. 1, b. 12, l. 42.
- LCVA, f. 379, ap. 1, b. 156, l. 8v.–9.
- Ten pat, f. 399, ap. 5, b. 1162, l. 1–36.
- Ten pat, f. 407, ap. 8, b. 16, l. 75v.
- Ten pat, f. 561, ap. 1, b. 1113, l. 1–4.
- LYA, f. K-1, ap. 58, b. Nr. P-16449, t. 4, l. 14, 23.
- Ten pat, b. Nr. 4854/3 (Bernardo Vadeikos būdžiamoji byla).
- Ten pat, ap. 61, kartotekos Nr. 2 kortelė.
- Ten pat, f. 3377, ap. 55, b. 89, l. 71–72.
- Kavaliauskas Vilius. *Už nuopelnus Lietuvai*. - Vilnius, 2003, II dalis, p. 446.
- Lietuvos gyventojų genocidas. II tomas*. - Vilnius, 2005, p. 248.
- Sūnaus Vlado Vadeikos, gyv. Alytuje, 2008 m. suteiktos žinios.

Pažyma apie paleidimą iš tremties, išduota Bernardui Vadeikai. 1955 11 11.

Šventė Maišiagaloje

Naujojo mokyklos korpuso atidarymo šventės akimirka

Maišiagalos LDK Algirdo vidurinės mokyklos istorija prasideda 1992 m., kai klasės, kurioje mokomieji dalykai dėstomi lietuvių kalba, įsikūrė XIX a. pradžioje Hauvaltų giminės statybose dvare rūmuose. Nuo 1996 m. mokyklai suteiktas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo vardas. Didėjo mokinių skaičius. Mokymosi sąlygos buvo sunkios. Reikėjo plėsti mokyklą, tad 2007–2008 m. sandūroje pradėti naujojo LDK Algirdo vidurinės mokyklos pastato statybos darbai. Pirmasis korpusas atidarytas 2010 m. sausį. Jame įsikūrė pradinukai.

Tarp taip Lietuvos valstybei ir gyven-

tojams svarbių Vasario 16-sios ir Kovo 11-osios datų Maišiagaloje šventė. Vasario 23 d. LR švietimo ir mokslo ministerijos kancleris Dainius Numgaudis ir Vilniaus rajono savivaldybės švietimo skyriaus vedėja Lilija Andruskevič perkirpo juostelę dviem naujai įrengtiems mokyklos korpusams, tuo atverdami naują puslapį Maišiagalos LDK Algirdo vidurinės mokyklos gyvenime. Įrengtas patalpas pašventino Maišiagalos parapijos klebonas ir dekanas kun. Juzefas Aškelovičius. Tą dieną tarp svečių buvo Seimo nariai, Ministro Pirmininko patarėjai,

Švietimo ir mokslo ministerijos darbuotojai, Vilniaus rajono savivaldybės tarybos nariai, Maišiagalos seniūnas, visuomeninių organizacijų atstovai. Visi, kurie kalbėjo ir sveikino, džiaugėsi naujomis mokymo ir darbo sąlygomis, dėkojo valstybei ir rajono savivaldybei už dėmesį ir sunkmečiu rąstas lėšas, linkėjo mokyklos bendruomenei, mokytojams, mokiniams, tėvams, sėkmės ugdant naują kartą.

Gana originaliai mokyklos bendruomenė šia proga pasveikino Vilniaus rajono savivaldybės tarybos narys Gediminas Paviržis, įteikdamas mokyklos direktorei Kristinai Bajevienei 1993 m. besilankiusio Lietuvoje Popiežiaus Jono Pauliaus II trumpo susitikimo metu jo palydovų darytą nuotrauką ir viešnagės atminimo ženklą.

Sveikinimo kalboje G. Paviržis priminė Šv. Tėvo kalbas apie toleranciją, dėmesį jaunimui, meilę žmonėms apskritai. Kartu atkreipė Vilniaus rajono savivaldybės dėmesį dėl Maišiagalos piliakalnio, kur kasmet rugsėjo pabaigoje minimos kunigaikščio Algirdo mirimo metinės, sutvarkymo.

Spausdiname Gedimino Paviržio kalbą, pasakytą 2011 m. vasario 23 d. Maišiagaloje.

Šiandien neeilinė diena. Naujos mokyklos atidarymas – tai senos duoklės grąžinimas už vargą ir ištvermę mokytojams, mokiniams, tėvams. Noriu padėkoti valstybės, savivaldos institucijoms, radusiems lėšų pastatyti šią mokslo ir kultūros įstaigą. Simboliška, kad bendruomenė mokyklai pasirinko

LDK Algirdo, istoriškai susieto su Maišiagala vardą. Juk jo sūnus Jogaila tapo Lenkijos karaliumi. Jau vien dėl to šiai vietai rajono savivaldybė turėtų skirti daugiau dėmesio.

Atverdami naujos kokybės mokyklos gyvavimo puslapį, visi ką nors dovanoja iškilmių proga. Galvojau ką galėčiau įteikti ta proga Jums.

Šių metų gegužės 1 d. šviesaus atminimo popiežius Jonas Paulius II bus paskelbtas palaimintuoju. Jis daug dėmesio skyrė Lietuvai, jos gyventojams. Ypač domėjosi jaunimu, jo ateitimi. 1993 m. rugsėjo pradžioje jis buvo pirmasis popiežius, apsilankęs Lietuvoje. Savo kalbose, pasakytose Lietuvoje, jis primindavo sudėtingus valstybės istorinius vingius, tačiau kvietė žiūrėti į ateitį vieningai, krikščioniškai. Sakydamas pamokslą lenkų kalba Šv. Dvasios bažnyčioje, pradėjo džiaugdamasis, kad jį lanko lenkų kilmės lietuviai ir Lietuvoje buviantys lenkai.

Man teko didelė laimė ir garbė, nors ir trumpai, pabendrauti su Popiežiumi jo vizito Lietuvoje metu. Šventojo Tėvo palydovai nufotografavo ir įteikė popiežiaus vardu atminimo ženklą.

Mokykla atveria naują puslapį savo gyvenime, tad manau, kad ši relikvija daugiau tikėtų Jūsų mokykloje, nei mano kambaryje.

Viliuosi, kad Jūs greta kitų dovanų rasite vietos ir šiai dovanėlei. Tikiu, kad vien popiežiaus Jono Pauliaus II vardas, nuotrauka ir atminimo ženklas suteiks Jums visiems ramybės, tvirtybės, ryžto ir tolerancijos auklėjant vaikus tikrais piliečiais, kurie bus atsakingi už Lietuvos ir Tautos ateitį.

„Vorutos“ inform.
Aidos Lukšienės nuotr.

12-osios Vilniaus knygų mugės atgarsiai

Ona GAIDAMAVIČIŪTĖ, Vilnius

Ši – 12-oji Vilniaus knygų mugė išskirtinė. Pirmiausia tuo, kad ji dedikuota iš Lietuvos kilusiam lenkų rašytojui, literatūros Nobelio premijos laureatui Česlovui Milošui (1911–2004). Juk šiuos – 2011-uosius UNESCO paskelbė Česlovo Milošo metais. Būtent šiemet, birželio 30 d., sukanka 100 metų nuo Milošo gimimo. Jo pagerbimas sutapo su poeto, Tautos dainiaus Justino Marcinkevičiaus laidotuviemis. Just Marcinkevičius ne kartą prisimintas per Knygų mugę.

Skaičiai

Šiųmetė knygų mugė sumušė visus rekordus. Nepaisant krizės, dalyvavo daugiau nei 62 000 lankytojų, daugiausia – šeštadienį.

Mugėje dalyvavo 220 leidybos kompanijų iš 9 šalių – Lietuvos (181 dalyvių), Lenkijos (9), Baltarusijos (17), Austrijos (1), Vokietijos (6), Čekijos (1), Indijos (1), Šveicarijos (3), Rusijos (1). Liūdna, bet, skirtingai nei praeitais metais, pasigesta dalyvių iš kaimyninių Baltijos šalių – Latvijos, Estijos.

Per mugę vyko 330 renginių, tarp jų – 66 skirti vaikams ir visai šeimai, 50 kūrybinės studijos renginių. Vyko 10 meno parodų, 4 Diskusijų klubo diskusijos, 8 apdovanojimų ceremonijos.

Česlovas Milošas– mugės įkvėpėjas

Per šiųmetę knygų mugę buvo pristatomi bene 5 Česlovui Milošui skirti leidiniai: 3 autorinės knygos: „Poezijos liudijimas. Šešios pasakaitos apie mūsų amžiaus skaudulius“ (*Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas*), „Isos slėnis“ (*Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla*), „Pavergtas protas“ (*Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla*). Taip pat Ježio Giedroico ir Česlovo Milošo „Laiškai 1952-1963“ (*Mintis*).

Pristatyta trikalbė (baltarusiškai, lenkiškai ir lietuviškai) knyga „Laiko pameistras“ (*Homo Liber*), skirta Česlovui Milošui ir Oskarui Milašui. Juk šiem abiem kūrėjams buvo būdinga paskutiniųjų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečių savivoka.

4-oje salėje veikė Česlovo Milošo literatūrinė svetainė. Svetainės ekspoziciją sudarė fotografijos, knygos, daiktai, įvairios užuominos, susijusios su jo jaunystės aplinka, kūryba.

Mugėje vyko net 13 Milošui skirtų renginių. Apie jo asmenybę ir įtaką lenkų bei lietuvių kultūroms kalbėjosi, prisiminimais dalijosi Tomas Venclova, Aleksandras Fiutas, Viktorija Daujotytė, Jėžis Illgas, Agnieška Kosinska, Mindaugas Kvietkauskas.

Pristatytas Dalios Michelevičiūtės režisuotas spektaklis pagal Č. Milošo kūrybą „Kalbos galia“, fotografijų paroda, 3 dokumentiniai filmai

apie šią iškilią asmenybę, ekranizacija pagal jo romaną „Isos slėnis“.

Tomas Venclova – išskirtinis mugės svečias

Savotišką giminytę su Č. Milošu liudija ir Tomo Venclovos tekstai, liudijimai. T. Venclova aktyviai dalyvavo diskusijoje „Mūsų Miloszas: poeto asmenybė“, pabrėždamas katalikiškąsias Č. Milošo šaknis. Per mugę pristatytos šios T. Venclovos knygos: „Visi eilėraščiai, 1956–2010 (su CD)“ (*Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas*), „Vilnius. Asmeninė istorija“ (*R. Paknio leidykla*). Unikali pastaroji knyga. Tai – trečioji poeto, publicisto, vertėjo, literatūros tyrinėtojo, Jėlio universiteto profesoriaus Tomo Venclovos knyga apie Vilnių. Aprėpta visa Vilniaus chronologija – nuo įkūrimo iki 1991-ųjų sausio.

Unikalios knygų serijos – „Lietuvos valsčiai“ ir „Knygų kelias“

Penktadienį ir šeštadienį vyko naujai pasirodžiusių leidyklos „Versmė“ unikalios šimtatomės „Lietuvos valsčių“ serijos monografijų – „Endriejovas“, „Gruzdžiai I–II t.“, „Vepriai“, „Žeimelis I–II t.“ – pristatymas. Leidyklos „Versmė“ vadovas Petras Jonušas akcentavo ir pasidžiaugė, kad šie metai (nuo praeitos knygų mugės) „Versmės“ leidyklai – itin vaisingi – išleistas 6 naujos monografijos, pradėta rengti apie 10 naujų monografijų. Iš viso per 16 metų „Versmės“ leidyklos gyvavimo metų išleista 20 monografijų (25 tomai), daugiau kaip 50 monografijų rengiamos.

Šeštadienį pristatyta pirmoji leidyklos „Knygų kelias“ ir Juozo Girdvainio parengta knyga – fotoalbumas „Dainuojanti revoliucija Vilniaus barikadose“, skirta sausio 13-ajai, tiksliau, šios lentingos ir tragiškos datos Lietuvai 20-mečiui. Renginyje dalyvavo knygos autorius Juozas Girdvainis, prof. Vytautas Landsbergis, leidėjas Petras Jonušas, aprašomų įvykių dalyviai, liudininkai.

Rokas vienija

Knygų mugėje buvo gausu spektaklių, koncertų, vyko muzikologinės tematikos knygų pristatymai. Šeštadienį, vasario 19 d., vyko „Minties“ leidyklos rengiamos Mindaugo Peleckio sudaromos keliatomės knygos „Lietuvos roko istorija“ pristatymas ir koncertas. Dalyvavo „Minties“ leidyklos redaktorė Ieva Puluikienė, knygos sudarytojas Mindaugas Peleckis, taip pat daugelio straipsnių autorius Lukas Devita, muzikantas ir bardas Domantas Razauskas ir dainininkė Rasa Basa su grupe. Per pristatymą pasidžiaugta, kad tai – pirmoji tokio pobūdžio ir svarbos knyga Lietuvos muzikos istorijoje. Kny-

Česlovui Milošui skirta ekspozicija

ga pasirodys kovo–balandžio mėnesiais. Susidomėjimą ja rodo pilnutėlė salė žmonių – nuo tokių pasaulinio džiaz žvaigždžių kaip Vladimiras Tarasovas iki jaunų kūrėjų, studentų.

Kiti mugės akcentai

Galime pasidžiaugti ir *Valdovų rūmų* stendu, kuriame eksponuotos naujausios knygos, tarp jų – viena naujausių – „Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rezidencija Vilniuje“, kt. O šeštadienį, vasario 19 d., vyko Valdovų rūmų rengtas kultūrinis renginys „Epochas ir sienas peržengianti LDK savastis. Valdovų rūmų muziejaus leidybos programos ir naujausių leidinių pristatymas“.

Šiemet leidinių įvairovė galėjo pasigirti ir *Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro* stendas. Pristatytos naujausios itin solidžios knygos: Zigmo Zinkevičiaus – „Lietuvos senosios valstybės 40 svarbiausių mislių. Didžioji Lietuvos Kunigaikštija kalbotyros požiūriu“, Alfredo Bumblausko, Igorio Marzaliuko ir Boriso Cerkaso – „Žalgiris – tautų mišis“, autorių kolektyvo rengta knyga (rusų kalba) „Lietuvos sentikiai. Istorija, kultūra, dailė“, Jono Vilimo sudarytas enciklopedinis žinynas „Bažnytinė muzika“, „Estetikos enciklopedija“.

Šių metų mugės naujovė – *Knygos kino salė*. Buvo rodomi 6 dokumentiniai filmai apie žymius meno, kultūros veikėjus (Č. Milošą, Mikalojų Konstantiną Čiurlionį, kt.) ir 8 meniniai filmai, dauguma iš jų – garsių romanų ekranizacijos. Buvo pristatytas režisieriaus Tadeušo Konvickio 1982 m. sukurtas vaidybinis filmas – Milošo romano „Isos slėnis“ ekranizacija, kt.

Svarbu nepamiršti ir dailininkės Sigutės Chlebinskaitės ikurtos kūrybinės studijos „Tu

gali sukurti knygą“, kuri per šią mugę šventė savo 10-metį. Studijoje be jos senbuvio dailininko Kęstučio Kasperavičiaus, kitų dailininkų, svečiavosi Lenkijoje gyvenantis grafikas Stasys Eidrigevičius, neseniai lenkų ir anglų kalbomis išleides savo kūrybos albumą (plačiau – <http://www.mpeleckis.eu/recenzijos/465/pabegusiu-golemu-pasaulyje>).

O kaipgi Knygų mugė be premijų ir apdovanojimų. Knygos meno konkurso „Vilnius 2010“ laurus nuskynė Tomas Mrazauskas už Rūtos Janonienės knygos „Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje“ (*Aidai*) apipavidalinimą. Trečioji Jurgos Ivanauskaitės premija suteikta poetui Rimvydui Stankevičiui. Bičiulių premija įteikta literatūrologi dr. Daliai Zabielaitei už aktyvų dalyvavimą Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos (LLVS) projekte „Metų verstinės knygos rinkimai“ bei už verstinių knygų populiarinimą. 2010 Metų knygos laurus pelnė: suaugusiųjų kategorijoje – Marcelijaus Martinaičio biografiniai užrašai „Mes gyvenome“ (*Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla*); vaikų knygų kategorijoje – Rimanto Černiausko istorijų knyga „Vaikai ir vaiduokliai“ (*Versus aureus*); paauglių knygų kategorijoje – Vytauto Račicko „Baltos durys“ (*leidėjas V. Račickas*).

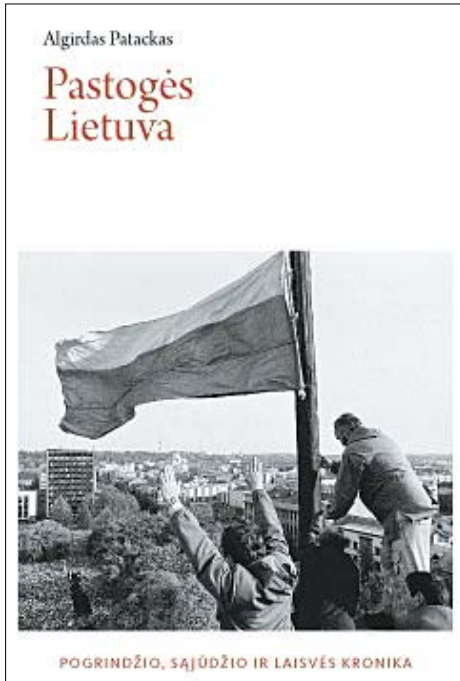
Tad įvairovės – knygų pristatymų, parodų, koncertų, spektaklių ir filmų peržiūrų – 12-oje knygų mugėje buvo išties nemažai. Visa tai – taip pat rekordinis lankytojų skaičius – liudija, kad kultūros, knygos, žodžio poreikis mūsų tautai, ypač sunkmečiu, lieka labai svarbus, bene svarbiausias. Vadinasi, kol gyva kūrybos dvasia, išlieka gyva ir tauta – Lietuva.

Autorės nuotr.

Knygos

Iš pastogės į Lietuvą žvelgiant

Astrida PETRAITYTĖ, Vilnius

Algirdo Patacko knygos „Pastogės Lietuva: Pogrindžio, Sąjūdžio ir Laisvės kronika“ viršelis

Šiemetėje Vilniaus knygų mugėje išgijau dvi knygas, jausdama poreikį abiejų autoriams, tokiems skirtingiems – profesorei Viktorijai Daujotytei ir signatarui Algirdui Patackui – paliudyti savo pagarbą. A. Patacko „Pastogės Lietuva“*– aistringa, egzistenciška – spėjau praryti, nors tai gana storas tomas, i kurį surinkti jau publikuoti (žurnale „Naujas Židinys-Aidai“, tiklalapyje *bernardinai.lt* ir kt.) straipsniai (ne tik publicistika, bet ir *studijos*), įvairiomis progomis pasakytos kalbos, vienas kitas „stalčiuje“ užsigulėjęs tekstukas bei ypatingą „archyvinės autentikos“ kvapąsi turintis baigiamasis skirsnis – pagrindinių leidinių faksimilės: 1978 ir 1979 m. „Pastogė“ (Nr. 1 ir Nr. 2) bei 1983 m. „Lietuvose ateitis“ (jau 7-asis numeris, kuris „skiriamas Lietuvos kunigams-kaliniams paremti“).

Gal ir įžūlu man, buvusiai komjaunuolei naivuolei, dabar polinkiu į komfortą ir dvasios tinginystę nusidedančiai, dristi kalbėti apie šią knygą, jos autorių – disidentą, kalėjusį, nepalūžusį, neišsivadėjęs savo jaunystės idealų, polėkio, bekompromisiškumo ir šiandieniniame komfortabilumą (tad ir kūno bei dvasios aptingimą) siūlančiame laikmetyje (panašų retorinį klausimą sau, pristatant knygą mugėje, kėlė ir vienas iš kalbėjusiųjų – dr. Nerijus Šepetys). Bet tebūnie.

O knyga sustiprino jau anksčiau – iš paskirų publikacijų, viešų pasisakymų ir poelgių – sudarytąjį išpūdį apie Algirdą Patacką. Didįjį katalikybės apologetą, iš aukšto žvelgiantį į „pragmatiškąjį“ protestantizmą, aš, liuteronė, regiu – žinia, savavališkai piktžodžiaudama – kaip gryniausią idealiosios protestantizmo dvasios įsikūnijimą. „Hier stehe ich und kann nicht anders!“, – kas šiandien Lietuvoje galėtų byloti šiais M. Lutherio žodžiais? A. Patackas byloja – veiksmu, žodžiu, gyvenimu: gindamas amžinąsias vertybes, įkvėptas tikėjimo, nesirūpindamas patikti, netgi, regis – kaip baigiamasis šios knygos gelmė (ir jau nugyvento gyvenimo klodai) – ne visuomet rūpindamasis išlikti.

Tragiškoji-transcedentinė ašis

Užtenka mažo tekstuko, skirto bendražygiui Mindaugui Tomoniui, kad knyga sukrėstų – aukštąja (kone antikinė) tragikos gaida: tavo apsisprendimas, pasirinkimas vienintelis ir neišvengiamas, galinga svetimųjų jėgų mašinerija tave tavajame kelyje gali tik sutraiškyti – ne iš jo išvilioti...

M. Tomonio veikla ir žūtis aštunto dešimtmečio viduryje – „gydytas“ psichiatrinėje už viešą tikėjimo išpažinimą, kūnas rastas (vaizdas makabriškas) ant geležinkelio bėgių... regis, tapo kamertonu, pagal kurį nustatomi savieji „tonai“. Tai liudija ir vienintelė nuotrauka knygoje (be ant viršelio ir aplanko esančiųjų) – toks tyras, toks jaunas Tomonio veidas – bei jos faksimilinis aidas: irgi tik Tomonio nuotrau-

ka pirmajame „Pastogės“ numeryje.

Bičiulio Mindaugo „naivus“ idealizmas, teigimas savųjų – krikščioniškųjų – vertybių neatsitraukiant, regis, ir įkvėpė saujelę žmonių (o Patacko tikrai tarp jų būta pirmojo) nesileisti į kompromisus su okupaciniu režimu, išsižadėti net ir grožinę kūrybą publikuoti oficialiuose leidiniuose, sukurti *laisvo kalbėjimo* precedentą – taip gimė pagrindinė „Pastogė“ (tai, kad leidinys įvardijamas kaip „kultūrinis“ dar akivaizdžiau baksteli į tuometės cenzūros gnaužtus). Regis, *pastoginiai* laikai įsirėžę autoriaus sieloje kaip itin autentiškas, aukščiausios egzistencinės įtampos kupinas asmeninis etapas, ne mažiau reikšmingas visai Lietuvai; *pastoginiai* laikai – toks išpūdis – vis dar nepaleidžia ir šiandien, laiko kovinėje parengtyje, neleidžia pasiduoti kasdienybės tinguliui ar bent komfortui.

Krikščionybės ir baltiškojo etoso apologija

Ne, A. Patackui tai visai ne oponuojančios, viena kitą neigiančios sferos. Aukštindamas prigimtine baltų dorą ir senojo jų tikėjimo grožę, jis pakankamai ironiškai žvelgia į šiandieninius mėginimus restauruoti „pagonybę“ – prieštaraudamas pačiai idėjai, jog senovės lietuvių būta gamtameldžių. Anot jo, *mes* nuo senų senovės žinoję aukščiausią Dievą, iškylantį virš visų Perkūnų ir Patrimpų („Tad senovės lietuvių religiją galima apibrėžti kaip pirminį etinį pramonoteizmą, t. y. kaip vieną seniausių žmonijos religijos formų“, p. 158). Aistringas krikščionybės teigimas, Kristaus šlovinimas A. Patacko knygoje visai nereiškia „tautinio tikėjimo“ išsižadėjimo. Pristatant „Pastogės Lietuvą“ šiemetinėje Knygų mugėje N. Šepetys teigė, jog čia publikuojamas A. Patacko 1994-ųjų pokalbis su Rusijos intelektualu disidentu Kronidu Liubarskiu esąs geriausias apologetinis straipsnis Lietuvoje apie tikėjimo ribas. Tiesa, pats „interviuotojas“ tų ribų niekaip nenori pripažinti (čia man taip rodosi) – jis veržte veržiasi ir į nepažiniją sferą (gal iš čia ir žavėjimasis O. Milašiumi kaip mistiku), nekantriai mėginamas tempti paskui save besispyrojančių pašnekovą, užėmusį tvirtas ateisto pozicijas, galiausiai jam primesdamas krikščionybės malonę (sielos nemirtingumą): „AP Nesvarbu, kaip vadinate, bet tai, kas jumyse yra, nemirs.

KL ... (*Bando prieštarauti.*)

AP Norite jūs to ar ne (*juokiasi*) nuo jūsų šitai nepriklauso! Jūsų neliečia! Mirs kas kita...“ (p. 94)

Turbūt ir didžiuosius krikščionybės apologetus Lietuvoje, ir baltiškojo paveldo puoselėtojus trikdė A. Patacko polinkis ir gebėjimas šias tradicijas, dvasinio gyvenimo sritis ne išskirti kaip opozicijas, bet sujungti, perpinti, sulydyti. Jau šių dienų tekstai pratęsia autoriaus gebėjimą aprėpti šią dvinarystę: štai jis pakiliai rašo apie senąją lietuvių religiją, apie skaisčiąją Rasos esmę, bet ne ką mažiau pakiliai – ir apie šv. Jokūbą ar šv. Pranciškų...

Kultūrinių studijų plotis ir gylis

„Pastogės Lietuvą“ galima pradėti skaityti nuo galo – tuomet mūsų žvilgsnis būtų „chronologiškesnis“. Kaip minėta, pagrindinė „Pastogė“ įvardijama kaip kultūros leidinys. Čia gausu grožinės kūrybos – eilėraščių, novelių: ir M. Tomonio, ir įvairiais slapyvardžiais A. Patacko pasirašytų, ir dar vieno kito autoriaus, taip pat pseudonimu prisidengusio – štai netikėta properša į aną ne tiek užmirštą, kiek – o tai skaudžiau – nežinotą (kas ką tuomet buvo girdėję apie *pastoginius*?) būtajį pasipriešinimą man tapo Mečio Laurinkaus (t. y. Antano Uvainio) gal meniškai ir netolygi (bet vietomis tikrai suskambanti!) novelė apie herojės Marijos po daugelio praradimų iš pokarinės Ragainės, iš *liošų, vasių, stefanių* kaimynystėsėjimas „į Lietuvą“... Mano sąmonėn ši faksimilinė „Pastogė“ tikrai pasibeldė užtvirtindama: ne, ne vieną gražią 1988-ųjų dieną viskas vertėsi Lietuvoje...

Gal netikėčiausia ir įdomiausia „Pastogėje“ – ypatingas dėmesys O. Milašiui. Ir tai liudija

A. Patacko, pristatančio šį „prancūzakalbį lietuvi“, analizuojančio jo kūrybą ir gyvenimo virsmus, kultūrinių interesų plotmę sukančias apie pagrindinę – krikščioniškosios moralės ir tuo labiau, krikščioniškosios transcendencijos – ašį. Juk ir „tikrasis“ Milašius jam – po 1914-ųjų patirto nušvitimo parašytų mistinių kūrinių autorius.

Jau Sąjūdžio laikais A. Patacko, pasirodo, būta vienu iš Vytauto Didžiojo universiteto atkūrimo iniciatorių, Atkuriamojo senato nariu, teigusiu savąją VDU koncepciją, kurioje akcentuotas būtinumas pratęsti „lietuviškąją kultūrfilosofinę mokyklą“, o prieškario tyrimų lauką papildyti vydūnistika...

A. Patackas, kaip žinome ir iš kitų publikuotų šaltinių, yra ne tik savos pozicijos skelbėjas, bet ir kultūros lauko, istorinių klodų *tyrėjas*. Ypatingai jo dėmesį traukia senieji baltiškieji sluoksniai, juos stengiantis perskosti netikėtu – daug kam atrodančiu ir neįtikinamu – pjūviu. Šioje knygoje randame gan solidžią studiją – pratešiančią 1984-ųjų metų pagrindinę publikaciją – „Lietuva, lieta, leitis, arba Ką reiškia žodis „Lietuva“. Taigi jau tuomet, 1984 m., teigta: „Matyt *lieta* – pirminė socialinė-militarinė aglomeracija (...)“ (p. 171); iš čia ir – Lietuva...

Ne visus A. Patacko argumentai įtikina. O aš, stebėdamasi autoriaus interesų pločiu ir gyliu, labiausiai žaviuosi tuo, ką įvardyčiau *aistringa erudicija* (nors tai ir tolygu tendencingumui, dažnai iššaukiančiam protestą bei atmetimą). Kas iš tos į lentynėles sudėliotos žinių sandaukos, kuriomis gebama grakščiai pažongliruoti – juk Idėjai, Vertybėms netarnaujanti informacija tėra muziejinė relikvija.

Misionieriškasis vaidmuo

A. Patackas, suprantama, yra ne tik Krikščionybės, ne tik Lietuvybės, bet ir Laisvės adeptas. Galbūt krikščioniškojo misionieriškumo įkvėptas, galbūt prieš konformistinį Vakarų taikstymąsi su imperinėmis Rusijos užmačiomis protestuodamas, jis, regis, jaučiasi įsipareigojęs ir kitų tautų laisvės siekiam. Šioje knygoje turime progos pajusti ypatingą jo dėmesį Čechėnijai (Ičkerijai) – ne kokią saugiai kontempliatyvų, bet rizikingai aktyvų: važiuojant, būnant, bendraujant, regint... Tiesą sakant, tas regėjimas žavi savo blaivumu – ne į visus fenomenus, kuriems simpatizuoja, autorius linkęs pažvelgti kritiškai, tuo tarpu čia gali pajusti skaudų atvirumą patirčiai, neužsimerkiant prieš „tamsiąją pusę“: pripažįstama egzistuojant čechėnų mafiją, kraujo kerštą ir pan.

Manieji trigrašiai

A. Patackas, tvirtai laikydamasis už savo-sios *Pastogės* turėklų, kartkartėmis nusprūsta (nuo loginių ir moralinių aukštikalnių) – pavyzdžiui, į lėkštoką, bet karingą sentimentalumą. Visai nebūtų keista, jei autorius išdidžiai pareikštų: *man* nėra geresnio poeto už Kęstutį Genį ir nežinomąjį Tautvydą Buslevičių... Bet jis asmeniškumu nesitenkina, jam būtina reikia pabūti objektyviojo arbitro ir šiuo patriotinės tautinės bei „silabotoninės“ poezijos kardu pasišvaistyti po visą šiandieninės (o ir vakar dienos) lietuvių literatūros lauką, kuriame temos postmodernistinės piktžolės. Lieku prie savo nuomonės: lietuvių poezija buvo vakar ir yra šiandien labai stipri, lietuvių literatūroje daug įdomių vardų (nors ne vieną bestselerį ir aš linkusi nurašyti į pigaus postmodernizmo šabakštynus).

Šiek tiek – gal iš manojo vilnietiško patriotizmo? – šypseną sukelia kartkartėmis prasikišanti autoriaus puikuoliška kaunietiška bravūra (*kauniečiui*, Kauno Sąjūdžiui suteikiant aukščiausiąjį rangą).

O labiausiai norėčiau ginčytis su A. Patacko Antrosios nepriklausomybės (prieškario Lietuvos) idealizavimu, iškeliant iš carinės Rusijos gnaužtą išsprūdusią tautą ir jos elitą (valdžią) kaip kone tobulą pavyzdį dabartiniams pagedusiems laikams (2008-ųjų straipsnis „Vasario 16-oji ir Kovo 11-oji – esminis skirtumas“).

Tiesą sakant, visada girdint gan iprastines – kaip šviesų kontrastą šiandieniniam valdžios pagedimui – liaupses iikarinės Nepriklausomo-

mybės dvidešimtyje vyravusiam idealizmui, pasiaukojimui, sąžiningumui, savyje išgirstu kylant pašaipų protestą, nes – apibendrinimai apibendrinimais, o visokie fakteliai apie „smetoninės Lietuvos“ didžiųjų veikėjų, švelniai pasakius, ambicijas (nekalbant apie didžiuosius skandalus) vis išlenda...

A. Patackas teigia: dabartinė visuomenė serga, nes – daugelis kolaboravo su okupaciniu režimu, tuo tarpu į Antrąją nepriklausomybę ateita tautai nekolaboravus. Hm? *Severno-zapadnyj kraj* buvo pilnas disidentų, pagrindininkų, ten ir tuomet vyko masiniai protestai, gatvėse skanduojančios: šalin okupaciją, šalin tautos rusinimą ir t. t.? Na, taip, būta knygnešių, daraktorių, bet ar tai reiškia principinį pasipriešinimą okupantui? Juk Mažajoje Lietuvoje nuolat kovota – peticijomis, delegacijomis pas kaizerį ir pan. – už lietuvių kalbos teises, bet tai visai nebuvo kova „prieš valdžią“. Man regisi: *pasyviojo* kolaboravimo (priimant gyvenimą, išorės diktuojamas sąlygas tokias, kokios jos yra) buvo apimta tautos dauguma tiek *anuomet*, tiek sovietmečiu – šią diagnozę skiriu ir sau, ne tik besimokiusiai, bet ir neblogais įvertinimais laikiusiai visokių mokslinių komunizmų egzaminus. Bet neatsitiktinai paminėjau Mažąją Lietuvą. Nebūdamas Lietuvos istorijos žinovė, argumentų *prieš Patacką* norėčiau paieškoti tame areale, kuriuo esu šiek tiek domėjusis, šiuo konkrečiu atveju tai Klaipėdos kraštas, jau (po 1923 m.) autonomiškai priklausantis Lietuvos respublikai. Skaitydama klaipėdiškių prieškario spaudą, nekart galėjau išgirsti nuoskaudos, apmaudo, nusivylimo gaidelės: štai jie mus kaltina pasidavus germanizacijai, o patys nesigėdija tarpusavy rusiškai arba lenkiškai kalbėtis; arba: koks mums pavyzdys, kai aukštą Kau-no valdininką regi vidury dienos apgirtusį... Na, čia perpasakojų išlikusius išpūdžius ir, jei reiktų tuos sakinius pakloti ant stalo, gal ir nebesurasčiau. Bet kad nekalbėčiau vien „emocijomis“, argumentus-citatas iš tiesų pasitelksiu. Štai „Lietuvos aide“ (1930 10 30, Nr. 248) išspausdintame straipsnyje „V.D.U. teisių fakultetas ir Klaipėdos krašto juristų klausimas“ klaipėdiškis Vytauto Didžiojo universiteto (kuriam kone vieninteliame visoje Europoje veikusia kultūros filosofijos katedra A. Patackas negali atsigirti, žinia, vertai) studentas Vilius Dovilas guodžiasi (apsiribosiu tik trumpa ištrauka):

„Tenka skaitytis dar ir su didele kitokio pobūdžio kliūtimi, būtent su – **rusų kalba** [paryškinta – A. P.] Įstatymai, kurie dabar Didžiojoje Lietuvoje veikia, yra daugumoje paveldėti iš prieškarinės Rusijos. <...> Net išvertus vienos ar kitos srities įstatymus į lietuvių klabą, vis dėlto dar nebus įmanoma išspręsti visus juridinius klausimus, nemokant užtektinai rusų kalbos ir negalint išigilinti į senosios Rusijos teismų politiką arba nors atitinkamą rusiškai parašytą mokslo literatūrą. <...>

Tuo tarpu V.D.U. Teisių fakultetas turėtų būti žymiai pertvarkytas, atsižūrint į įvairius Lietuvos dalyse esančius teisės skirtumus. Ir pagaliau dėstomoji kalba turi būti lietuvių kalba. Taip, beje, ir dabar yra atitinkamais nutarimais nustatyta. tačiau praktikoje yra kitaip. Net žymesniųjų teisės šakų (romėnų, tarptautinės ir civilinės teisės) dėstytojai tuos nutarimus „vykdo“ – dėstydami lietuviškai tik pačius pagrindinius savo mokslo teiginius. *Visas smulkesnis tų teiginių analizė ir paaiškinimas pavyzdžiais vis dar dėstomas rusiškai*. Ryšiams tarp Klaipėdos krašto ir Didžiosios Lietuvos sustiprėti daug gali padėti Didžioji Lietuva, bet, žinoma, tik tada, kai iš jos į Klaipėdos kraštą iš tikrųjų bus nešamas *lietuviškumas*, o ne *rusiškumas* arba kita kas.“

Ir tai rašyta gerokai po nepriklausomybės dešimtmečio! Tad – serga tik posovietinė Lietuva, o tuomet – lietuvybė tryško sveikata?

Bet priekabiauju vien tam, kad pati nusprūsciau į nekritišką sentimentalumą. Esu tikra, kad mūsų politikorektiškajam, antivertybiniam prėskumui žiupsnis druskos yra labai sveika.

* Algirdas Patackas, *Pastogės Lietuva: Pogrindžio, Sąjūdžio ir Laisvės kronika*, Vilnius: Aidai, 2011, p. 462

Vaikų namų istorijos

Ten, kur Tamašiava ir ežeras Mošia... Publikacijų atgarsiai ir patikslinimai

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Antanas LESYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 2

Jis gerai prisimena, kaip sovietiniai pareigūnai dažnai jį apšaukdavo dėl šių pusbrolių – buvusių partizanų.

Per rezistencinę kovą Aukštadvaryje policijos nuovados rūsyje buvo kalinami, mušami, kankinami žmonės. Turgaus aikštėje buvo niekinami Aukštadvario apylinkėse žuvusių partizanų palaikai, kurie vėliau užkasti šalia aikštės esančio sudegusio pastato rūsyje (šiuo metu Draugystės g. Nr. 1.). Priešais aikštę esančiame pastate (Vilniaus g. Nr. 24) 1944–1953 m. veikė sribų būstinė. Žuvusių partizanų palaikai buvo niekinami ir dabartinėje Vilniaus gatvėje, prie pastato Nr. 15. Šalia jo buvusiam pastate Nr. 14. pokariu veikė Aukštadvario milicijos poskyris. Pastato viduje įrengtame labai nedideliame akmenimis išmūrytame rūsyje buvo įrengta KPZ (*kamera predvaritelnogo zakliučeniya*), kur kalindavo suimtuosius. Šalia esančiame pastate (Vilniaus g. Nr. 17) 1944–1953 m. veikė Aukštadvario valsčiaus NKVD – MGB poskyris. Aukštadvaryje buvo žiauriai tardomas ir Vinco Kabaro tėvas Selvis Kabaras (g. 1902 m.). Iš jo reikalaudavo žinių apie partizanus.

Vincas Kabaras gimė 1935 m. Aukštadvaryje. 1947 m. prasidėjus trėmimams jis su tėvais ir seserimi Veronika (g. 1932 m.) dvi savaites slapstėsi miške. Baigęs Čižiūnų pradžios mokyklą, Vincas mokėsi Aukštadvario 2-metėje žemės ūkio mokykloje, įgijo agrotechniko – laukininko specialybę. Grįžęs iš sovietinės armijos 40 metų dirbo vairuotoju. Dabar pensininkas, nors žilas, bet tvirtas kaip ažuolas, aukštaūgis, stambaus kūno sudėjimo. Vincas su žmona, būdami garbaus amžiaus, vis dar ūkininkauja.

Straipsnio autoriai, rinkdami medžiagą apie Čižiūnų kaimo partizanus, rėmėsi ne tik V. Kabaro, bet ir kitų žmonių prisiminimais, Lietuvos Respublikos archyvų dokumentais, knygomis, publicistika.

Žemiau pateikiame keliolika ištraukų iš archyvinių dokumentų, knygų ir publicistikos, dabartinių liudininkų prisiminimų.

Apie Petrą, Kazi, Stasi Kabarus:

*** *Kabaras Petras, 20–22 metų, gimęs ir gyvenantis Čižiūnuose, Aukštadvario vlsč., lietuvių tautybės, <...>, valstietis. Kai vokiečiai pasitraukė iš Lietuvos, Kabaras Petras <...> organizavo iš buvusių policininkų ir Čižiūnų kaimo gyventojų partizanų būrį. Būrį sudaro 33 žmonės.<...>. Būrys ginkluotas rankiniais kulkosvaidžiais, šautuvais, automatais ir granatomis, veikimo rajonas: Aukštadvario vlsč., Čižiūnų kaimas ir Čižiūnų miškas.*

P. Kabaro būrį seka vidiniai agentai „Buda“ ir „Rugenis“ (LYA, f. K – 1, ap. 3, b. 1728.).

*** *Š. m. liepos mėn. (1945 m.) Žaslių, Semeliškių ir Padvarionių valsčiuose susikuria naujos partizanų grupės, vadovaujamos Ramanausko Prano – Šnekučio, Kabaro Petro – Koto ir Kunevičiaus Mykolo – Serbento, kurie tapo pavaldūs tiesiogiai Žaliam velniui (Aukštaitijos partizanų prisiminimai. D. 3. Vilnius, 2001 m.) <...>*

Ataskaita dėl „Juodosios Kaukės“ būrio likvidavimo:

Galinis Antanas yra 4-o bataliono „VANA-GU“ padalinio vadas.

I bataliono sudėtį įėjo 4 būriai, kurie periodiškai veikė savarankiškai, kiekvienas būrys turėjo savo vadą ir savo veikimo rajoną <...> Trečiam būriui vadovavo Kabaras Petras, Kazio – „KOTAS“ iš Čižiūnų k. Veikė Semeliškių bei Padvarių, Čižiūnų kaimų teritorijose. „Juodosios kaukės“ būryje, pagal gautus dokumentus, buvo iki 60 žmonių. Karinių operacijų metu žuvo 7 partizanai, tarp jų – Kabaras Kazys. - Š. m. liepos mėn. Žaslių, Semeliškių ir Padvarionių valsčiuose susikuria naujos partizanų grupės, vadovaujamos Ramanausko Prano – Šnekučio, Kabaro Petro – Koto ir Kunevičiaus Mykolo – Serbento, kurie tapo pavaldūs tiesiogiai Žaliam velniui. <...> Kabaro Petro – Koto, gim. 1922 m. Čižiūnų k., Padvarionių vlsč., grupė įėjo į Juodosios kaukės būrio sudėtį. Po jo likvidavimo grupė tiesiogiai pavaldi buvo LLA 5-os apygardos „Žaliojo velnio“ štabui. Veiklos rajonas – Padva-

rionių vlsč. ir dalinai Semeliškių vlsč., Čižiūnų ir Strėvos miškas <...> Pagal mūsų turimus operatyvinius duomenis, dalis partizanų, kaip antai: Kunevičius, Kabaras, Stankevičius ir kt., apie 12–10 žmonių, susijungė į tris grupes ir veikia Semeliškių vlsč. Jagelionių miško masyve ir Žiežmarių vlsč. Kaukinės miške (Aukštaitijos partizanų prisiminimai. D. 3. Vilnius, 2001 m.).

*** *Kartą į Petro Kabaro – Koto būrį enkavedistai nusiuntė žvalgus (stribus), kurie Būdos kaime (Trakų r.) nakties metu viename name aptiko 3 partizanus (tarp jų buvo ir vadas Petras Kabaras). Įvykus susišaudymui buvo užmuštas Petro Kabaro – Koto brolis Kazys, kuris ugnimi pridengė partizanus. Petras buvo sužeistas. Jis su kitu partizanu spėjo iššokti pro langą ir pasislėpti miške (Vincas Kabaro – Petro Kabaro pusbrolio prisiminimai).*

*** *Kabaras Kazys – Pempė, g. Čižiūnų k., Aukštadvario vlsč. Nuo 1944 m. rugsėjo mėn. – DKA 4-o bataliono partizanas. Žuvo 1945 m. liepos 1 d. Jagelionių miške (LYA, f. K – 1, ap. 3, b. 179.)*

*** *Kabaras (Kaboras) Kazys, Kazio, gyv. Čižiūnų k., Trakų r., partizanų būrio vadas „Meška“. Žuvo 1945 m. spalio 20 d. Būdos k., Trakų r. (Lietuvos gyventojų genocidas. T. 2. Vilnius, 2002 m.).*

4-ajam batalionui vadovavo A. Galinis – Juodoji Kaukė, kuris su iki 20 partizanų – vagnų 1945 m. birželio mėn. klajojo Žiežmarių – Semeliškių vlsč., Balceriškių, Jagelionių miškais <...>. Liepos 1 d. Jagelionių miške žuvus vadui, partizanai smarkiai pakriko, o dalis jų nusprendė registruotis <...>. Laisvėje liko veikti <...> – P. Kabaras – Kotas., prie kurio prisijungė Juozas Stančikas – Meška (5 žmonės), Savicko ir Panošiškių būrių likučiai. M. Savickas su 10 vyrų registravosi. <...> Vėliau prisijungė prie P. Kabaro – Koto ir M. Kasperavičiaus – Čako likučiai, Čepulio vadovaujami <...>. Rugsėjo pradžioje dalis 4-ojo bataliono veikimo teritorijos buvo perimta 3-ojo bataliono žinion ir partizanai reorganizuoti kuopomis, tačiau vadovybė ryšius užmezgė tik su M. Kuzenevičiumi – Serbentu, kuris kartu su P.

Kabaro – Koto vyrais sudarė 15–20 Semeliškių vlsč. partizanų dalinį (K. Kasparas. Lietuvos karas. Kaunas, 1999 m.).

*** *Įvairiuose nelygiuose mūšiuose ir per pavienius susišaudymus žuvo penki partizanai: J. Seiliūnas, K. Kabaras, I. Nasutavičius, V. Kieras ir A. Kananavičius, o J. Marcevičių suėmė gyvą. Liko gyvi 10 partizanų: P. Kabaras, P. Bartoševičius, J. Radzevičius, J. Apanavičius, P. Stasiūnas, S. Nevedomskas, K. Sindaravičius, J. Nasutavičius, J. Kliucevičius ir P. Sindaravičius <...>. Stribai neradė tai, ko ieškodavo, gąsdindavo žmones ginklu, o pasipriešinusius tekdavo atsisveikinti su gyvenimu. Be jokios priežasties suimdavo niekuo nekaltus žmones ir pristatydavo į saugumą kaip liaudies priešus. Taip buvo sušaudytas ir Čižiūnų k. gyventojas Nenartavičius Vladas (Laisvės kovotojų prisiminimai. D. 7/2. Vilnius, 2010 m. J. Kliucevičius).*

*** *Kabaras Petras, Kazio, sl. Kotas, g. 1922 Čižiūnų k., Aukštadvario vlsč., tarnavo Lietuvos savisaugoje. Nuo 1944 m. rugsėjo mėn. buvo partizanų organizatorius, būrio vadas; 1945 m. sausio mėn. – DKA 4-o bataliono 3-o būrio vadas, KLT tarybos narys. Žuvo 1945 m. spalio 20 d. Semeliškių vlsč. miško slėptuvėje tarp Peliūnų ir Stačiūnų k. kartu su broliu Stasiu ir kt. 7 partizanais išduoti vidinio agento „Romano“. Išniekinti Semeliškėse, užkasti prie Trakų apkasuose (LYA, f. K – 1, ap. 3, b. 4/13, t. 2; b. 7/9, t. 1; b. 179.)*

*** *1945 m. spalio 20 d. netoli Būdos kaimo (Aukštadvario vlsč.) agentas „Romanas“ įviliojo į pasalą būrio vadą Petrą Kabarą – Kotą ir jo brolių Stasi. Sužeistą Kotą sekė iki bunkerio, kur jie dar su kitais 7 vyrais ir žuvo (S. Abromavičius, K. Kasparas, R. Trimonienė. Didžiosios Kovos apygardos partizanai. Kaunas, 2007 m.)*

*** *Spalio mėn. agentai – smogikai (buvę partizanai) sunaikino Koto dalinį: 9–10 d. Onušio vlsč. Lauzgonių k. nušautas vado pavadojuojas J. Stančikas – Meška, o 20 d. Semeliškių vlsč. bunkeryje netoli Peliūnų ir Stačiūnų k. besigindami žuvo likusieji 9, tarp jų P. Kabaras – Kotas, I. Nasutavičius – Bondaras, M. Kieras – Beržas*

Tęsinys kitame numeryje

Ar Lenkijos politika jau Kremliaus rankose?

Atkelta iš 5 p.

jamos kaip būsima Lenkijos teritorijos dalis. Nors šie klipai yra prieinami per buvusio „kresų instituto“ interneto svetainę, konkrečių jų autorių tiesioginis ryšys su Lenkijos valstybės finansuojamomis „kresų“ organizacijomis nėra įrodytas. Ar yra nusikaltimo sudėtis, šiuo metu aiškinasi Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra.

– **Nuo šių metų liepos 1 d. ES pirmininkavimą iš Vengrijos perims Lenkija. Ar nėra grėsmių, kad smarkiai išaugusios šios šalies tarptautinės ambicijos gali dar labiau sukomplikuoti jos santykius su Lietuva, kaip nors pakenkti tarpvalstybiniam bendradarbiavimui viso regiono ar net ES mastu?**

– Nors inertišką ES vėžimą sunku pastumti kur nors į šalį, vis dėlto, atsižvelgiant į dabartinio Lenkijos užsienio reikalų ministro, o kartais ir premjero, politikavimo stilių, tokių grėsmių yra.

Vienas iš pavojų yra susijęs su ES Rytų kaimynystės politika, kuri visai Europos Sąjungai bus formuluojama kaip tik Lenkijos pirmininkavimo metu. Iš kai kurių ministro Radoslavo Sikorskio pareiškimų itin perdėto aštrumo (maždaug: „pasitrauk, Lukašenka, pats, arba mes tave vis vien nuversime“), taip pat iš itin didelio, netgi pabrėžtino demonstratyvumo, skelbiant apie daugelio dešimčių milijonų eurų dydžio lėšų kaupimą (iš galingiausių pasaulio demokratijų) tokiame „demokratijos importui“ organizuoti, kyla pagrįstų nuogastavimų, ar dabartinis Lenkijos Respublikos politinis elitas iš tikrųjų suinteresuotas regiono stabilumu. Juk nei Gudijos, nei Ukrainos demokratizacijos procesams tokie nepasverti pareiškimai ir akcijos nė kiek nepadaeda. Atvirkščiai – jie tik silpnina autentiškos vidaus opozicijos galimybes ir suteikia A.Lukašenkai ar V.Janukovyčui papildomų

argumentų imtis antidemokratinų ir represinių veiksmų, kurie, savo ruožtu, toliau šiose šalyse suka Rusijos imperiniams interesams naudingą konfrontacijos su Vakarais ratą.

Nacionaliniai Gudijos bei Ukrainos interesai ir jų tikras kelias į demokratiškesnį valdymą tokiems „demokratizuotojams“ rūpi mažiausiai. Labiausiai, matyt, rūpi pinigai. Juk tai savotiška verslo ar net industrijos rūšis: problema – pinigai, dar didesnė problema – dar daugiau pinigų, ir t.t. O prie tokio, jau veikiančio mechanizmo prisidėjus ir mano minėtomis didžiavalstybiškumo tendencijoms Lenkijos politikoje, žinoma, galime sulaukti ir papildomų komplikacijų. Kaip antai, keli iš minėtų videoklipų piešia itin pavojingą ir ne tokia jau neįmanoma strategiją – esa, kai padėtis Gudijoje ir Ukrainoje destabilizuosis, rytinė jų dalis teks Rusijai, o vakarinė dalis (t.y., „kresai“) – Lenkijai... Taigi, tai visiškai nepanašu į atsitiktinę paauglių kūrybą. Greičiau tai panašu į Kremliaus projektą, panaudojant Varšuvos ligas. Neatsitiktinai ir V.Janukovičius, kaip Ukrainos prezidentas, Lenkijai pasirodė žymiai priimtinesnis nei „nacionalistas“ V.Juščenka.

Net jeigu šios prielaidos neturi pagrindo, Lietuva turėtų atkreipti kitų Europos Sąjungos šalių dėmesį, kad pernelyg aktyvus Lenkijos angažavimasis „kresų demokratizavimui“ gali tik pakenkti strateginiams Europos Sąjungos šalių interesams Rytų Europoje ir, bent netiesiogiai, pasitarnauti trečių šalių strategijai. Lenkijos politikai šioje srityje nedemonstruoja ekspertinių savybių. Juk logiškai svarstant, gudų ir ukrainiečių nacionalinis atgimimas turėtų atitikti Lenkijos interesus. Bet ar atitinka? Be to, reikia atsižvelgti ir į gilų, istoriškai susiformavusį gudų ir ukrainiečių nepasitikėjimą Lenkijos atžvilgiu. Vakarų politikai ir ekspertai ne visuomet tinkamai atsižvelgia į šiuos aspektus. Abejoju, ar jie suvokia, pavyzdžiui, kad demokratinei Gudijos atečiai kokia nors aktyvi misija su išreikštu

išskirtinai lenkiškuoju atspalviu tikrai nebūtų naudinga.

– **Ar Jūs, kritikuodamas Lenkijos politikus, nepakenksite strateginei Lenkijos ir Lietuvos partnerystei, Lietuvos kariniam saugumui ir energetinei nepriklausomybei?**

– Apie strateginę Lenkijos ir Lietuvos partnerystę niekas šiandien jau ir nebekalba. Tikėjomės ir tebesitikime, kad bent jau karinis bendradarbiavimas su Lenkija NATO rėmuose bus produktyvesnis. Juk Lenkija pretenduoja į Jungtinių Amerikos Valstijų politikos Rytų Europoje forpostą. Deja, kaip pažymėjo ir Edvardas Lukasas (Edward Lucas), Lenkija derybose su JAV ir NATO, kurioms iš Lenkijos pusės vadovavo daugysk čia minimas Lenkijos užsienio reikalų ministras R.Sikorskis, nuo pat pradžių atsisakė išplėsti saugumo zoną į Baltijos šalis. Ir pačios šios derybos iš Lenkijos pusės buvo užtęstos tiek, kad projektas iki šiol taip ir neprasidėjo. Tai labai negeras ženklas svajojantiems apie strateginę Lietuvos ir Lenkijos partnerystę. Juk ir p. R.Sikorskis šioms partnerystės vizijoms nepritarė ir iki šiol nepritaria.

O bendri su Lenkija energetinės infrastruktūros plėtros projektai jau keliolika metų tebelieka vien vizijomis ir pažadais. Nors Lenkijos-Lietuvos energetinio tilto ir netgi atominės elektrinės statybos jau tapo Europos Sąjungos reikšmės projektais, jų realus įgyvendinimas iki šiol dar nė kiek nepasistūmėjęs. Negana to, Lenkijos ir Rusijos igalioti asmenys, vicepremierai jau pasirašė susitarimą dėl Lenkijos ir Karaliaučiaus srities energetinio tilto galimybių studijos įgyvendinimo. Tai leis V. Putinui realistiškiau prognozuoti „Baltijos AE“ statybą Kauno pašonėje. Kai kas neoficialiuose pokalbiuose man mėgino tai pateikti kaip GRU sugalvotą blėfą Lietuvai pagąsdinti. Bet kam tuomet Lenkijos atstovui reikėjo pasirašyti šį susitarimą?

Susidaro ispūdis, kad ir lenkų concernui „Orlen“ priklausančios Mažeikių naftos perdirbimo gamyklos pardavimas rusams kol kas dar stoja vien tik dėl šiuo metu labai nepalankios kainos. Tiesą sakant, praktinėje politikoje Lenkijos pusė labiausiai domina raidė „w“ Lietuvos Respublikos piliečių pasuose. Jei nebūtų šios „problemos“, Lietuvos reikalai Lenkijai, regis, rūpėtų dar mažiau – nebent tik kaip pajungimo savo įtakai ar dalijimosi su Rusija poligonas. Kai kurie Lietuvos politologai tai vadina „nostalgijos komis Lenkijos nuotaukomis“ Lietuvos atžvilgiu, kurių Lietuva esą nesugebėjo panaudoti savo interesams.

Atsižvelgiant ir į Lenkijai naudingus ilgalaikius dvišalius susitarimus su Rusija dėl energetinių išteklių tiekimo, visa tai atskleidžia greičiau Lenkijos ir Rusijos, negu Lenkijos ir Lietuvos, strateginės partnerystės požymius. Tokius strateginius santykius gana akivaizdžiai parodo ir šių abiejų kaimyninių šalių politinis bendradarbiavimas Lietuvos savivaldos rinkimuose, ypač Vilniuje.

– **Jau užsiminėte apie savivaldos rinkimų rezultatus Vilniuje. Koks Jūsų požiūris į lenkų ir rusų partijų koalicijos („V.Tomaševskio bloko“) sėkmę Vilniuje ir į galimą valdančiąją koaliciją su išrinktais šio bloko atstovais?**

– Nors panašu, jog LRA veiksmus šią dieną tiesiogiai kontroliuoja Lenkijos institucijos, tačiau iš visko sprendžiant Rusijos tarnybos taip pat turi nemažos įtakos. Prieš dvidešimt metų Kremlius savo imperinę nepriklausomos Lietuvos silpninimo ir tautinių problemų eskalavimo politiką mėgino realizuoti, visų pirma, per vietinius autonominių bei jėdinštenininkų kadrus Lietuvoje, o šiandien jis tokio pat pobūdžio politiką mėgina įgyvendinti daugiau netiesiogiai, visu

Nukelta į 16 p.

Nuo šiol „Senosios kibininės“ kibinai ir įvairiais patiekalais galėsite mėgautis ne tik užsukę pas mus į Trakus, bet ir savo šventėje, kurios vietą pasirinksite patys arba ją pasirūpinsime mes.

„Senoji kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus;
- * Edukacinė kibinų gamtinimo pamokėlė;
- * Parodomoji „Šimtalpio“ gamtinimo pamokėlė;
- * Specialus meniu grupėms;
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai;
- * Dienos verslo pietūs;
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

Trūksta laiko užsukti pas mus į Trakus?

– Mes stengsimės būti arčiau Jūsų!

Naujausia paslauga!!!

Į gatves jau išriedėjo nauji, gražūs, firminiai „Senosios kibininės“ autobusiukai, kuriuose galėsite nusipirkti skanių, karštų, sultingų kibinų!

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais:

1. Automagistralė Vilnius–Kaunas 23 km;
2. Šavanorių pr. 16 (šalia Hyper RIMI);
3. Žirmūnų g. 64 (šalia Hyper RIMI);
4. Vienuolio g. (šalia Žemės ūkio ministerijos);
5. Žirmūnų g. 2 (šalia „IKI“).

Ačiū, kad esate kartu!

tel. pasiteirauti 8 659 08 454.

www.kibinas.lt

Užs. Nr. 20

Ar Lenkijos politika jau Kremliaus rankose?

Atkelta iš 15 p.

pirma, per pačią Varšuvą, išnaudodamas jos kompleksus. Bet „Jedinstvos“ tvaikas, kuris šiandien vėl prasiveržė, liko toks pats.

Kiek anksčiau bet kokią Lenkijos politikos ir požiūrio į Lietuvą kritiką buvo madinga apšaukti Rusijos agentų ir Nepriklausomybės priešų darbu. Tokia etikečių klajavimo praktika tęsėsi ne tik tuomet, kai LRA politikai demonstravo aiškų neįsivaikėjimą Lietuvos valstybei, bet ir kai Lenkijos bei Lietuvos lenkų politikai tarptautiniu mastu įžūliai šmeižė Lietuvą. Tačiau šiandien, kai LRA dalyvavo rinkimuose viename saraše ne tik su Rusijos ambasados puoselėjama jos tėvynainių partine organizacija, bet ir su daugeliu metų Vilniuje dirbusiais KGB karininkais, anie teiginiai jau skambėtų kaip graudžiai nebejuokingas anekdotas. Man pačiam didelių abejonių dėl LRA politikos nebuvo ir anksčiau (užteko atidžiau pažvelgti į jos lyderių biografijas). O dabar kiekvienas patriotiškai mąstantis, nors ir mažiau įsigilinęs pilietis šio bloko veiklos jau negalėtų pavadinti kitaip, kaip tik kaimyninių valstybių sankcionuotą atviru puolimu ne tik prieš Lietuvos politinę sistemą, bet ir prieš lietuviškąją kultūrą, prieš Vilnių, kaip Lietuvos kultūros ir politikos centrą.

Kad tuo įsitikintum, užtenka pasiskaityti, kas rašoma apie Vilniaus savivaldybės tarybos rinkimų rezultatus Lenkijos spaudoje: „Vilnius vėl lenkų“

http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80277,9182846,_Wilno_znow_polskie_Polak_merem_stolicy_Litwy_.html, „Didžiausia lenkų pergalė Lietuvoje“, „Laimėjome mūši, karą tęsiame“. O tai reiškia, kad viltys užmegzti konstruktyvų dialogą ne tik su Rusijos režimu, bet ir su atsakingais Lenkijos politikais, šiandien kaip niekada sunkiai įgyvendinamos. Gali atsitikti taip, kad su Lenkija greitai laiku pavyks susikalbėti tik padedant ES tarpininkams. O iš tikrųjų abiem šalims naudingiausias kelias būtų – kan-

trus dvišalio pasitikėjimo didinimas, ne tik grįžtant prie Lenkijos ir Lietuvos sutarties pamatinių principų laikymosi, bet ir šalinant nesutarimus dėl Lenkijos požiūrio į Lietuvos kultūros istoriją.

Suprantama, kad bet kokia valdančioji koalicija su „Tomaševskio bloku“ Vilniuje ne tik kompromituotų tokią koaliciją sudariusias partijas ir politikus, bet ir sudarytų klaidingą išpūdį, kad agresyvumas ir spaudimas yra geriausia politika Lietuvos atžvilgiu. Kai kas naiviai įtikinėja, jog jei būtume nuolaidžiavę Lenkijos ir Rusijos „tėvynainių“ reikalavimams, esą nebūtų pagrindo tautinių mažumų problemų eskalavimui. Tačiau ši isterija prasidėjo be jokio preteksto ir jau žymiai anksčiau. Juk jei nori mušti, lazda visuomet surasi. Švietimo įstatymo priėmimo atidėliojimas „tautinei ramybei“ taip pat nepadėjo, greičiau priešingai – pakenkė.

Su Rusijos vienašališka politika Baltijos šalys jau turėjo nemažai reikalų. Artimiausiu metu, matyt, teks pasigilinti ir į Lenkijos informacinio karo prieš Lietuvą strategiją, metodus bei kanalus. Kaip antai, palydovinėje TV *Polonia* programoje prieš savivaldos rinkimus buvo nuolat transliuojama lenkų ir rusų koalicijos Vilniuje rinkimų agitacija. Tokios veiklos apribojimų Lietuvos įstatymai nenustato, o juk tai sukuria kaimyninių šalių remiamų partijų privileijuotą padėtį kitų rinkimuose dalyvaujančių Lietuvos partijų atžvilgiu. Matyt, teks prie šių klausimų grįžti jau Lietuvos Respublikos Seimo pavasario sesijoje. Tikiuosi, kad gilesnė Lenkijos politikų vykdomos kampanijos prieš Lietuvą analizė padės nutraukti šią konfrontacinę praktiką. Kaip ten bebūtų, kai kam teks iš naujo mokytis girdėti autentišką kaimyno ir partnerio balsą.

Kalbėjęs Jonas VAIŠKŪNAS

PR

„Computer Bild Lietuva“ skaitytojai geriausiu operatoriumi išrinko „Tele2“

Mobiliojo ryšio vartotojai bendrove „Tele2“ išrinko geriausią mobiliojo ryšio tiekėją. Tai paaiškėjo pasibaigus populiariausio kompiuterijos žurnalo „Computer Bild Lietuva“ organizuotiems rinkimams „Auksinis kompiuteris 2010“. Juose žurnalo skaitytojai rinko geriausius įrangos gamintojus, paslaugų tiekėjus, interneto svetaines. Produktai ir paslaugos buvo vertinami iš viso 23 kategorijose.

Geriausie tiekiant mobilųjį ryšį ir internetą

Auksas ir pelenuose žiba. Kaip rodo daugiau nei 33 tūkstančių unikalių balsų rezultatai, bendrovę „Tele2“ ryšio vartotojai vertina kaip geriausią ryšio ir interneto paslaugų tiekėją.

„Malonu, kad ne pirmą kartą mus taip gerai įvertina patys svarbiausi ekspertai – mūsų klientai“, – sako Petras Masiulis, „Tele2“ generalinis direktorius.

Jo žodžius patvirtina ir 2010 m. bendrovės „TNS Gallup“ atlikto tyrimo duomenimis. Iš jų matyti, kad telekomunikacijų vartotojai patikimiausia ir sąžiningiausia bendrove telekomunikacijų sektoriuje laiko „Tele2“.

Populiariausiam kompiuterijos žurnale „Computer Bild Lietuva“ bendrovės teikiamos paslaugos gerai įvertintos ir anksčiau. 2009 m. atliktas žurnalistinis tyrimas parodė, kad „Tele2“ siūlo pigiausius mokėjimo planus.

Gyventojai: „Tele2“ paslaugų kaina – mažiausia

Užs. Nr. 5

Sveikiname

su artėjančiu įžengimu į antrąjį gyvenimo šimtmetį sveikiname ilgametį „Vorutos“ laikraščio skaitytoją ir prenumeratorių Petrą PAGOJŲ, kurio parama ir palaikymas padeda sklęsti Lietuvos istorijos žinias plačiai visuomenei. Linkime sveikatos, stiprybės ir gražių dienų.

„Vorutos“ darbuotojai:

Jurgita Brasiūnaitė, Viktorija Vaškytė,

Aušra Virvičienė,

Birutė Žemaitaitė, Viktoras Latvėnas,

Juozas Vercinkevičius

Nuoširdžiai užjaučiame LKGs pirmininkės pavaduotoją Algimantą BIRBILĄ, Anapilin išlydėjusį mylimą tėvelį.

Lietuvių kalbos gynėjų sąjungos valdyba ir Ekspertų taryba

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos 9 771392 067018	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius). © Voruta, 2011. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt atrių leidimo metų. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina du kartus per mėnesį (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius. Spausdino Media Regionale Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1200 egz.	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada Spaudos radijo ir televizijos remimo fondas Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66 El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Jurgita Brasiūnaitė (redaktorė), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Viktoras Latvėnas (maketuotojas), Daiva Sedlikovska (buhalterė), Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Aušra Virvičienė, Birutė Žemaitaitė, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius)
--	---	---	--